

A magán-erdőgazdálkodás működőképességének gazdasági értékelése

Értekezés doktori (PhD) fokozat elnyerése érdekében,
a Nyugat-Magyarországi Egyetem Roth Gyula Erdészeti és Vadgazdálkodási Tudományok
Doktori Iskolája, E3 Erdővagyon-gazdálkodás programjához tartozóan.

Írta:

Schiberna Endre

Témavezető: Dr. Héjj Botond

Elfogadásra javaslom (igen / nem)

(aláírás)

A jelölt a doktori szigorlaton % -ot ért el,

Sopron,

.....

a Szigorlati Bizottság elnöke

Az értekezést bírálóként elfogadásra javaslom (igen /nem)

Első bíráló (Dr.) igen /nem

(aláírás)

Második bíráló (Dr.) igen /nem

(aláírás)

(Esetleg harmadik bíráló (Dr.) igen /nem

(aláírás)

A jelölt az értekezés nyilvános vitáján.....% - ot ért el

Sopron,

.....

a Bírálóbizottság elnöke

A doktori (PhD) oklevél minősítése.....

.....

Az EDT elnöke

„Az a gazdaságpolitika, mely a százéves és ennél is nagyobb termelési fordulókra alapított erdőgazdálkodás irányítására hivatott, nem lehet öletszerű.”

(Kaán Károly 1920)

TARTALOMJEGYZÉK

1. A téma meghatározása	6
2. Magán-erdőgazdálkodás a mérsékelt- és a boreális övben	8
2.1. Észak-Amerika	8
2.2. Ázsia	10
2.3. Európa	10
3. A magán-erdőgazdálkodás helye és jelentősége az erdőgazdálkodási ágazatban	12
3.1. Az erdőgazdálkodás általános bemutatása	12
3.2. Állami erdőgazdálkodás	12
3.3. Magán erdőgazdálkodás	12
3.4. A magán-erdőgazdálkodás történelmi előzményei	13
3.5. A magán-erdőgazdálkodás természetes adottságai	22
3.6. A magán-erdőtulajdonosok	24
3.7. A magán-erdőgazdálkodás szervezeti jellemzői	25
3.8. A magán-erdőgazdálkodók legfontosabb erdőgazdálkodási tevékenységei	28
4. A magán-erdőgazdálkodás nevezéktana és az erdőgazdálkodás egyszerű intézményi modellje	32
4.1. Az erdőgazdálkodási szektor funkcionális intézményi modellje	32
4.2. Az erdőgazdálkodási funkciók kifejtése és eloszlásuk formái	34
4.3. Az „erdőgazdálkodó” fogalom használata	36
4.4. A modell érvényessége	37
4.5. Az erdőgazdálkodók tipizálása	37
5. Az erdőgazdálkodási tevékenység fedezettermelő képességének jellemzése	41
5.1. A vizsgálat célja	41
5.2. A Standard Fedezeti Hozzájárulás	41
5.3. Az SFH-hoz hasonló erdészeti fedezetmutató kialakítási és felhasználási lehetőségei	43
5.4. Az erdőgazdálkodási fedezet becslésének és indikátorainak általános jellemzői	43
5.5. Az egyes erdőgazdálkodási tevékenységek fedezettermelése illetve fedezetszükséglete	44
5.6. Az erdőgazdálkodás fedezettermelésének ciklikussága	45
5.7. Az erdőművelési eljárások hatása a fatermelési ciklusra	45
6. Az erdőgazdálkodási fedezet fajtái, számítási módjai és felhasználási lehetőségei	46
6.1. A fatermelési ciklus szakaszainak jellemzői a fedezettermelés szempontjából	46
6.2. Az időtényező és a fatermelési ciklusok jellemzőinek figyelembe vétele	47
6.3. Tényleges tevékenységek fedezete	48
6.4. Egyszerűsített, fatermelési ciklusonkénti fedezet	48
6.5. A teljes fatermelési ciklus fedezete	49
6.6. Az erdőgazdálkodási tevékenység jövedelmezőségének becslésére és indikátorainak számítására szolgáló eljárások és modellek	49
7. Az erdőgazdálkodási egységek gazdálkodása	52
7.1. Erdőállományi adottságok	52
7.2. Szervezeti működés	53
7.3. Természetes üzemméret	55
7.4. Az üzemméret és a gazdálkodói típusok összefüggése az ebt-k esetében	58
7.5. Adózás	69
8. Az erdőgazdálkodási jövedelem eloszlása a gazdálkodásban érintettek között	71
8.1. Vizsgálat	72
9. A rendezetlen erdőgazdálkodás	78
9.2. A rendezetlen erdőgazdálkodás és kialakulásának okaira vonatkozó hipotézis	83
9.3. A rendezett és a rendezetlen erdőterületek összehasonlítása a feltételezett okok szempontjából	85
9.4. A rendezetlen erdőgazdálkodás értékelése	97
10. A magán-erdőgazdálkodási szektor hosszú távú működésének formái	100
10.1. A gazdálkodási alapok létrehozása	100
10.2. Családi vagy kisparaszti gazdálkodás	101
10.3. Falusi közösségi erdőgazdálkodás	102
10.4. Integrátorok	103
10.5. Magánerdészetek	104
10.6. Koncentráció és a modellek egymásmelletti megjelenése	107
11. Összefoglalás	109
12. Tézisek felsorolása	111
13. Köszönetnyilvánítás	113

1. A téma meghatározása

Az 1960-as évekbeli megszűnése után a magán-erdőgazdálkodás a jogi háttér átalakulásának kezdetétől, 1989-től több lépésen keresztül fokozatosan jött létre. A tényleges birtokbabadások 1993-ban kezdődtek el, és az új tulajdonosok bejegyzése 1998-ig tartott. Az átmeneti időszakban megszülettek az erdőgazdálkodás és a társágzatok új kereteit meghatározó szakmai törvények is.

Az új magánerdők mintegy 70%-a az egykori szövetkezeti erdő vagyonnevesítésével jött létre, a fennmaradó rész pedig az állami erdőterületek privatizációjával.

Mindeközben az állami erdőgazdálkodás is változásokon ment keresztül, és a korábbi erdőgazdaságok részvénytársasági formába alakultak át. Jelentősen megváltozott működési modelljük is: fizikai alkalmazotti létszámukat leépítették, és az eszközparkkal együtt erdészeti szolgáltató vállalkozásokba szervezték ki. Ennek lényeges hatása volt a kialakulóban levő magánszektorra is azáltal, hogy ez a vállalkozói réteg képes volt az eszközökkel, gépekkel és szakértelemmel nem rendelkező magán-erdőgazdálkodók erdőgazdálkodási kivitelezési munkáinak ellátására.

A magánszektor jellemzően osztatlan tulajdonosi közösségekben levő, elaprózott és összességében is kis tulajdonnal, tőke és szakértelem hiányától akadályoztatva, elégtelen motivációval vagy más esetekben éppen hogy túlzott elvárásokkal, egy dekonjunkturális időszakban vágott neki a magán-erdőgazdálkodásnak. Ebben a többszörösen hátrányos helyzetben az ágazatirányítás társult gazdálkodás megindítását célzó intézkedései (kényszerei és támogatásai) nem vezettek eredményre, a gazdálkodás megszervezése csak vontatottan haladt.

A magán-erdőgazdálkodás formáira vonatkozó nézetek között a minél nagyobb területű társult gazdálkodás kívánalma mellett megjelent az az álláspont is, hogy az egyre szélesedő vállalkozói szolgáltatások mellett az üzemméret elveszti a jelentőségét. Alkalmazottak és eszközállomány hiányában ugyanis nincs szükség állandó munkaalkalom biztosítására, és nincsenek finanszírozandó állandó költségek sem, ezért a gazdálkodói terület indifferens.

A magán szektor szerveződésével idővel elindultak azok a folyamatok, amelyek - árnyalva a fenti elképzelések szerinti fekete-fehér képet - a magán-erdőgazdálkodás különböző érintetteinek érdekei és lehetőségei szerint kialakították a magán-erdőgazdálkodás változatos formáit, gazdasági konstrukcióit. Az önálló kivitelezői kapacitással rendelkező vállalkozások, a kisebb-nagyobb családi erdőtulajdonok, a faluközösségi erdőbirtokosságok, az átalakulás során vállalkozást nyitó, de erdőtulajdonnal nem feltétlenül rendelkező szakemberek, mind eltérő céllal és módon viszonyulnak az erdőgazdálkodáshoz.

Az elmúlt 13 év után a magán-erdőgazdálkodás olyan szakaszba érkezett, amikor már el lehet végezni a kialakulási és indulási időszak értékelését, és szükséges a levonható tapasztalatok alapján meghatározni a trendeket és mérlegelni a jövőbeli fejlesztések lehetséges irányait.

A doktori disszertációmban összefoglalom a kialakult magán-erdőgazdálkodási szektor intézményeit és kapcsolataikat, és egy modell felállításával meghatározom a magán-erdőgazdálkodás legfontosabb fogalmainak tartalmát is.

A magán-erdőgazdálkodás működőképességének vizsgálatát az erdőgazdálkodási tevékenységek jövedelmezőségi vizsgálatával indítom el, amelynek során meghatározom az erdőgazdálkodási tevékenységek fedezettermelésének monitorozására felhasználható módszereket, és megvizsgálom az ágazatok közötti harmonizáció lehetőségeit.

Bemutatom az erdőgazdálkodó szervezetek üzemi gazdálkodásának elemzésére folytatott empirikus vizsgálatot, amelynek segítségével jellemzem az üzemi gazdálkodás jelenlegi állapotát, és feltárom az üzemmérettel kapcsolatos jellegzetességeket, illetve meghatározom az azokhoz kapcsolódó legfontosabb paramétereket.

Átfogó számításokat végzek a magán-erdőgazdálkodási szektorban létrehozott termelési érték érintettek közötti elosztására vonatkozóan.

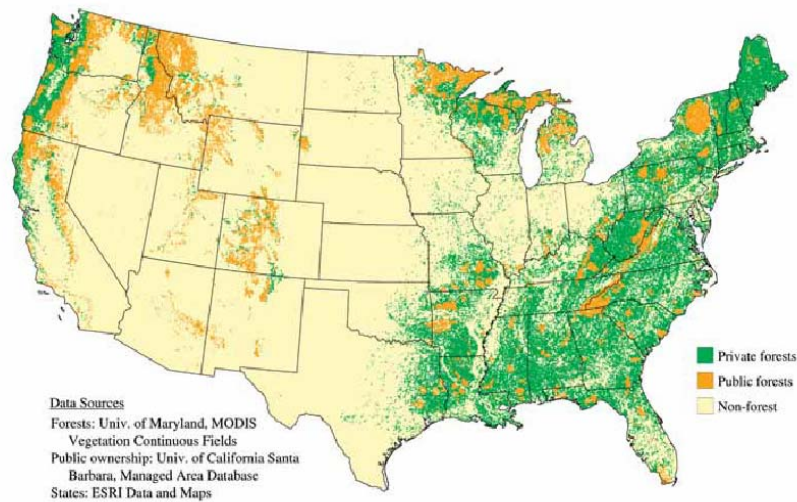
Részletesen foglalkozom a magán-erdőgazdálkodás legfontosabb problémájával, a rendezetlen erdőgazdálkodással, amely során értelmezem a jelenség tényleges tartalmát, és feltárom a kialakulásának, illetve fennmaradásának okait.

A magán-erdőgazdálkodás lehetséges szektor szintű szerkezeti-működési modelljeinek összevetésével, és a mezőgazdasági ágazat tapasztalatainak figyelembe vételével elemzem a magyarországi magán-erdőgazdálkodás lehetséges jövőképeit.

2. Magán-erdőgazdálkodás a mérsékelt- és a boreális övben

2.1. Észak-Amerika

Észak-Amerika erdeinek tulajdoni viszonyait a kontinens európai telepesek általi benépesítési folyamata határozta meg. A két meghatározó államra, Kanadára és az Amerikai Egyesült Államokra (USA) is igaz, hogy a keleti partvidéken a magántulajdon jellemző, míg a nyugati partvidéken az állami erdőtulajdon dominál. Ennek nyilvánvaló oka, hogy az állammá szerveződés időszakában a már benépesült keleti partvidékkel szemben nyugaton a népesség száma a területhez viszonyítva rendkívül alacsony volt, ennél fogva a föld és erdőigény is. A lakatlan területeket az állam vette tulajdonába, és bár különösen az USA-ban történt magánosítás, és ezért ott jelenleg csak 42% az állami tulajdon aránya, ez az érték keleten 40%, nyugaton pedig 88%.

1. ábra: Az USA erdeinek térképe
Forrás: [Brett - Leatherberry, 2004. 5.o.]¹

Kanadára ez az állítás annyiban igaz, hogy a keleti parton található olyan területek, amelyeken a magán erdőtulajdon a 70%-ot is eléri, de mivel az északi területek a nyugatiakhoz hasonlóan lassabban népesültek be, illetve ma is igen gyéren lakottak, az egész országra vonatkozóan az állami (és provinciális) erdőtulajdon aránya 90% feletti.

Az Észak Amerikai erdőgazdálkodás és az 'erdőipar'-nak nevezett kapcsolódó fa- és papír- ipar jelentős gazdasági tényező a hozzáadott érték termelésében, a foglalkoztatásban és a költségvetési hozzájárulásban egyaránt. Az USA és Kanada példája azonban egy ponton markáns eltérést mutat. Az USA fára alapozott ipari termelése magántulajdonú erdőkön alapul, és így az alapanyag beszerzése teljesen piaci körülmények között történik. Kanadában viszont, mivel az erdők nagy része állami tulajdonban van, a tulajdonosi döntések, és különösen a kitermelés mennyisége illetve a bérleti díj, adminisztratív folyamatokon keresztül kerülnek meghatározásra, igaz, az alkalmazott versenytechnikák miatt a piactól nem teljesen függetlenül.

A kanadai rendszernek két közvetlen következménye van. Az egyik, hogy mivel az állami tulajdonú erdőkből származó bérleti díj (stumpage price) a költségvetés részét képezi, azok szinten tartásában az állam akkor is érdekelt, ha a faárak csökkennek, ezzel megszakad az ár kínálat szabályozó mechanizmusa. Emiatt a két ország között hosszan elnyúló vita és a NAFTA-n belüli pereskedés folyik.

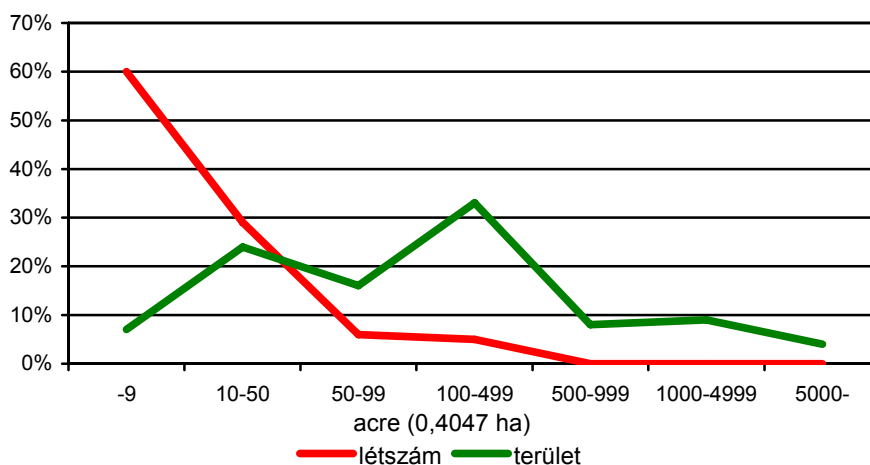
Az előzőnél fontosabb tanulsággal szolgál a kanadai rendszernek az a jellemzője, hogy miközben az erdőterület állami tulajdonban van, az arra épülő erdőgazdálkodás és feldolgozó- ipar teljesen a magánszektorban működik. [Illyés, 2006. 12.o.]² Az állam mint tulajdonos nagyon sok előnyös (kontrollálható), és hátrányos tulajdonsággal (bürokratikus) bír, de érdek-

rendszere jobban összhangban áll az erdők járadékszemplétű hasznosításával, mint a magántulajdon, amennyiben a magántulajdon érdekei között a tőkemegtérülés fontos szerepet játszik.

A kanadai megoldás legfontosabb hatásai:

- a törvényi garanciával tartósan állami tulajdonban levő földterületeket nem érinteti az ingatlanspekuláció, sem belföldi, sem külföldi spekulánsok részéről,
- az állam közvetlenül részesedik a tulajdonának hasznáiból, ezért a földhasznosítással kapcsolatos döntések, mint például a természetvédelmi döntések gazdasági következményei a döntéshozók számára is nyilvánvalóak,
- az állami erdővagyonot egymással versenyző vállalatok hasznosítják, ezáltal az erdei erőforrások hatékony piaci hasznosítása megoldódik, ellentétben az adminisztratív úton meghatározott, állami erdőgazdálkodókkal szemben állított követelményekkel,
- feloldódik az erdőkben megtestesülő vagyoni érték, és a relatíve kis kitermelhető hozamok okozta feszültség
- az erdészeti hatósági felügyelet egyrészt gazdaságilag is alátámasztott erdőtervet készít, másrészt egyértelmű érdekeltségi viszonyok között működik (nincs szükség külön állami szervezetre a működéshez és a hatósági ellenőrzéshez).

Az USA-ban mintegy 159 millió ha magánerdő található, amelyből 106 millió ha van magán-személyek és azok (nem jogi személyiségű) társulásainak birtokában, létszámuk meghaladja a 10,3 millió főt. Az átlagos birtokméret 10,2 ha, amely igen erős, 87%-os koncentrálttság (tehát nagy szélsőségek) melletti érték. [Birch, 1994. 2.o.]³

2. ábra: AZ USA magán erdőtulajdonosainak és magán erdőterületének eloszlása méretkategóriák szerint
Adatok forrása: [Brett - Leatherberry, 2004. 4.-8.o.]

Az erdőtulajdonosok átlagéletkora 60-62 év, és az erdőbirtoklás legfontosabb oka a tájkép élvezete, a magány keresése és a birtok örökül hagyása. Ennek megfelelően a fakitermelés az 50 ha alatti birtokokon nagyon ritka. A szakirányítás igénybevétele még a fakitermeléseknél is kisebb arányú, bár a fakitermelés emelkedésével egyértelműen növekszik, és igen alacsony az írásos üzemterv alkalmazása, a több száz hektáros birtokokon is 40 % alatti a darabszámra értelmezve. [Brett - Leatherberry, 2004. 4.-8.o.]

A fenti jellemzők is érzékeltetik, hogy a USA magánerdő szektorában egy erőteljes birtokszerkezeti változás indult meg, amelynek hajtóereje az erdők és szociális szolgáltatásainak áruként való megjelenése. Ennek folyamán elkezdődött az erdők vásárlása, és ez érezteti hatását az erdőbirtokok folyamatos aprózódásában is. [Ireland, 2005. 16.o.]⁴

2.2. Ázsia

Ázsia mérsékeltövi és boreális erdei lényegében egy ország, Oroszország területén helyezkednek el. Oroszországban - hasonlóan Kanadához - a hatalmas kiterjedésű, gyéren lakott területek erdőségein értelemszerű az állami tulajdon, de a sűrűn lakott nyugati országrészben sincs egyáltalán magántulajdon, aminek a kommunista államberendezkedés volt az oka.

Az állami tulajdon kizárólagossága mellett van lehetőség magánszemélyek és vállalkozások számára is erdőgazdálkodás folytatására bérleti vagy egyéb használati konstrukciókban.

Az országban mintegy 1100 állami erdőgazdálkodó vállalat működik, amelyek várhatóan privatizálásra kerülnek, részben vagy egészben a kezelésükben lévő erdőterülettel együtt.

2.3. Európa

Európa erdeinek és erdőgazdálkodásának legjellemzőbb vonása a sokszínűség, amit a természeti adottságok és a történelmi folyamatok alakítottak ki fokozatos átmeneteket és éles határvonalakat is egyaránt hagyva.

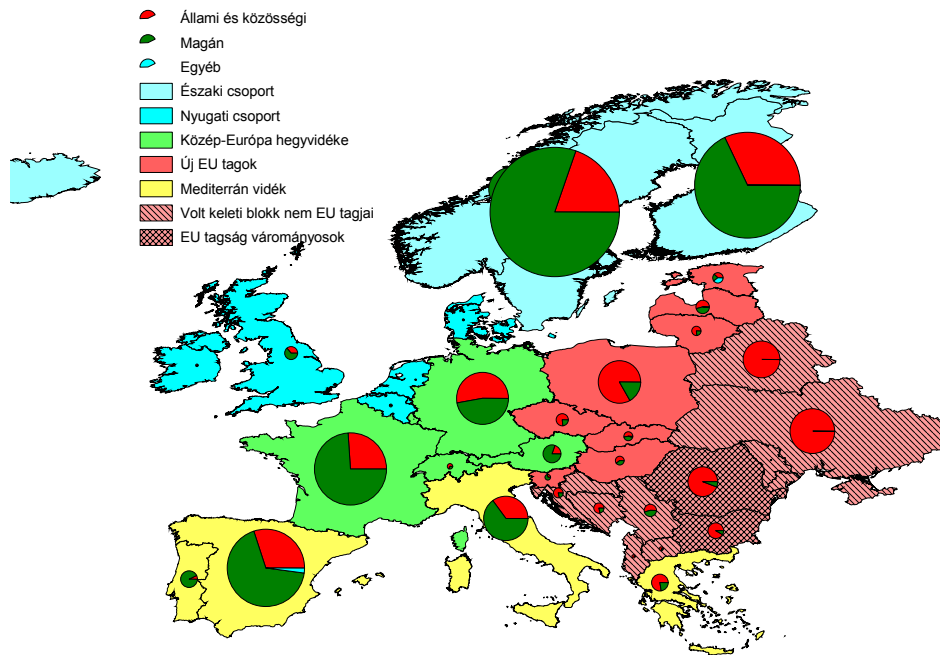
Az északi, skandináv térség túlnyomóan fenyővel borított, és különösen a legészakibb területeken igen alacsony növedéket szolgáltat. A hatalmas kiterjedésű, gyéren lakott területeken az erdők természetességi állapota európai viszonylatban kiemelkedő.

A nyugati partvidéken a hosszú múltra tekintő ipari fejlődés és a magas népsűrűség miatt az erdősültség alacsony (különösen Írország, Nagy-Britannia, Hollandia) és bár a feldolgozó ipar jelentős lehet, mint például Hollandiában, az döntően import alapanyagra épül.

A közép-európai hegyvidékeken az erdők jó növekedéssel bírnak, és jól felhasználható fenyő, illetve igen magas minőségű lombos faanyagot szolgáltatnak. A gazdasági hasznuk mellett kiemelt szerepük van a talajvédelemben, és a lakott területek lavina elleni védelmében. A magas erdősültség miatt az erdőgazdálkodás a hagyományos gazdálkodási formák szerves része, ezért ezeken a területeken alakult ki a természetközeli erdők gazdasági hasznosításának legmagasabb kultúrája (Franciaország, Németország, Svájc, Ausztria, Észak-Olaszország).

Míg az előbbi térségre a szerves társadalmi fejlődés, addig a kelet-európai régióra a nagyléptékű, kényszerű változások, és a peremvidékeket jellemző centrumkövető, felzárkózó magatartás a jellemző. Különösen a XX. század végén lejátszódott privatizáció és annak módja határozza meg a mai magán-erdőgazdálkodást. Mivel a volt szocialista országok Észtországtól Albániáig terjednek, a természeti adottságokbeli eltérések igen nagyok. A társadalmi és gazdasági átalakulás másik tényezője az Európai Unióhoz történő csatlakozás, amely ezt a térséget a már tagállam északi és nyugati országokra, és a még csatlakozás előtt álló déli és keleti országokra osztja.

A mediterrán térség közös jellemzői az erdőgazdálkodás számára kedvezőtlen természeti adottságok, és a több évezredes emberi beavatkozás miatti erdő- és talajpusztulás. Ebben a térségben a magántulajdon dominanciája figyelhető meg, de Görögországban például ezzel ellentétben az állami tulajdon döntő mértékű.

3. ábra: Európa országainak erdőtulajdoni térképe
Adatok forrása: [FAO, 2005]⁵

Az Európai Unióban 160 millió ha erdő és egyéb fás terület található, amelyből 117 millió ha fatermelési célú, ezzel pedig az EU erdőszűtsége 35%. Az erdőterület 40%-a állami, 60%-a pedig magánkézből van. [European Commission, 2005. 8.-10.o.]⁶

Az erdőtulajdonosok száma 16 millió, akik jellemzően (módusz) 3 ha átlagterületű kisbirtokon gazdálkodnak, az átlagos gazdálkodói méret 13 ha, amely nagy regionális eltérések eredménye.

Az új kontinentális tagállamok Lengyelország kivételével átfogó privatizációs programokat indítottak el, amelyeknek általános következménye a nagyszámú és kis tulajdonú erdőtulajdonosi réteg megjelenése, amelyek az EU 15 országaiban is megtalálható réteghez hasonló gazdálkodási problémáival küzdenek, tetőzve még a megszakadt hagyományok és a gyors gazdasági-társadalmi változások hátrányaival.

A magánosítás országonként egyedi elvek és gyakorlati szempontok szerint történik, fő fajtái a restitúció és a kárpótlás. Az országok eltérő módon kezelték a védett területek magánosításának kérdését, és az állami erdőgazdálkodásnak szánt ország specifikus szerep alapján magánosították az államosítás előtt is állami tulajdonú erdőterületeket és az állami földterületeken végzett erdőtelepítéseket. [Hegedűs, 2004. 7.o.]⁷

3. A magán-erdőgazdálkodás helye és jelentősége az erdőgazdálkodási ágazatban

3.1. Az erdőgazdálkodás általános bemutatása

Magyarország 1 853 ezer ha erdővel rendelkezik, amihez több mint 130 ezer ha nem fával borított, de erdőgazdálkodási célú terület kapcsolódik; ezzel az ország területének több, mint 21%-a erdészeti hasznosítású. [ÁESZ, 2006.]

Az erdőgazdálkodás részesedése a bruttó nemzeti össztermékben 0,4%, amely azonban a vidéki területeken ennél legalább egy nagyságrenddel nagyobbra becsülhető.

Az erdőgazdálkodási szektor termelő és szolgáltató (kivitelező) vállalkozásai - beleértve a kiegészítő, de többnyire az erdőgazdálkodáshoz kapcsolódó tevékenységeiket is - országosan hozzávetőlegesen 10 ezer főt foglalkoztatnak, amelyből az állami és a magán vállalkozások hozzájárulásának aránya 2/3 illetve 1/3-ra becsülhető.

Az erdőterület 57%-a állami, 42%-a magán, 1%-a pedig közösségi tulajdon a 2006.I.1. állapot szerint. Az állami tulajdonú erdőkben túlnyomórészt állami szervezetek, a magántulajdonúakban pedig magán személyek, illetve magánszervezetek gazdálkodnak.

Mindkét szektorra jellemző, hogy az erdőgazdálkodó egységek az erdőgazdálkodási tevékenység irányítását végzik, az erdőgazdálkodási munkák kivitelezéséhez alvállalkozókat alkalmaznak. A közösségi tulajdon alatt önkormányzatok, egyházak, alapítványok, egyesületek erdőtulajdonát kell érteni, amelyeknek a helyi közösségek életében nagy szerepet kellene, hogy kapjanak, országos viszonylatban jelentőségük azonban elenyésző.

3.2. Állami erdőgazdálkodás

Az állami tulajdonú erdőterületek tulajdonosa természetvédelmi oltalom alatt álló erdők esetében a Kincstári Vagyonigazgatóság, egyéb erdők esetében pedig a Nemzeti Földalap Kezelő Szervezet.

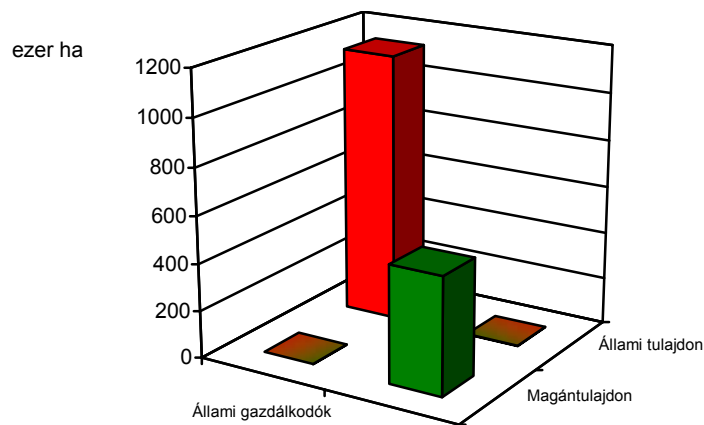
Az 1 040 ezer ha állami erdőterületet 85%-át az Állami Privatizációs és Vagyonkezelő Zrt. tulajdonában álló 19 erdőgazdasági részvénytársaság kezeli vagyonkezelési szerződés alapján. A fennmaradó erdőterületen 3 db, a Honvédelmi Minisztérium tulajdonában álló részvénytársaság, és egyéb állami intézmények, köztük vízügyi és környezetvédelmi államigazgatási szervezetek gazdálkodnak.

A 19 állami erdőgazdasági részvénytársaság alap elszámoló egységei az erdészetek, amelyekből 136 db van országosan. A legkisebb erdészet 2 500, a legnagyobb 13 000 ha területű, jellemzően azonban 5-8 000 ezer ha-on gazdálkodnak. Az erdészeteket az állami erdőgazdasági részvénytársaságok központjai fogják össze.

Az állami erdőgazdálkodók a szigorúan vett erdőgazdálkodáson kívül folytatnak vállalkozási tevékenységet többnyire az erdőgazdálkodáshoz kapcsolódó területeken, mint például a vadászat, fafeldolgozás. A vállalkozási tevékenységek mellett közcélú feladatokat is ellátnak, amelyek finanszírozásához saját fedezetet és költségvetési támogatást is felhasználnak, ilyenek a parkerdők fenntartása, erdei kisvasutak, erdei iskolák stb.

3.3. Magán erdőgazdálkodás

A magán-erdőgazdálkodási szektor mind tulajdoni, mind gazdálkodási értelemben jól elkülönül, mivel a fellelhető vegyes tulajdonok és a szektorok közötti kapcsolatok ellenére a teljes erdőterületnek kevesebb mint 1%-án fordul elő, hogy a tulajdonos és a gazdálkodó nem azonos szektorba tartozik. Lásd 4. ábra:

4. ábra: Az erdőgazdálkodási ágazat szektorszerkezete
Adatok forrása: [FVM, 2003.]

Az erdőgazdálkodók magánszemélyek és gazdasági valamint egyéb társaságok és szervezetek lehetnek. Működésükről részletesen lesz szó a 3.7 fejezetben, itt csak annyit állapítok meg, hogy közös jellemzőjük az alvállalkozókkal történő munkavégzés és a szakaszos gazdálkodás.

A változatos erdőgazdálkodási formák közül a legfontosabbak:

- egyéni gazdálkodás: az erdő tulajdonosa egyben az erdőgazdálkodó is
- közös megbízotti gazdálkodás: osztatlan erdőtulajdon esetében a tulajdonosi közösség a tagjai közül vagy a tulajdonosi körön kívül közös megbízottat választ
- erdőbirtokossági társulat: jellemzően a korábbi termelőszövetkezeti erdőkben létrejött osztatlan tulajdonosi közösségek által külön törvény (Ebt tv 1994. évi XLIX. tv) alapján alapított gazdálkodó szervezet, legfontosabb jellemzője, hogy tagjai csak az erdőtulajdonosok lehetnek
- gazdasági társulat: jellemzően bérleti, vagy megbízási jogviszony alapján gazdálkodnak
- szövetkezet: mezőgazdasági és erdőgazdálkodási szövetkezetek

3.4. A magán-erdőgazdálkodás történelmi előzményei

Az erdők és az erdőgazdálkodás mindig a hegy- és dombvidékekhez kapcsolódtak, ezért az erdőgazdálkodás történetéről leírtakat úgy kell értelmezni, hogy azok nem egységesen a történelmi Magyarországot jellemzik, hanem főként az erdővel borított vidékeket. Ahogyan - más összefüggésben ugyan - Kaán Károly jellemezte: „... e tökéletes formájú, egy folyamrendszerű ország koszorúján és annak keretén belül is...” [Kaán, 1907. 5. o.]⁸

A természeti viszonyok miatt az erdőgazdálkodás mindig szoros kapcsolatban állt a legelő gazdálkodással és a sűrűn erdősült területek szántóhiánya miatt a legeltető állattartással is, különösen a makkoltatással, valamint a hegyvidékekhez kötődő nagy faigényű bányászattal. Jól szimbolizálja ezt a II. Miksa által kiadott „Ungarische Perg und Waldt Ordnung”, amely bár külön erdészeti és bányászati részre tagolódik, és 6 év különbséggel készültek, később együtt kezelték őket „Bergordnung” néven, sőt, az első erdész eskü szövegét a bányászati rész tartalmazza.

A társszektorok nem csak szimbolikus, hanem nagyon is kézzelfogható közelségének példája, hogy a XIX. század végén és a XX. század elején több évtizedes hatósági próbálkozás sem volt képes egyértelműen elkülöníteni (nyilvántartási és szabályozási szempontból) az erdőgazdálkodási tevékenységet az egyéb, szántó és legelő gazdálkodástól.

3.4.1. Erdőgazdálkodás az Árpád-kortól és a XVI. sz.-ig

A magyar népcsoport a keleti népekhez hasonlóan földközösségben élt, azaz a föld tulajdonjoga nem egyénekhez, hanem közösségekhez kapcsolódott. Az erdők javainak szedésében is ez a közösségi elv érvényesült már csak azért is, mert az erdei erőforrások a Kárpát-medence természeti adottságai folytán a szükségleteket meghaladó mértékben álltak rendelkezésre.

A földközösségekből először a királyi földek, és közöttük a királyi erdőbirtokok váltak ki, amelyek a XII. századig még az ország kétharmadát tették ki. A királyi birtokok gazdálkodási és közigazgatási egységeként létrehozott vármegyéken belül erdőispánságokat hoztak létre, amelyek szolgálatában az erdőővők álltak.

A Magyar Királyságban az adományok osztása és a hűbéri rend kialakulása több évszázados folyamatban zajlott le, és ezalatt a királyi erdőbirtokok magánföldesúri kézbe kerültek.

A földközösségi hagyományok azonban, ha kis területre kiterjedve is, de megmaradtak. A csíki és a székelyföldi falvak egészen a XVIII. sz.-ig közösen használták a környékbeli erdőket, ez utóbbiak az un. szék-ek szerinti szerveződésben.

Az erdők a korai középkorban nem csak az épület- és tűzifa, de a makkoltatás miatt is nagy jelentőséggel bírtak, egészen a kukorica elterjedéséig. Ugyanakkor az erdők viszonylagos bősége miatt nem volt szükség országos érvényű szabályozásokra az erdő javainak használatát illetően, bár több magyar király is hozott rendeleteket birtokai, vagy a bányavidékeket illetően.

Az 1514-ből származó Werbőczy-féle Hármaskönyv megkülönböztet makkos erdőt, amit a legnagyobb értékkel vesznek figyelembe, az ugyanennyire értékes, építkezési faanyagot szolgáltató bárdos erdőt, és a közönséges, vagy más néven élő erdőt, melynek un. „élése” az előző kettő tiltott erdővel szemben szabad volt. Figyelmet fordítottak a fiatal erdők legeltetéssel szembeni védelmére, amely erdőket eresztvény vagy gyermek erdőnek neveztek. [Márkus-Mészáros, 1997. 16.o.]⁹ Ebből látható, hogy az erdők használatának rendje és értékének meghatározása az erdők bőségének ellenére már igen korán megjelent.

3.4.2. Erdőgazdálkodás Mária Terézia idejében

A népesség növekedésével, a fa felhasználási területének szélesedésével, és a korábbi felélő fakitermelések miatt az erdei erőforrások szűkössé váltak, ezért különböző szabályozások léptek életbe.

A városokban korlátozták a polgárok által kitermelhető fa mennyiségét, illetve gyakran csak a városban történt letelepedést követő néhány év elteltével jutottak a polgárok „faizási joghoz”. A városbeli szegények kezdetekben ingyenesen, később különböző módokon megállapított díj ellenében hordhattak gallyfát.

A falvakban az erdőterületet, illetve az éves fahasználati területeket ideiglenesen felosztották, és a jogosultak maguk termelték ki azt. A felosztás alapja nagy változatosságot mutat a hagyományok és a falvakban lakók jogállása szerint. Más-más arányban kaptak részesedést a nemesek, a jobbágyok és a zsellérek. Az elosztás alapja a faluban birtokolt telkek mérete volt, amelyek alapján az előre kialakított vágandó erdőrészeket, vagy facsoportokat un. „nyíl-húzással” sorsolták ki.

Léteztek olyan paraszti erdőközösségek, amelyek viszonylagos önállóságot élveztek, és bár nemes vagy földesúr is tagja lehetett, nem élvezett különleges jogokat. Így előfordult, hogy az ilyen faluközösség osztott erdőt a földesúrnak is.

Később, a teljesen eljobbágyosodott falvakban volt gyakori az a szokás, hogy mindenki annyi őr fát kapott, ahány ökörrrel szolgálta a földesurat. Ez a gyakorlat és hagyomány a Mária Terézia által végrehajtott úrbéri rendezés által rögzült. Mivel a föld tulajdonjoga a földesurat illette meg, amelyen a jobbágyoknak és zselléreknek csak használati joga lehetett, a földesúr által megengedett faizási jogok után a jobbágyok és zsellérek ellenszolgáltatással, un. úrbér-

rel tartoztak. Ez a faizási jog többnyire a tűzifára vonatkozott, amit a zsellérek, de néha a jobbágyok is csak a hullott gallyfából szedhettek. Az épületfához csak külön kérelem alapján lehetett hozzájutni. Azokon a helyeken, ahol az erdők nagyobb gazdasági hasznot hajtottak, a robotot is fakitermeléssel és szállítással kellett leróni.

Az úrbér rendszerének kialakulásáig az erdők használatát a faluközösségek irányították, a falu egyéb ügyeinek intézésével együtt, helyenként elkülönült személy, az erdőbíró megválasztásával. Az erdők őrzését az erdőkerülők és hajtók végezték. A városokban hasonlóképpen és -célből erdőinspektorokat választottak, a szakszerű kezeléshez erdőmestereket alkalmaztak, az őrzésre pedig csőszöket fogadtak fel.

A népesség folyamatos növekedése miatt megemelkedett a termőföld iránti szükséglet, ezért a földesurak területileg mind koncentráltabb gazdaságokat, ún. uradalmakat alakítottak ki, és egyben mind szigorúbb feltételeket támasztottak a jobbágyok és zsellérek fakitermeléseivel szemben. Ezek az uradalmak, mivel a területet, a szakértelmet és az egyéb termelési tényezőket is koncentrálták, a korábbi faluközösségi erdőőri és erdőgazdálkodási szerepeket feleslegessé tették.

Mivel az uradalmak kialakulásával és a fa felhasználási területeinek bővülésével (hamuzsír, bányászat) a fahasználatok mind nagyobb volumenben történtek, az erdőtulajdonnal nem rendelkező jobbágyok és zsellérek fához való jutása egyre nehezebb lett, másrészt pedig megteremtődött az erdőgazdálkodás szabályozásának szükségessége. Emiatt került sor Mária Terézia erdőrendtartásának kiadására.

3.4.3. Erdőgazdálkodás az 1848-as szabadságharcot követően

Az 1848-as forradalom és szabadságharc egyik legfontosabb közjogi vívmányaként felszabadították a jobbágyokat, eltörölték az úrbéri rendszert, és a jobbágyok a megművelt földjeiket saját tulajdonukba kapták.

Ezek a földjogi vívmányok tartósak maradtak a szabadságharc leverése után is, de a kiegyezésig nem történt meg a jobbágyok földjeinek, és különösen az erdeinek kiadása, ezért meglehetősen zavaros állapotok alakultak ki, hiszen az sem volt egyértelmű, mekkora erdőterület jár a jobbágytelkek után.

A birtokviszonyok rendezésével elkülönültek a XIX. sz. végét és a XX. sz. elejét meghatározó erdőgazdálkodási formák.

3.4.3.1. Nagybirtokos erdőgazdálkodás

A nagybirtokos földesurak az uradalmaik kialakításának idejében még a jobbágyfelszabadítás előtt megosztották azokat az erdeiket, amelyeket korábban más földbirtokosokkal közösen birtokoltak, és az uradalmaikhoz csatolták. Az uradalmak gazdálkodása területileg koncentrált és terveken alapuló volt, valamint szakemberek bevonásával zajlott. Igaz ugyan, hogy az ipari célra történő fakitermelések, amelyek a bányavidékeken jelentkeztek első sorban, és a hamuzsír nagymennyiségben történő termelése helyenként óriási fakitermelésekkel járt, azonban már ekkor is jellemző volt az erdőfelújítás, amit az időközben felálló erdészeti hatóság is ellenőrzött ezeken a birtokokon, amennyiben rajtuk hitbizományt alakítottak.

3.4.3.2. Kisnemesi saját használatú erdők

A kisnemesi falvakban a környékbeli szokásoktól, és a helyi megállapodástól függött, hogy a nagybirtokosok erdejének kimérése után megmaradt faluközösségi erdőket egyben tartva közösen gazdálkodtak, vagy felosztották, és saját használatba vették.

Saját használatú erdők alakultak ki a rosszabb minőségű, mezőgazdasági termelésre alkalmatlan területek erdősítésével is.

A saját használatú erdők az öröklések révén osztódtak, de egy bizonyos határ alatt természetben már nem osztották meg, hanem közösen használták. Előfordult olyan is, az erdőben

bővelkedő térségekben, hogy a faluközösség erdejének egyik felét felosztották, és a tagok tartós használatába adták, másik felét pedig közösen használták.

3.4.3.3. Kisnemesi közösségek, közbirtokosságok

A kisnemesek faluközösségei, ahol az erdők tulajdona a kisnemesek kezében volt, közbirtokosságot alkottak, amelybe az erdők és a rétek is egyaránt beletartoztak. A nagy földesurak már az úrbéri rendszer, illetve az uradalmak kialakulásakor leszakadtak ezekből a közbirtokosságokból, a jobbágyok pedig, mivel erdőhasználati joguk a földesurak erdejéhez kötődött, szintén kikerültek a faluközösségi erdőgazdálkodásból. Legtipikusabban a tiszta kisnemesi falvakban jöttek létre az erdőkre is kiterjesztett közbirtokosságok, amelyekben a tagok jogokban való részesedése aránykulcsok meghatározásával történt. Ha a közbirtokosság örökkeléssel jött létre, akkor az aránykulcs az örökösödési aránynak, egyéb esetekben a nemesi udvarhely nagyságának arányában határozták meg.

Ez a forma azokra a kisnemesi közösségekre volt jellemző, amelyekben a tagok egyenkénti tulajdonának mérete kicsi volt, és a kis területeken nem lehetett kiegyenlíteni a megosztásból adódó értékkülönbségeket. A kisnemesi közbirtokosságok egészen az 1960-as évekig erdőbirtokosságok formájában életben maradtak.

A közbirtokosságok faosztási gyakorlata a hagyományokat követte. A legáltalánosabban annak az eljárásnak a különböző mértékben kifinomult variációit alkalmazták, hogy egy meghatározott alapegységre osztották az éves fakitermelést, ami területet vagy facsoportot jelentett, és ebből az egységből kaptak az aránykulcsnak megfelelő mennyiséget a közbirtokosság tagjai, illetve a meghatározott egységnél kisebb tulajdonosok többedmagukkal közösen kaptak egyet. A kialakított alapegységeket nyílhúzással sorsolták ki.

3.4.3.4. A volt úrbéresek birtokosságai

A jobbágyfelszabadítással a volt jobbágyok és a volt földesuraik erdőterülete különvált, a jobbágyok a telekméretük után, vagy a megművelt területükkel arányosan kaptak erdőterületet, és értelemszerűen a korábban az úrbéri terhek ellenében kapott faizási jogok megszűntek.

A földesúr erdejéből kimért területek azonban még a kisnemesi erdőbirtokok méreténél is kisebbek voltak, ezért azokat szintűgy nem mérték ki, hanem közös gazdálkodási egységet alakítottak.

Az erdőterületek átadása, a földesurak kártalanítása, és az új gazdálkodó egységek megalakítása olyan vontatottan haladt, hogy a „volt úrbéresek”, illetve a „volt úrbéresek örökösei” mint jogi kategóriák még a XIX-XX. század fordulóján is használatban voltak.

A megalakított szervezeteket úrbéres birtokosságoknak nevezték, amelyhez a közbirtokosságok szolgáltak mintául. Működésüket választott vezető, vagy vezetőség irányította, amit birtokossági tanácsnak vagy gazdatanácsnak hívtak.

A tagok részesedését részarányoknak, illetőségnek, arányjognak stb. nevezték, és a közös birtok feletti eszmei részesedést jelentett. Ennek mértéke a gazdák jobbágyfelszabadításkori birtokának méretéhez igazodott, illetve a zsellérek is kaptak un. zsellérjogot a házuk után.

A fahozamból, csakúgy mint a közbirtokosságban az arányjognak megfelelő mértékben részesedtek a tagok, és a járandóságok kiosztása többnyire nyílhúzásos módszerrel történt.

3.4.3.5. Közösen vásárolt erdők

Azokon a vidékeken, amelyeken a mezőgazdasági termelés a természeti adottságok miatt nem lehetett a megélhetés egyedüli alapja, a faluközösség az erdő- és legelőgazdálkodással egészítette ki a jövedelmeit.

Előfordultak olyan esetek, amikor egy közösség kifejezetten legelő és erdő vásárlására állt össze, és a megvásárolt terület hasznosítására birtokossági társulatot hoztak létre. Ezek működése a úrbéres birtokosságok működési elvén alapult, a részarányokat pedig a vásárláskori hozzájárulási arány határozta meg.

Ezen birtokosságok közül vannak ma is létezők, mint például a mogyoróskai Pekár Ferenc és társai birtokosság, ami a vásárlási szerződésben első helyen szereplő vásárlóról kapta a nevét, de előfordult, hogy az eladó földbirtokos nevével jelölték meg őket.

3.4.3.6. Erdőtörvények a 48-as szabadságharc és a II. világháború között

A jobbágyfelszabadítással együtt járó földrendezés után, az ipari termelés és a mezőgazdasági földterületek utáni igény fokozódása miatt az országban nagyarányú erdőpusztítás indult meg. Ennek megállítására, és ezzel együtt az erdészeti igazgatás működésének szabályozására alkották meg az 1879. évi XXXI. törvénycikket, amely többek között „gazdasági üzemterv” készítésének kötelezettségét állapította meg a közbirtokosságok, a volt úrbéres birtokosságok, a hitbizományok, az állami és az egyházi erdők számára. Kötelezően előírta továbbá „szakértő erdőtisztek” és „erdőőrök” alkalmazását is, rendelkezett a véderdők kezelésének szabályairól, és a kopárok erdősítéséről.

Az erdőtisztek alkalmazására vonatkozó rendelkezések hatástalansága miatt az 1898. évi XIX. törvénycikkel egyrészt részletesen szabályozták a közbirtokosságok és volt úrbéri birtokosságok belső működési szabályait, valamint elrendelték ezen erdők „állami kezelését”, amely magyar királyi állami erdőhivatalok felállítását és járási erdőtisztek alkalmazását jelentette. A járási erdőtisztek feladatát és jogkörét is részletesen szabályozták, ami összességében hasonlított a mai magyarországi erdőfelügyelő szerepéhez, de a mai szlovéniai rendszerhez hasonlóan jóval szélesebb hatáskörrel, és a birtokosságok gazdálkodásában való aktívabb részvételi kötelezettséggel. Ennek az intézménynek a működéséről ír 1901-ben Craus Géza m. kir. erdész, amelyben sommásan állapítja meg: „Boldog erdészek, a kik a közmunkát nem ismerik!” [Craus, 1901. 368. o.]¹⁰ - jellemezve az „állami kezelés” gyakorlati kivitelezésének nehézségeit.

1920-ban az ország 12,8 millió kat. hold erdejéből 8,2 millió kat. hold tartozott az 1879. évi erdőtörvény 17§ hatálya alá. Ezek voltak az ún. korlátozott forgalmú erdők, amelyekből 2,1 millió kat. hold kincstári, 0,1 millió kat. hold közalapítványi. Az erdőterület 36%-a, mintegy 4,7 millió kat. hold szabad forgalmú magánerdő volt.

Az 1898. évi XIX. törvénycikk II.-III. fejezete által tárgyalt állami kezelés 1920-ra 3,6 millió kat. holdat érintett.

Az 1879. évi erdőtörvény kifejezetten az erdőpusztítások megállításának érdekében jött létre, és a kiegészítésként szánt 1898. évi törvény is az erdőpusztítás csökkenését, a szakszerű erdőgazdálkodás elterjesztését és az erdőgazdálkodás hatósági felügyeletének erősítését célozta meg. A kétségbevonhatatlan eredmények (birtokosságok belső működésének rendezése, stb.) ellenére azonban, a több évtizedes visszatekintéssel tett értékelések egybehangozóan bírálják ezen intézkedések erélytelenségét és a magántulajdonnal szembeni liberalizmusát, amit többnyire a politikai érdekek szakmai elvek feletti uralmának tudnak be.

A Monarchia és a történelmi Magyarország sorsfordító széthullásával, az erdővagyonnal való gazdálkodás új elveket követelt, ennek folyamányaként elfogadták az átfogó erdősítési programot meghirdető 1923. évi XXI. törvénycikket.

Az 1935. évi IV. törvénycikk a korábbi rendelkezéseket összefoglalva, és egységesítve elrendelte a közbirtokosságok és a volt úrbéri birtokosságok erdőbirtokosságokká való átalakulását, amelynek belső működési rendjére részletes szabályokat írt elő (pl. költségvetés készítése és hatósági jóváhagyatása), és rájuk vonatkozóan is fenntartotta a korábbi erdőtörvény által bevezetett „állami kezelést”.

Fontos változást jelentett az erdőbirtokosságok erdőterületének tulajdonviszonyaiban, hogy a korábban magánszemélyek (vagy a községi erdőkezelési gyakorlat miatt egyébként tévesen

a község) nevére bejegyzett, és a 'birtokossági gazdálkodás' korlátozással terhelt területeken az erdőbirtokosságot jegyezték be tulajdonosnak, és az erdőbirtokossági tagok használati illetőségét jegyezték be tehertételnek.

E törvény fontosabb intézkedései között szabályozza az erdőfelügyelőségek munkáját, az erdőgazdasági személyzettel szemben támasztott követelményeket, továbbfejleszti a szintén az előző erdőtörvény által létrehozott Országos Erdei Alapot, és magában foglalja a Magyarországon az első természetvédelmi törvényi szabályokat.

3.4.4. Magán-erdőgazdálkodás a II. világháborút követően

Közvetlenül a II. világháborút követően, a szegényeknek történő földosztások alkalmával a hegyvidékeken nem szántót, hanem erdőt juttattak, és azt vagy a már létező birtokosságba vonták be a jogosultak részarányainak módosításával, vagy teljesen új birtokosságokat létesítettek. Az újonnan alapított birtokosságok működésüket tekintve nem különböztek ugyan a volt úrbéres birtokosságoktól, de keletkezésük idejét jelölendő, jellemzően szerepelt a nevükben az „új” szó. Gyakori köznyelvi elnevezés volt az „új erdőbirtokosság” mellett a „juttatott erdő” és „proletár erdő” is.

Ilyen erdőbirtokosság például a mogyoróskai Somhegyi Újerdő Birtokossági Társulat, vagy az Ózd-Sajóvárkonyi Új Erdőbirtokossági Társulat is.

Működésükre jellemzőbb volt a bérmunkások általi fakitermelés, amit részben kiosztottak, részben pedig a működési költségek fedezésére értékesítettek.

A magán-erdőgazdálkodás a II. világháborút követő államosítással és szövetkezetesítéssel szűnt meg. 1952-től a nagybirtokokat teljesen államosították, az erdőbirtokosságokat pedig állami kezelésbe vették. 1956 és 1961 között az erdőbirtokosságok időlegesen visszanyerték önállóságukat, de 1961-től kezelésüket kötelezően a termelőszövetkezetek, vagy az állami erdőgazdaságok kezelésébe kellett adni. [Harsányi, 1999. 375.o.]¹¹

A magán-erdők szocialista gazdaságba történő, fent vázolt integrálása mellett az 1961. évi VII. törvény nem csak az erdő-, de a vadgazdálkodást is szabályozta.

3.4.5. Erdőgazdálkodás a szocialista gazdaságban

Az 1960-tól 1990-ig terjedő időszakban magántulajdonú erdő, és magán-erdőgazdálkodás csak nyomokban fordult elő, az erdőgazdálkodás jellemzően nagyüzemi keretek között zajlott, nagyobb részben az állami erdőgazdaságok, kisebb részben mezőgazdasági termelőszövetkezetek és egyéb gazdálkodók részvételével.

A gazdálkodás egységei az erdészetek voltak, amelyek egyesítették magukban a gazdálkodás, a szakirányítás és a kivitelezés feladatait. A klasszikus erdészetek az állami erdőgazdaságok szervezeti egységei, de a feladatok azonos szervezeten belüli ellátása mindenhol általános volt.

Az ágazatot központi tervezés és irányítás jellemezte, egyrészt azáltal, hogy az állami erdőgazdaságok (amelyek az erdőterület 62%-án gazdálkodtak) a Mezőgazdasági és Élelmiszerügyi Minisztérium (MÉM) irányítása alá tartoztak, másrészt a szintén MÉM szervként működő Erdőrendezési Szolgálat teljes erdőterületre vonatkozó üzemterv készítési tevékenysége által. Az üzemterv szerinti gazdálkodást az Erdőfelügyelőség ellenőrizte, és ellátta az egyéb ágazati igazgatási feladatokat.

Az erdészeti politikai célkitűzések, mint például a mindenkorai erdőtelepítési tervek végrehajtása a tervgazdálkodási rendszer irányító mechanizmusain keresztül történt. Az ágazat rendszerváltás előtti eredményei elmaradtak ugyan az '50-es és '60-as években megvalósult nagy volumenű (20-25 ezer ha/év) erdőtelepítések sikereitől, kialakult az a kép, hogy az erdőterületnek az ország érdekei szerinti további növelése és tartamos erdőgazdálkodás folytatása csak egy ilyen, területileg és funkcionálisan koncentrált, felülről irányítható rendszerben valósulhat meg.

A nagyterületen egységes erdőgazdálkodás eszménye, és az állami szerepvállalás mint a tartamos erdőgazdálkodás garanciája független a szocialista kollektívizmustól, annak gyökerei a XIX. század erdőgazdálkodási reformjaiból erednek. [Lengyel, 1999.]¹²Kaán Károly szavaival: „Az erdőgazdálkodás ugyanis, mely a maga természetéből folyóan fölöttébb konzervatív eljárásokat követel, az állami és a kötött birtokon találja a legbiztosabb, a legmegfelelőbb talajt” [Kaán, 1902. 479. o.]¹³

De az Országos Erdészeti Egyesület sem csak az 1990 utáni privatizáció, hanem az 1919-es birtokpolitikai változások előtt is arra hívta fel a figyelmet, hogy „... az erdők feldarabolása bel- és külföldi tapasztalat szerint erdőpusztításhoz vezet s elaprózott birtokon az erdőgazdasági üzemből szükséges beruházások (főként szállító eszközök) nem létesíthetők, az ország erdeinek feldarabolása mellőztessék.” [OEE, 1919. 1.o.]¹⁴

3.4.6. Szemléletváltás és átmenet a szocialista gazdaságból a piacgazdaságba

Az 1990-es évek elején, a földprivatizáció politikai programmá válásakor erős ellenérzések és félelmek alakultak ki az erdők privatizációjával kapcsolatban, hivatkozva a magánérdek és a közérdek konfliktusaira. Erre példa az Országos Erdészeti Egyesület Szeniorok Tanácsának állásfoglalása: „Felelőségünk teljes tudatában tiltakozunk az állami erdők magántulajdonba adása ellen” [Szász, 1993. 41. o.]¹⁵

De legalább ennyire negatív megítélést kapott az állami erdőgazdaságok részvénytársasági formába történő átalakítása is, ami a piac- és profitorientált működés, illetve a nem piacosítható szolgáltatások szükségessége miatt keltett aggodalmat. „Szakmai meggyőződésünk az, hogy az állami tulajdonban maradó erdők is csak akkor lesznek képesek kielégíteni a folyamatosan növekvő társadalmi igényeket (...), ha kezelésük költségvetési szabályozással egységes államerdészeti szervezetben történik.” [Szász, 1993. 41. o.]

Nem lenne azonban korrekt, ha a privatizáció elutasítását csak egyfajta berögzöttségnek tudnánk be. Az OEE Szeniorok Tanácsa által kiadott nyilatkozat is tartalmaz valós és megfontolandó érveket, illetve több más forrás is felhívja a figyelmet a privatizáció reális veszélyeire, azonban ezek ellen a gyakorlati megvalósítás során nem léptek fel. Ilyen volt különösen az elaprózott birtokok és az osztatlan tulajdonok kialakulása, továbbá az új tulajdonosok ismerethiánya és a megszokott hagyományok miatti szemléleti problémák.

Sajnos azonban a gyors és átfogó változások során nem alakult ki párbeszéd, nem volt mód az átalakulás átgondolt megtervezésére. Az érdemi vita kibontakozásának nem csak a demokratikus hagyományok hiánya volt az oka, hanem például az is, hogy még az egyébként fontos érveket is hatáskeltő, szélsőséges példákkal támasztották alá, és félinformációk alapján vontak le következtetéseket. Erről közöl szakfolyóiratokból összegyűjtött szemléletes vitákat [Lett, 2003. VI. fejezet].¹⁶

3.4.7. Magán-erdőgazdálkodás a XX és XXI. sz. fordulóján

A magán-erdőgazdálkodás kialakulásához vezető privatizációs folyamatot az 1989. évi Ptk módosítás indította el, amelynek eredményeként a magyar jogrendbe visszakerült a korábban személyi tulajdonná átalakított magántulajdon, az erdő pedig visszanyerte forgalomképességét.

1991-ben az erdőterület 69%-a állami, 31%-a pedig szövetkezeti tulajdonban volt, az ország teljes erdővel borított területe 1,69 millió hektárt tett ki. [ÁESZ, 1996. 21. oldal] A magánosítási folyamat során a korábbi szövetkezetek vagy megszűntek, vagy átalakultak. A szövetkezeti csoporttulajdon törvényben (1992. évi II. tv) meghatározott részét nevesítették, illetve a másik része a korábban állami tulajdonú, privatizációra kijelölt erdőterületekkel együtt kárpótlással magánkézbe került (1991. évi XXV. tv.). A magánosítás utáni magán-erdőtulajdon 80%-a származott a korábbi szövetkezeti földekből, és 20%-a a korábban állami tulajdonból. 2001-ben az 1,82 millió hektár erdőterületből az állami tulajdon részaránya 58%, a magántulajdoné 41%, a közösségi tulajdoné pedig 1%. [ÁESZ, 2002. 21. oldal]

A tulajdoni szerkezet megváltozása együtt járt a gazdálkodói szervezetek részleges feloszlásával illetve átalakulásával, és így a szektor szerveződése az alapoktól kellett, hogy kezdődjön. A privatizációs eljárás kezdetétől (1993) a tulajdon birtokbaadásának lezárulásáig (1998) öt évre volt szükség, és az azóta eltelt újabb több, mint öt év sem volt elég arra, hogy a már rendezett tulajdonviszonyok mellett a magánszektor teljes területén meginduljon a jogszerű gazdálkodás.

A privatizációs folyamat elsődlegesen politikai indíttatású volt [Mihályi, 1997. 71.-72.o.]¹⁷, az emberek birtoklási vágyának kielégítését kívánta szolgálni, és nem fordított figyelmet arra, hogy az átmenet alatt és után is érvényesüljenek az erdőgazdálkodási szakmai alapelvek, folyamatos lehessen az erdőgazdálkodás hatósági felügyelete. A privatizáció jogszabályi háttere csak a tulajdonváltást érintette, nem foglalkozott a privatizáció során kialakult tulajdonszerkezet működőképességével. Van olyan külföldi példa, amelyben az erdők csak akkor kerültek magántulajdonba, amikor az erdőgazdálkodó szervezet, vagy személy az erdőgazdálkodási képességét és szándékát igazolta.

Az erdőgazdálkodásban megjelenő új tulajdonformák és körülmények a jogi szabályozás megváltoztatását tették szükségessé. Ezért 1994-ben illetve 1996-ban négy lényeges törvény került elfogadásra:

- 1994. évi XLIX. tv – Az erdőbirtokossági társulatokról
- 1996. évi LIII. tv. – A természetvédelemről
- 1996. évi LIV. tv. – Az erdőről és az erdő védelméről
- 1996. évi LV. tv. – A vadászatról és a vadgazdálkodásról

Az új szabályozás magán hordozta a rendszerváltás előtti szemléletet (területi és feladat koncentráció), és tévesen mérte fel, illetve nem vette figyelembe az új tulajdonosok egyik legfontosabb igényét, a tulajdonnal való rendelkezés szabadságát. A szakmai alapelvek folytonosságát társulási kényszer előírásával kívánta elérni,^aami azonban távol állt a tulajdonosok szándékaitól, és nem is volt szükségszerű még akkor sem, ha társulás alatt a hatóság előtti közös képviselőt kell csak érteni.

Az erdőbirtokosságokról szóló törvény indoklása például hangsúlyozza, hogy az (erdészeti) szakmai kívánalmak ellenére az erdőbirtokossági társulatok alakítása a tulajdonosok számára nem kötelező, de megemlíti azt is, hogy például a volt szövetkezeti erdők (pontosabban csak a természetben összefüggő tömbjein - a szerző) kezelése társult formában lehetséges csak.

Az erdőbirtokosságokkal kapcsolatos túlzott optimizmust jelzi az FVM által az Ebt. tv.-ről kiadott tájékoztató füzet általános bevezetője, amelyben az 1935. évi erdőtvényt megelőző társulatokról van szó: „Az erdőbirtokosságok tagjai által választott vezetőség [...] viszonya úgy a tagokhoz, mint a gazdálkodás szakszerűségét ellenőrző erdőfelügyelethez általában véve felhőtlen volt. A közös erdő tulajdonosai örömmel vettek részt a közös munkákban és éberrel ügyeltek arra, hogy illetéktelenek erdeikben kárt ne tegyenek. A tagok részére ünnepek számított az, amikor az erdőfelügyelet az évi fahasználatot kijelölte.” [Steiner et al., 1994.]¹⁸

Ezek a kijelentések annak ellenére kerülhettek a kiadványba, hogy azt Kollwenz Ödön is lektorálta, aki nyilván jól ismerte a korabeli cikkek tömkelegét, amelyben az erdőbirtokossági

^a 2000.VII.3.-ig az Evt. Vhr. 13.§ (2) c. pontja szerint:

(2) Ha a természetben összefüggő erdő több földrészletből áll, és az egyes földrészletek tulajdonosai többségükben nem azonosak, a társult erdőgazdálkodást a több földrészletre vonatkozóan abban az esetben kell előírni, ha

c) az adott erdőterületnek a tv. hatálybalépését megelőzően egy erdőgazdálkodója volt.

Ezt követően a „kell” „lehet”-re változott, és a c) pontot el is törölték, a társulási kényszer lényegében a közös tulajdonra vonatkozóan maradt fenn.

rendszer erdőfelügyeleti konfliktusait, a tagok munkavégzésével kapcsolatos szervezési és szakmai minőségi problémákat, a működés gazdasági hiányosságait és az őrzés megoldatlanságát taglalják. Ezek közül többet is idéztem a fentiekben, amelyek mellett számos írás, így többek között Braxatoris Zoltán foglalkozik a szervezés-irányítási és pénzügyi problémákkal [Braxatoris, 1938. 150.-154.o.]¹⁹ Péch Kálmán a szakirányítás hiányosságaival [Péch, 1933. 1082.-1086.o.]²⁰, Csegezy Pál a számviteli problémákkal, és egyáltalán a megalakulás problémáival [Csegezy, 1910.]²¹.

Ez utóbbi forrás ír az ún. 'beerdősítési társulatok' népszerűtlenségéről: „... azonban az ilyen szervezkedés a közgazdasági téren nem igen talált hívekre, noha nem egy esetben nagyjelentőségű eredmények elérésére volt hivatva.” - tehát azokban az esetekben, amikor nem a 'történelmi szükség' vitte rá a tulajdonosokat a közös gazdálkodásra, azok önmaguktól nem szívesen társultak, és ez a többi fent említett problémával együtt az 1990 utáni erdőbirtokossági szervezetek megalakításakor is jelentkezett.

A tulajdonváltás alatti és utáni folyamatos hatósági felügyelet érdekében mindössze annyit kellett volna csak elérni, hogy addig, amíg a jogszabályoknak megfelelő gazdálkodás feltételei nem állnak fenn, ne kerülhessen az erdő az új tulajdonos birtokába, de emellett nem szabadott volna fenntartani az erdőtulajdonos jogait indokolatlanul korlátozó, társulásra vonatkozó szabályokat sem.(Evt. Vhr. 14.§ (2) c)^a.

A magán-erdőgazdálkodási szektor fejlődését meghatározta, hogy az új tulajdonosoknak nem voltak ismereteik az erdőgazdálkodás igazgatási rendszeréről, törvényi szabályozásairól, és a gazdálkodás szakmai kérdéseiről sem. Azokban az esetekben, amikor az erdőterületek a tulajdonváltással nem darabolódtak fel, vagy valamilyen módon sikerült a korábban alkalmazottként dolgozó szakembereknek –saját érdekükben is- az új tulajdonosokat és birtokaikat együtt tartani, a gazdálkodás hamar megindulhatott. Ilyen szervező erő hiányában azonban ez a folyamat megtorpan, annak ellenére, hogy a közös gazdálkodói szervezetek (erdőbirtokossági társulat vagy erdőszövetkezet) alapítását az állam az alapítási költségek részbeni (80%) átvállalásával és forgóeszköz feltöltéssel is támogatta.

A megtorpanás jól látható abban, hogy a rendezetlen, bejelentett erdőgazdálkodóval nem rendelkező erdőterület még mindig jelentős, és alig (évi 4-5%-os mértékben) csökken. A rendezetlen erdőterületekre vonatkozóan nincsenek ugyan világos kimutatások, hogy milyen tulajdonosi kört érint, mik a meghatározó okok stb., de feltételezhető, hogy a gazdálkodó bejelentésének elmulasztása, ami a kötelezettségek csökkenésével nem jár (Evt. 13. § (3)), de az erdőgazdálkodói jogon igénybe vehető kedvezmények elvesztésével igen (Evt. 13. § (5)), a tájékozatlanságra és a tulajdonosok megegyezés-képtelenségére vezethető vissza.

Tisztázatlan, hogy mekkora erdőterületet érint, de ismert az a jelenség, hogy az erdőtulajdonosok egy része nem vonható be a döntésekbe, például a nagy számuk miatt, vagy mert elérhetetlenek, és előfordul az is, hogy a tulajdonos nincs tisztában azzal, hogy hol és mekkora tulajdoni hányaddal rendelkezik. Amennyiben a tulajdonközösségben nincs elegendő motiváció, hogy a gazdálkodás beinduljon, mert például mindenkinek túl kicsi a tulajdonhányada, vagy senkinek nincsenek meg a szükséges ismeretei, akkor nincs további erő, amely ösztönözné a tulajdon hasznosítását. Egy kívülálló, a gazdálkodásban érdekelt szereplőnek, bár a szükséges szakismeretei meglehetnek, még nehezebb dolga van, hiszen a tulajdonosok információihoz nem, vagy csak korlátozottan juthat hozzá.

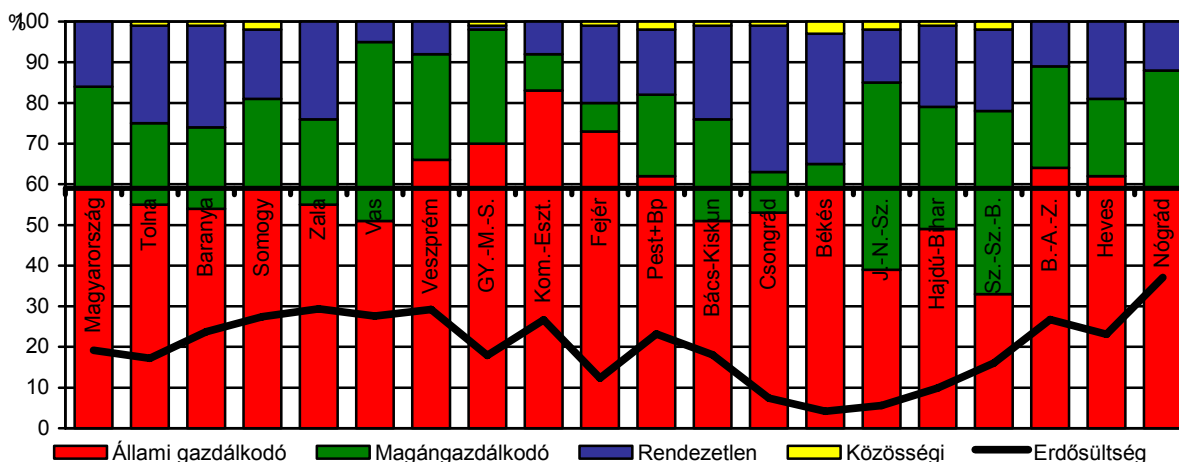
A magyarországi magán-erdőgazdálkodás XX. század eleji és XXI. század eleji problémái bár elnevezésükben és eredetükben is eltérnek, alapvonásaik, különösen a birtokpolitikai vonatkozásaik rendkívüli módon hasonlítanak egymásra. Az elaprózottság üzemgazdasági gondjai, a magántőke megtérülési igényének (vagy kényszerének) és az erdőtulajdon járadéktermészetének konfliktusai, a magántulajdon liberalizációjának és az erdő közérdekűségének ütközései ugyanazokat a dilemmákat vetik fel Kaán Károly 1920-as visszatekintésében [Kaán, 1920. 1-79.o.],²² mint amik 2002-ben a Mészáros Károly vezetésével elkészült Nemzeti Erdőprogram előkészítésekor felszínre kerültek [Mészáros et al., 2002.]²³.

3.5. A magán-erdőgazdálkodás természetes adottságai

Magyarországon összesen 817 ezer hektár magántulajdonú erdőgazdálkodási célú terület van, amelynek 71%-án, összesen 584 ezer hektáron van bejelentett erdőgazdálkodó. A fennmaradó mintegy 233 ezer hektár az ágazati statisztikákban a rendezetlen (egyes helyeken működésképtelen) kategóriában található. [ÁESZ, 2006.]

A magántulajdon részaránya a teljes erdőterülethez képest nagy változatosságot mutat az egyes megyékben. Az 5. ábra: szerint a magántulajdonú és rendezetlen erdőterület együttes aránya körülbelül 17% és 65% között változik. Még ennél is nagyobb különbségek adódnak rendezett magántulajdonú erdők esetében, ahol az eloszlás szélső értékei 6% és 46%. A fentiekkel összhangban a magántulajdonú erdőterület abszolút eltérései is az mutatják – B.A.Z.: 48 eha, Békés: 1,5 eha – hogy az ország egyes vidékein a magán-erdőtulajdon eltérő jelentőségű gazdasági és politikai szerepet játszik.

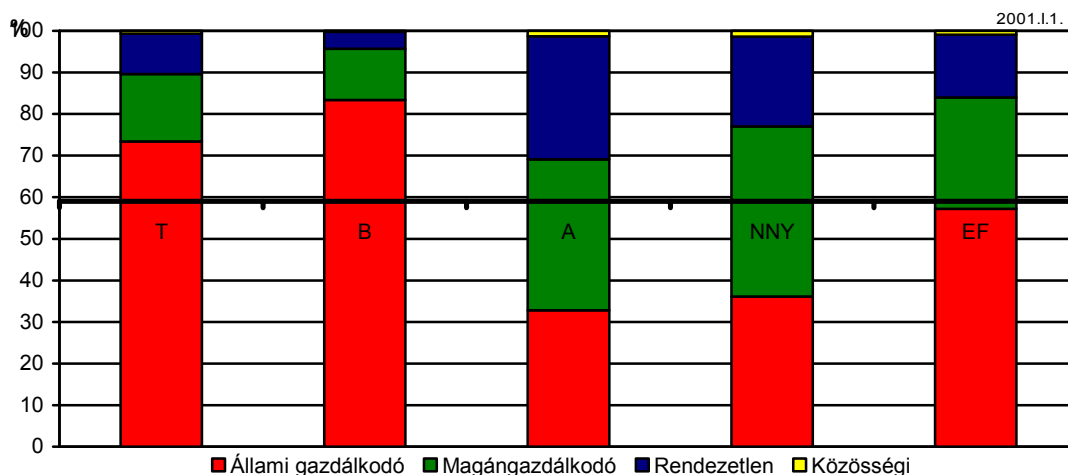
Összességében elmondható, hogy ez a szerep a jelenleg az ÁESZ-hoz bejelentett erdőgazdálkodóval rendelkező erdőterületeket alapul véve az alföldi megyékben: Szabolcs-Sz.-B., Bács-K. és Pest, illetve a jobban erdősült megyékben: Borsod-A.-Z., Vas, Somogy, Zala, a legjelentősebb.

5. ábra: Magyarország megyei erdőterületének tulajdonforma szerinti megoszlása
Adatok forrása: [ÁESZ, 2002. 29.o.]

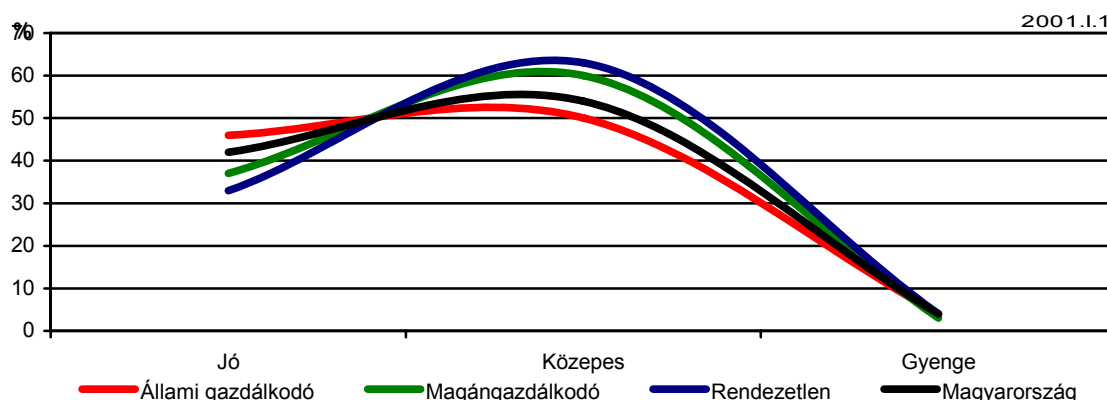
Az állami és a magántulajdonú erdők fajaj-szerkezete lényeges eltéréseket mutat. A magántulajdon domináns fafaja az akác (33%), és az országos átlagnál nagyobb a nemesnyár területaránya is, míg az állami erdőterületeken a tölgyek és a bükk jelenik meg az átlagosnál nagyobb arányban.

A 6. ábra: alapján látható, hogy a magán-erdőgazdálkodás az akác és a nemesnyárhoz hasonlóan az erdeifenyő területnek nagyobbik részét birtokolja, ugyanakkor csak kis mértékben részesedik a tölgyek és a bükk területéből. Ezeknek az adottságoknak meghatározó szerepük van a szektor által betöltött piaci szerep kialakulásában, bár jelenleg nagyobb hatást gyakorolnak a gazdálkodás megszervezésének nehézségei.

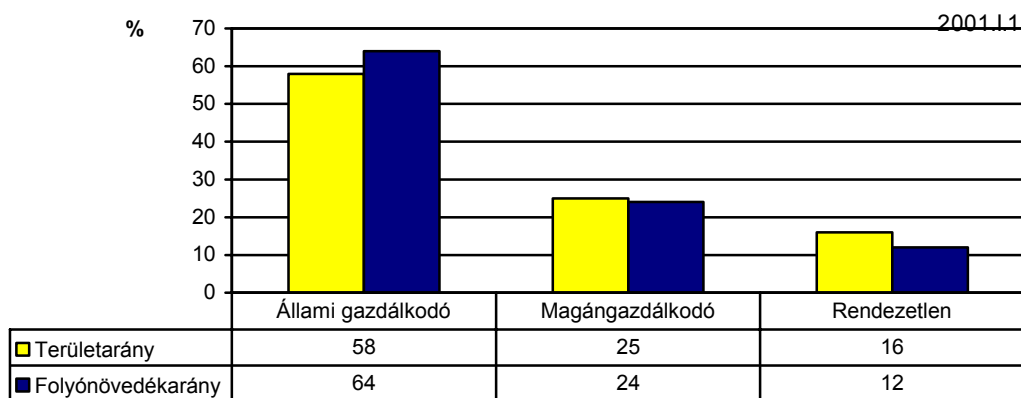
6. ábra: Az egyes faj(csoport)ok területének megoszlása tulajdonformák szerint
Adatok forrása: [ÁESZ, 2002. 106.o.]

A tulajdonformák fatermőképesség szerinti erdőterület-megoszlásában észrevehető a magántulajdonú erdők hátránya. A 7. ábra: jó, közepes és gyenge kategóriái a faj-csoportok állományainak a faj-csoporton belüli egymáshoz való viszonyításával jöttek létre, kiszűrve a faj-csoportok eltérő növekedési adottságait. Ebből látható, hogy a magántulajdonú erdőterületen rosszabb adottságú állományok vannak, mint az állami erdőkben, hiszen a jó fatermőképesség kategóriájában egyértelműen az állami, míg a közepes fatermőképesség kategóriájában a magánszektor a domináns. Ezen a hátrányos képen javít az a tény, hogy a faj-csoport szerinti eltéréseiből adódóan abszolút mértékben a magán-erdőterületeken az átlagos fatermőképesség nagyobb: állami 9,3 m³/ha, magán 9,8 m³/ha. [ÁESZ, 2002. 88. oldal]

7. ábra: Az egyes tulajdonformákba eső erdőterületek fatermőképesség szerinti megoszlása
Adatok forrása: [ÁESZ, 2002. 88.o.]

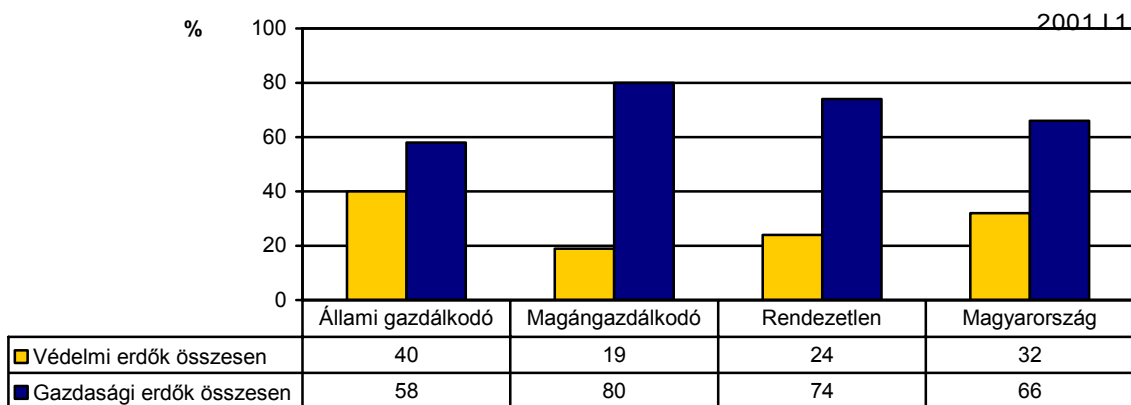
A fatermőképesség csak arra ad utalást, hogy az adott termőhelyen levő faj mekkora korzaki átlagnövedék elérésére lehet képes (fafajonként megállapított egyezményes korban). A tényleges fatermést befolyásolja például az állományok korosztályszerkezete is. A bemutatott (8. ábra:) folyónövedék-eloszlásból látható, hogy hiába az abszolút mértékben nagyobb fatermőképesség, a tényleges folyónövedék, a kedvezőtlenebb korosztályszerkezet miatt, elmarad a területarány alapján elvárható mértéktől.

8. ábra: Az egyes tulajdonformák terület és folyónövedék arányai
Adatok forrása: [ÁESZ, 2002. 134.o.]

Nyugodtan kijelenthető, hogy az erdőgazdálkodás elkövetkező évtizedének egyik legnagyobb megoldásra váró kérdése az erdők védelmi és közcélú funkciói körül kialakult viták rendezése lesz. Ennek elméleti jelentősége mellett lényegesebb a gyakorlati hatása, amit szemléltet, hogy az ország erdőterületének 1/3 része áll valamilyen fokú védelem alatt. A kérdéskör gazdálkodási oldalról azért kap jelentőséget, mert bár az erdő képes egyszerre több funkció ellátására, egyes funkciók kiemelése a többit korlátozhatja. A magántulajdon közcélokra való hasznosítása, ha az a gazdasági hasznok szedésének korlátozásával jár, indokolja a korlátozás okozta hátrányok ellentételezését.

A 9. ábra: bemutatja, hogy az egyes tulajdonformákban milyen arányt képviselnek az elsődlegesen gazdasági és az elsődlegesen védelmi rendeltetésű erdők. Ebből kirajzolódik, hogy az állami erdőterületeken sokkal meghatározóbb a védelmi rendeltetés, de még a magántulajdonú erdőterületek mintegy $\frac{1}{4} - \frac{1}{5}$ része is elsődlegesen védelmi rendeltetésű.

9. ábra: Elsődleges rendeltetés megoszlása az egyes tulajdonformák területében
Adatok forrása: [ÁESZ, 2002. 37. oldal]

A NATURA 2000 területek kijelölése óta gyökeresen megváltozott az erdőgazdálkodás, és benne a magán-erdőgazdálkodás természetvédelemhez való viszonya azáltal, hogy a 2004.-ben még csak 63 eha kiterjedésű védett erdőterület [ÁESZ, 2005] a kijelölések után 763 eha-ra emelkedett, azaz több mint megtízszereződött. 2004-ben a magánerdőkből mintegy 10 eha volt védett, 2005-ben a NATURA 2000 hálózatban 207 eha szerepel.

3.6. A magán-erdőtulajdonosok

A magyarországi magán-erdőgazdálkodás - az Evt. értelmezésében vett - erdőgazdálkodó centrikus, az erdőtulajdonosoknak kisebb szerep jut mind a szektor irányítása, mind a tényleges gazdálkodás szempontjából. Ennek egyrészt az Evt. készítésekor távlati elképzelések, másrészt ma már egyfajta kényszer is az okozója, hiszen különösen a nagyon sok (10 feletti)

tulajdonosból álló tulajdonosi közösségekben a gazdálkodás pénzügyi és egyéb irányú felügyelete, a hatósággal, a kivitelező vállalkozóval és a szakirányítóval való kapcsolattartás nem is lehetséges máshogyan, csak megbízott képviselő útján, amely lehet a tulajdonosok közvetlen képviselője, vagy a tulajdonosok által alapított gazdálkodó szervezet tisztségviselője.

Ezen körülmények miatt az erdőtulajdonosokról kevesebb információ áll rendelkezésre, annak ellenére, hogy szerepük különösen az erdőbirtok-koncentráció folyamataiban kiemelkedő.

A magán erdőtulajdonosok számára és tulajdoni méretére vonatkozó becslések regionális különbségeket mutatnak. Az átlagos tulajdoni méret 2 és 3 ha között van [METH, 2004], az eloszlás pedig rendkívül koncentrált, azaz nagyon nagy számban léteznek apró tulajdonok, és nagyon kis számban nagyon nagy tulajdonosok.

Az átlagos tulajdonméretből kiinduló becslések alapján az erdőtulajdonosok száma 250-400 ezer főre tehető, 2/3 részük vidéken él, az életkor szerinti gyakoriság pedig az 50-70 éves korosztályban a legnagyobb. [Jáger, 2001. 46-48. oldal]²⁴

Az erdőtulajdonosok az erdőgazdálkodási folyamat kiindulópontjai, ezért lehetőségeik, ismereteik és motivációik döntően határozzák meg a magán-erdőgazdálkodás jellegzetességeit. Jáger kutatásai alapján a vidéki és városi erdőtulajdonosok között karakterisztikus eltérések vannak. [Jáger, 2003. 77. oldal]²⁵

A tipikus vidéki tulajdonos erdejéhez közel lakik, érzelmileg kötődik hozzá, ezért sem eladni nem kívánja, sem a társult gazdálkodást nem preferálja. Az erdeje mellett mezőgazdasági területtel is rendelkezik, hajlandó a személyes munkavégzésre, legfőbb elvárása pedig az éves tűzifa szükségletének kielégítése. Szakmai, jogi, pénzügyi és adózási ismeretei hiányosak.

A tipikus városi tulajdonos az erdejét befektetési céllal szerezte, érzelmileg kevésbé kötődik hozzá. Ennek ellenére eladni nem tervezi, és jelentős jövedelemre sem számít, magatartását a kiválás jellemzi. A társult gazdálkodást elfogadja, és értékeli a szakszerűséget, az állami korlátozásokat pedig elfogadja.

Az erdőtulajdonosok további részletes jellemzése 9.3 fejezet alatt található!

3.7. A magán-erdőgazdálkodás szervezeti jellemzői

3.7.1. Magánszemélyek

A magán-erdőgazdálkodók legnagyobb csoportja minden tekintetben a magánszemélyeké. A több mint 26 ezres létszám mellett a többi gazdálkodói típus darabszáma eltörpül, az általuk lefedett terület pedig a teljes magán-erdőgazdálkodói területnek csaknem a 40%-a.

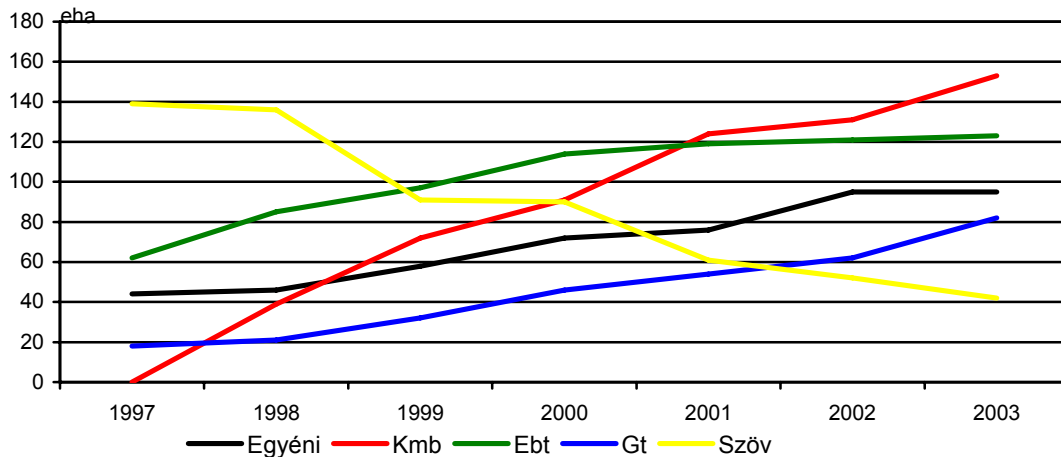
Ez a gazdálkodói kör egyrészt olyan gazdálkodókból áll, akik egyéni gazdálkodóként a saját tulajdonukon gazdálkodnak, valamint olyanok is, akik egy tulajdonosi közösség tagjaként megbízottként tevékenykednek. Formailag magánszemélyként, őstermelőként, családi gazdaságként és egyéni vállalkozóként jelenhetnek meg.

Az egyéni gazdálkodási forma nagy előnye, hogy tiszta érdekeltségi viszonyokat teremt a jövedelem és a vagyonfelhalmozás között, ám a feltételei csak kis területen adóttak, mivel 1/1-es erdőtulajdonhoz kötött.

A közös megbízotti gazdálkodás a korábban alkalmazott, de jogilag nem megalapozott közös képviselet felváltására jött létre. Növekedése azóta is töretlen, amit első sorban az tett lehetővé, hogy 2000.-től megszűnt a természetben összefüggő, korábban egy gazdálkodó által kezelt erdőterületeken a közös gazdálkodó állításának a szükségessége.

A közös megbízotti gazdálkodás jogi és pénzügyi szabályozása ma sem egyértelmű. A megbízott megválasztásához a tulajdonosok tulajdoni arányban számított szótöbbséges egyetértése szükséges (Ptk. 140§ (2)). A megbízott Ptk.-ban meghatározott jogállása a tulajdonosokkal szemben csak részben egyeztethető össze az erdőtvény által a bejelentett erdőgazdálkodóra rótt kötelezettségekkel. A szabályozás főként abban a tekintetben ellentmon-

dásos, hogy amíg az Evt. a bejelentett erdőgazdálkodóra eredménycentrikus kötelezettségeket ruház, addig a megbízotti jogviszonyban a megbízott csak a tevékenységének gondos elvégzéséért felelős, eredményességéért nem. Ugyanígy tisztázatlanok a pénzügyi elszámolás szabályai is, amely miatt ezt a gazdálkodási konstrukciót az Európai Unió sem fogadja el a támogatások kedvezményezettjeként.

10. ábra: A magán-erdőgazdálkodói típusok területe 1997-2003 időszakban
Adatok forrása: [ÁESZ 2005]

3.7.2. Erdőbirtokossági társulatok

Az erdőbirtokossági társulat erdőtulajdonosok által létrehozott társulat, aminek elsődleges célja az erdőtulajdon hasznosítása. Megalakulását és tevékenységét az 1994. évi XLIX. tv szabályozza.

Megalakulása szerződéssel, vagy az alakuló közgyűlés határozatával lehetséges, amelyhez az érintett erdőtulajdonosok 2/3-os egyetértése szükséges (1994. évi XLIX. tv 9 §). A tulajdonosok erdőtulajdonukat a társulat használatába adják, és az alapszabályban pontosan meghatározzák a gazdálkodás körülményeit, az erdei haszonvételek módját és szabályait. A tagok szavazati joga arányos társulati érdekeltségükkel, amit a tag saját területének és a társulat által a tagoktól használatba vett összes terület arányában kell meghatározni. A tagsági érdekeltség csak a tulajdonjoggal együtt ruházható át, azaz a társulatnak nem lehet olyan tagja, akinek nincs a társulat használatában levő erdőtulajdona. Ez nem zárja ki, hogy a társulat kívülálló erdőtulajdonát is használatba vegye. 2001. július 19.-ig az erdőbirtokossági társulat nem csak az erdőtulajdonosok erdeit vehette használatba, hanem tulajdonos is lehetett akár tagi apport révén, vagy vásárlás útján.

Az erdőbirtokossági társulatok megalakulására létezett forgóeszköz feltöltő támogatás, ez a gazdálkodási forma azonban nem volt népszerű. Bár a területe növekedett, a 10. ábrán látható, hogy 2001.-től, a fent már említett időponttól, természetben összefüggő és korábban egy gazdálkodó által kezelt erdőterület közös gazdálkodásra való kötelezettségének megszűntétől a növekedés üteme megtörik. Az elmúlt 5 évben évente a 2-3%-uk szűnik meg, de mivel ezek a kifejezetten kis területűeket érinti, a lefedett erdőterület szinte változatlan.

A kényszerűségből létrejött erdőbirtokossági társulatok nagyon sok szervezési és gazdálkodási nehézséggel küszködnek. Mindenek előtt azért, mert a kis tulajdonosokból álló tagság a realitásoktól elszakadó elvárásokat támaszt, illetve a nagyszámú taglétszám gazdálkodási elvekben való megegyezése nehézkes. A közös gazdálkodás tevőlegesen nem végrehajtható feladat nagy taglétszám esetén, problémás és költséges továbbá az eredmény elosztása is.

Sajnos, az erdőbirtokossági társulat nem szolgáltat olyan speciális, más gazdálkodási formáktól megkülönböztető előnyöket, amelyeket az erdőtulajdonosok javukra fordíthatnának. Így például kifejezetten hátrányos az önellátásra termelő gazdálkodók esetén, ha

erdőbirtokossági társulatot alapítanak, mivel akkor a kitermelt fa után társasági adót kell fizetniük, míg közös megbízotti formában nem.

Az erdőbirtokossági társulatok számos birtokszerkezeti problémát eltakarva alakultak meg. Az egyik ilyen probléma, hogy a tulajdonosok nem egy földrészletben, hanem több darabban elosztva rendelkeznek erdőtulajdonnal, ami olyan mértékű tulajdon-aprózódáshoz vezet, amely a tulajdon értékét és forgalomképességét jelentős mértékben befolyásolja. Ez akár azt is jelentheti, hogy a tulajdonátruházás járulékos költségei, úgy mint a tulajdoni lap másolata, ügyvédi költségek stb., vetekszik a tulajdon értékével.

3.7.3. Gazdasági társaságok

A gazdasági társaságok működését az 1997. évi CXLIV tv. szabályozza. Ide tartoznak különösen a betéti társaságok, a korlátolt felelősségű társaságok, a részvénytársaságok, amely három gazdasági társasági forma a leggyakoribb.

Tevékenységi körük nem kötött, ezért általában vegyes gazdálkodást folytatnak, amelyben az erdőgazdálkodás kiegészítő tevékenység. A gazdasági társaságok területfoglalása folyamatosan növekszik, aminek oka, hogy kezdetben a korábbi szövetkezetek jellemzően ebbe a gazdálkodási formába alakultak át, ma pedig az erdőgazdálkodók a már meglévő társaságokat használják fel erdőgazdálkodási céljaikra.

Gazdasági társaság 1994 óta nem szerezhethet termőföld-tulajdont, ezért ezek a gazdálkodók bérleti, vagy megbízásos jogviszony alapján használják az erdőterületüket.

3.7.4. Szövetkezetek

A szövetkezetek a 2000. évi CXLI tv. alapján működnek, és megkülönböztető jellemzőjük, hogy a tagok a tulajdoni részesedésüktől függetlenül azonos szavazati aránnyal rendelkeznek.

A tapasztalatok szerint a szövetkezet nem kedvelt erdőgazdálkodási forma, mind darabszámban, mind területben folyamatosan csökken a privatizáció óta. 2002-től évente 10%-uk szűnik meg, vagy alakul át.

Mivel a régi típusú szövetkezetek mezőgazdasági szövetkezetek voltak, az utódszervezetek tevékenységében is mező- és erdőgazdálkodás folyik vegyesen.

Az erdőszövetkezet olyan szövetkezet, amely kizárólagosan erdőgazdálkodással, és azzal szorosan kapcsolódó tevékenységgel foglalkozik. Ebben a tekintetben egy csoportba lehet sorolni az erdőbirtokossági társulattal, ami az ágazati jogszabályokban többször elő is fordult (29/1997. FM rendelet (Evt Vhr) 8. melléklet illetve 25/2004. FVM rendelet), de meg kell jelezni, hogy ezt a fogalmat egyetlen jogszabály sem definiálja kellőképpen.

3.7.5. Rendezetlen erdőterületek

Azokat az erdőterületeket, amelyekeken nincs a - 4.2.2 pont alatt tárgyalt - bejegyzett erdőgazdálkodó, rendezetlen erdőgazdálkodójú erdőterületeknek nevezzük, röviden csak rendezetlen területek.

Korábban a rendezetlenségnek két fajtáját különböztették meg: rendezetlen tulajdonnak nevezték azt az erdőterületet, ahol a privatizációs eljárás alatt az új tulajdonosok még nem kerültek bejegyzésre, ezért nyilván bejelentett gazdálkodót sem lehetett megjelölni. Ebben az időben az ismert tulajdonosú, de bejegyzett gazdálkodó nélküli erdőterületeket a sokat mondó „társulás előtti” kategóriába sorolták, az elnevezéssel jelezve egyrészt a Evt által előírt, a mainál szigorúbb társulási kényszert, másrészt sugallva, hogy ezen területek nagyobb részben osztatlan tulajdonok voltak.

1998-tól, a földprivatizáció miatti tulajdonosváltások bejegyzésének hivatalos befejezése után, a tulajdonosok minden esetben ismertekké váltak, ezért a tulajdonos ismeretlensége már nem okozott nagy területre kiterjedő problémát.

Bár a rendezetlenség jelenségének egészéhez képest kis jelentőségű, a teljesség érdekében meg kell említeni, hogy rendezetlen erdőterületen nem csak magán, hanem állami tulajdonon is található, aminek a kiterjedése évről-évre jelentősen változik, és több tízezer ha-os érték. 2004: ~40 ezer ha, 2005: ~9 ezer ha.

3.8. A magán-erdőgazdálkodók legfontosabb erdőgazdálkodási tevékenységei

3.8.1. Fahasználat

Magyarországon 2004.-ben 7 094 ezer brm^3 fakitermelés történt, amelyhez az állami szektor 67%-kal járult hozzá, a maradék 33% pedig lényegében a magán szektorban került kitermelésre. Ennek árbevétele mintegy 15,2 milliárd Ft-ra becsülhető.

A 11. ábra: bemutatja a magán-erdőgazdálkodó típusok fakitermelési jellemzőit (az összesen sor csak a feltüntetett típusokra, nem a teljes magánszektorra vonatkozik). A legfontosabb gazdálkodói típusok területi részesedése a rendezett magán-erdőterületből megegyezik a fakitermelésekből vett részesedésükkel, ami alapján azt mondhatjuk, hogy a fakitermelési aktivitás lényegesen nem tér el az egyes csoportokban.

Észrevehető különbség a mennyiségi jellemzők között csak abban fedezhető fel, hogy bár az erdőbirtokossági társulatok fajlagos fahozama a tarvágásokban a legmagasabb, addig a teljes fakitermelésében a fajlagos fahozam a legalacsonyabb. Ez úgy lehetséges, hogy a gyéritekéseket és az egészségügyi termeléseket nagyobb arányban hajtja végre, mint a többi gazdálkodói csoport. Ennek magyarázata az, hogy mivel az erdőbirtokossági társulatokon a tagok részéről állandó az eredmény-elvárás, egyetlen tevékenységük pedig az erdőgazdálkodás, minden fakitermelési lehetőséget meg kell ragadniuk. A magánszemélyek esetében ez a nyomás kisebb, az egyéb gazdálkodók pedig más bevételi forrással is rendelkeznek, ezért az erdőgazdálkodás kisebb elvárásoknak kell, hogy megfeleljen.

A feltüntetett magán-erdőgazdálkodói típusok fakitermelésének 69%-át az akác, a nemesnyárok és a tölgy fafaj-csoportok adják csökkenő részesedés-sorrendben. A tölgy fafaj-csoport az erdőbirtokosságok esetében haladja csak meg a 10%-ot, és a cser is itt fordul elő a legnagyobb arányban.

			msz	ebt	gt	szöv	rln	Σ
Teljes erdőterület eloszlása		%	38%	15%	12%	5%	31%	100%
Rendezett erdőterület eloszlása		%	55%	21%	17%	7%	-	100%
Teljes fakitermelés	fatérfogat	m^3	1 162 753	437 053	320 456	122 560	37 782	2 080 604
	érintett terület	ha	12 934	6 475	4 202	1 534	330	25 476
	fajlagos fahozam	m^3/ha	90	67	76	80	114	82
	területeloszlás	%	51%	25%	16%	6%	1%	100%
	fatérfogat eloszlás	%	56%	21%	15%	6%	2%	100%
TRV	fatérfogat	m^3	887 350	215 324	213 525	87 039	29 534	1 432 772
	terület	ha	4 881	1 074	1 211	458	161	7 785
	fajlagos fahozama	m^3/ha	182	200	176	190	183	184
Fafaj-eloszlás	B	%	2%	11%	2%	2%	3%	4%
	T		8%	16%	8%	6%	3%	10%
	CS		7%	17%	7%	2%	7%	9%
	A		44%	28%	35%	36%	44%	39%
	EKL		5%	8%	6%	4%	3%	6%
	NNY		21%	10%	24%	37%	22%	20%
	ELL		8%	4%	7%	6%	6%	7%
	F		6%	5%	10%	6%	11%	7%
	Σ		100%	100%	100%	100%	100%	100%

11. ábra: A magán-erdőgazdálkodói típusok 2004. évi fakitermeléseinek összefoglaló táblázata
Forrás: [ÁESZ 2005]

3.8.2. Erdőfelújítás

A teljes erdőgazdálkodási ágazatban 21 453 ha erdőfelújítás és erdőfelújítás-pótló telepítés elsőkivitelét hajtották végre a gazdálkodók 2004.-ben, amelyből 38%-kal részesedtek a 12. ábra: fejlécében szereplő főbb magán-erdőgazdálkodói csoportok. Közöttük a területeloszlás megegyezik a rendezett magán-erdőterületből vett részesedésükkel.

A felújítási módok közül a sarj felújítás aránya 48%, amit az akác gyökérsarj felújítások nagy kiterjedése okoz. Az akác önmagában a teljes erdőfelújítás 56%-át fedi le, amit a tölgyek és a nemesnyárok 91% pontra egészítenek ki.

A pótlások aránya az első kivitelnek több, mint negyede, a fennálló kötelezettség pedig több mint 9-szerese. Tekintettel az akác nagy részesedésére, ez utóbbi adat jelzi, hogy a magán-erdőgazdálkodásban óriási hátralék halmozódott fel.

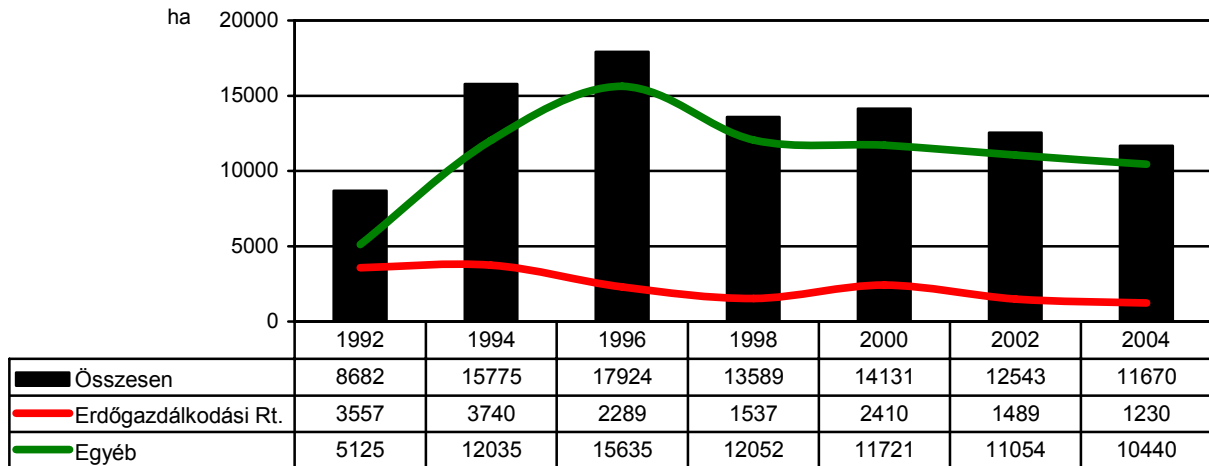
A hátralékok legnagyobb része az egyéni gazdálkodóknál és a közös megbízottaknál található mind abszolút kiterjedés szerint, mind a fennálló kötelezettségek arányában. Bár a hátralékok okai között a sikerességi hiány és a befejezés elhúzódása is lényeges arányt ér el, a hátralékos területeken legnagyobb részben(45%) az elsőkivitel sem kezdődött el.

		egyesi	kmb	ebt	gt	szöv	Σ
Elsőkivitel	összesen	1 463	2 985	1 652	1 654	372	8 126
	eloszlás	18%	37%	20%	20%	5%	100%
	természetes mag	45	49	359	71	9	534
	sarj	776	1681	678	619	173	3926
	mesterséges	642	1255	615	964	189	3665
	B	0%	0%	0%	0%	0%	0%
	T	12%	9%	37%	16%	10%	17%
	CS	0%	0%	0%	0%	0%	0%
	A	59%	67%	47%	45%	50%	56%
	EKL	0%	0%	0%	0%	0%	0%
	NNY	17%	17%	12%	27%	31%	18%
	ELL	10%	6%	3%	11%	9%	7%
F	2%	1%	1%	1%	0%	1%	
Pótlás		342	694	461	448	191	2 135
Fennálló kötelezettség		14 135	26 035	15 949	15 879	4 641	76 639
Hátralék	elsőkivitel elhúz. alapeset	1 125	883	99	419	88	2 615
	elsőkivitel elhúz. mg. műv.	9	15		7		31
	elsőkivitel elhúz. hullámtér	7					7
	sarjadztatási siker elmar.	74	87	17	26	2	206
	sikerességi hiány az erd.	345	455	255	221	64	1 340
	fedettségi hiány FFV-ben	10	16	23	21	1	71
	befejezés elhúz. mest.erd.	361	335	148	192	34	1 069
	befejezés elhúz. FFV-ban	1		21	3		25
	befejezés elhúzódása sarj	95	242	67	36	7	446
	összes hátralék	2 027	2 034	629	925	195	5 810
kötelezettség arányos hátr.	14%	8%	4%	6%	4%	8%	

12. ábra: A magán-erdőgazdálkodói típusok 2004. évi erdőfelújításainak összefoglaló táblázata (ha ill. %) Forrás: [AESZ 2005]

Az erdősítési hátralékok idősoros vizsgálatokor látható, hogy az erdősítési hátralékok keletkezése és felhalmozódása a magánosítási folyamattal együtt indult el. Tetőpontjára 1996-ban ért, amikor 17 900 hektár hátralék halmozódott fel, meghaladva az évtized egy évére jutó átlagos erdőtelepítés területét. A tulajdonosok birtokba kerülése óta a hátralékok területe csökken, de még mindig meghaladja a 10.000 hektárt. (13. ábra:)

A jelenlegi nagy erdősítési hátralék megléte mellett pozitívan kell értékelni, hogy a rendelkezésre álló adatokból lesűrűsíthető folyamatok kedvező irányba, a hátralékok csökkenése felé mutatnak. A magán-erdőgazdálkodói szektorban végzett gazdálkodás színvonaláról pusztán ezeknek az ismereteknek a birtokában nem lehet képet alkotni, meg kell vizsgálni, hogy a szektor működésének fokozódásával, területi kiterjedésével ezek a jelenleg kedvező folyamatok tartósak maradnak-e.

13. ábra: Erdősítési hátralékok alakulása
 Forrás: FVM [2004 25. oldal]

3.8.3. Erdőtelepítés

A 2004. évben megvalósult 7574 ha elsőkivitelű erdőtelepítés több mint 90%-át a magán-szektorban hajtották végre. A magán-erdőgazdálkodók közül is kiemelkednek a magánszemélyek, amelyek a 14. ábra: feltüntetett gazdálkodói típusai között 75%-al részesednek, illetve jelentős még a gazdasági társaságok erdőtelepítése is.

Az alkalmazott fafajok közül az akác és a tölgyek azonos arányban jelennek meg, és rajtuk kívül jelentős még a nemesnyárok aránya is. A fenyő fafaj-csoport országosan kisebb, de regionálisan az Alföldön nagyobb szerephez jut.

Az erdőtelepítések hátralékai sokkal kisebb arányt érnek el, olyannyira, hogy ezek az értékek az állami szektor hasonló értékeinél is kisebbek. Ez azt a feltételezést látszik alátámasztani, hogy a magán-erdőgazdálkodás erdősítési hátralék problémája túlnyomórészt öröklött probléma, és a lassú csökkenése ennek megfelelően értékelendő.

		egyeni	kmb	ebt	gt	szöv	Σ
elsőkivitel	összesen	3321	1840	67	1609	65	6903
	eloszlás	48%	27%	1%	23%	1%	100%
	B	0%	0%	0%	0%	0%	0%
	T	38%	31%	35%	19%	25%	31%
	CS	0%	0%	0%	0%	0%	0%
	A	31%	39%	34%	23%	30%	31%
	EKL	0%	0%	0%	0%	0%	0%
	NNY	20%	18%	0%	27%	23%	21%
	ELL	9%	11%	16%	28%	5%	14%
F	2%	1%	14%	2%	18%	2%	
pótlás		1271	796	93	1053	57	3270
kötelezettség		30212	15596	2007	16762	1329	65905
hátralék	elsőkivitel elhúz.	1	2		0		3
	sikerességi hiány az erd.	262	152	19	348	11	793
	befejezés elhúz. mest.erd.	149	84	19	141	22	414
	összes hátralék	412	238	37	489	34	1210
	kötelezettség arányos hátr.	1%	2%	2%	3%	3%	2%

14. ábra: A magán-erdőgazdálkodói típusok 2004. évi erdőtelepítéseinek összefoglaló táblázata (ha ill. %) Forrás: [ÁESZ 2005]

4. A magán-erdőgazdálkodás nevezéktana és az erdőgazdálkodás egyszerű intézményi modellje

A magán-erdőgazdálkodással kapcsolatos fogalmak a szektorral együtt alakultak ki, és ahogyan a szektor, a szakkifejezések is sok esetben összevisszaságot sugallnak. A disszertációban használt fogalmakat az erdőgazdálkodás intézményi berendezkedése modelljének segítségével definiálom.

Az erdőtulajdon használatához több érdekelt félnek kell döntéseket hoznia és együttműkönie annak érdekében, hogy az erdőgazdálkodás jogszerű keretek között végbemehessen. A bemutatásra kerülő modell azt vázolja fel, hogy a gazdálkodás érdekében történő együttműködés milyen lehetséges formákban, és mely feltételek teljesülése mellett jöhet létre. Egyúttal ennek a modellnek, mint gondolkodási keretnek a segítségével szeretném egyértelművé tenni az általam használt fogalmak tartalmát is.

A modell felépítésében tükröződik, hogy a leglényegesebb kérdés az erdőgazdálkodási tevékenység definiálása, amit azáltal érünk el, hogy meghatározzuk: kit tekintünk az erdőhasználójának, ki foglalkozik lényegében az erdővel,^{a 26} kinek milyen hatása van rá? Ez a modell célja, eszköze pedig a szerepkörök kialakulásának döntési lehetőségeken alapuló vizsgálata.

4.1. Az erdőgazdálkodási szektor funkcionális intézményi modellje

4.1.1. Az erdőgazdálkodási tevékenység

Az erdőgazdálkodás fogalma három, funkcionálisan elkülönülő részterületet takar: (zárójelben a tevékenységet végző elnevezése):

- döntés az erdővagyon hasznosításával kapcsolatban, gazdálkodás az erdő javival és hasznaival, gazdálkodási eredmény elérése és a kockázatainak viselése, (erdőgazda)
- az erdővel, mint közérdekeket is szolgáló tulajdonnal szemben támasztott törvényi szabályoknak való megfelelés (bejelentett erdőgazdálkodó)
- az erdőgazdálkodási szakismeretek alkalmazása, szakszerű gazdálkodás (szakirányító)

Amikor erdőgazdálkodásra gondolunk, ezeknek a funkcióknak az ellátását értjük. A fenti sorrend egyben hierarchia is, amiben az első jelenti a legfontosabb elemet. Az erdőgazda tevékenysége fejezi ki az erdővel való „lényegi foglalkozás”-t, mivel ez, az a tevékenység, ami a gazdálkodás céljához kötődik, nem pedig velejárója, mint a másik kettő. E három funkciót együttesen erdőgazdálkodói funkcióknak vagy tevékenységnek nevezzük.

4.1.2. A tulajdonos

Abból a feltételezésből indulok ki, hogy a tulajdonos azért rendelkezik erdőtulajdonnal, mert annak hasznáiból valamilyen formában részesedni akar, mégpedig minél nagyobb mértékben, ami együtt jár a gazdálkodási funkciók minél nagyobb arányú ellátásával.

Amennyiben a gazdálkodási szándék megvan, azt csak a képességek korlátozhatják, ezért a magán-erdőgazdálkodói szektor szerveződésének kiindulópontja a tulajdonos (vagy tulajdonosi közösség) képessége, beleértve az erdőgazdálkodási tevékenységgel szemben támasztott jogszabályi előírásoknak való megfelelést is. A tulajdonos (vagy tulajdonosi közösség) gazdálkodási képességei az alábbi, az erdőgazdálkodás részfunkcióinak megfeleltethető kérdésekkel írhatók körül:

^a Ez a kérdésfeltevés hasonlatos a vállalatelmélet megbízó-ügynök problémájára, aminek lényege, hogy bár a vállalat a tulajdonosoké, a működésre gyakorolt hatás szempontjából a menedzsmentnek jut a lényegi szerep. [Chikán, 1998. 63. oldal]²⁶

- fel tudja-e vállalni a gazdálkodási kockázatokat?
- eleget tud-e tenni a bejelentett erdőgazdálkodó feladatainak?
- megvan-e az erdőgazdálkodási munkák irányításához szükséges szakismerete és a szakirányításhoz hatóságilag előírt végzettsége?

Ezek a képességek határozzák meg azt, hogy a gazdálkodás mely funkcióit tarthatja meg magánál, és melyeket kell átadnia más szereplőknek. Az egyes tulajdonosok (tulajdonosi közösségek) e három területen eltérő képességekkel rendelkeznek, és az erdőtulajdonos-erdőgazdálkodó kapcsolatok ezek szerint fognak kialakulni.

4.1.3. Az erdőgazdálkodó

Az erdőtulajdonosnak első sorban arról kell döntenie, hogy erdeje hasznainak szedését meg tudja-e, meg kívánja-e tartani, vagy ellenérték fejében lemond róla, például haszonbérleti szerződés keretében. Ekkor dől el, hogy ki lesz az erdő tényleges gazdája, az erdőgazda, de csak akkor, ha ennek a funkciónak a megtartása vagy átadása tartós.^a

Osztatlan közös tulajdon esetén a tulajdonosi döntéseket nem egyetlen embernek, hanem a tulajdonosi közösségnek kell meghozni a közös tulajdonra vonatkozó mindenkori jogszabályoknak megfelelően.

Az erdőgazdálkodás további funkcióiról valójában nem is a tulajdonosnak, hanem az erdőgazdának kell döntést hoznia, aki természetesen lehet a tulajdonos is, de akkor már a döntését erdőgazdai minőségében hozza meg.

Az erdőgazdálkodás tevékenységi hierarchiájában a törvényi előírásoknak való megfelelés következik, ami azért forr szorosán össze az erdőgazda tevékenységével, mert olyan kötelezettségek teljesítéséről van szó, amelyek egyrészt kihatnak a gazdálkodásra (például felhasználás engedélyezése), meghatározzák annak módját (például tősarjasztatás tiltása), másrészt teljesítésüknek anyagi vonzatai vannak (például erdőfelújítási kötelezettség). Az említett előírások vállalását ezért nem lehet teljesen elszakítani a gazdálkodástól. A kötelezettségeket vállalónak legalább annyi jogkört át kell adni, amennyi a vállalások teljesítéséhez szükséges, vagy más módon garantálni kell, hogy önhibáján kívül ne érhesse hátrány.

Az erdőgazdálkodási tevékenység-hierarchia legalsóbb tagja a szakirányítás, azaz az erdőgazdálkodási szakismeretek alkalmazása. Ez egyrészt törvényi kötelezettség annak érdekében, hogy a gazdálkodó ne vétsen mások számára is káros hibákat (például tűzvédelmi pászták szakszerűtlen kialakítása), másrészt a gazdálkodó érdeke, hogy tevékenységében felhasználja a gazdálkodás hatékonyságát és biztonságát javító ismereteket.

A gazdálkodás (a javak hasznosítása), az igazgatási követelményeknek való megfelelés (törvényi kötelezettségek teljesítése), és a szakirányítási feladatok ellátása (a szakértelem bevonása) még ha hierarchikus rendbe is állíthatók, együtt jelentik az erdőgazdálkodást, mint tevékenységet. Ez a funkcionális felbontás természetesen nem örökérvényű, hanem a jelenlegi feltételekhez és követelményekhez alkalmazkodik, és sugallja, hogy a részterületek ellátása nem feltétlenül ugyanazon szereplő feladata.

4.1.4. A kivitelező

Az 1990-es évek első feléig erdőgazdálkodási munkákkal kapcsolatos döntési, tervezési és szakmai felügyeleti feladatok ellátása mellett az erdőgazdálkodási tevékenység fogalmába tartozott az erdőgazdálkodási munkák elvégzése, a kivitelezés is. Az állami erdészeti részvénytársaságok az 1990-es évek második felében, részvénytársasággá alakulásukat követően leépítették fizikai dolgozói létszámukat. Az elbocsátott dolgozók egy része az erdőgaz-

^a Nem egyértelműen értelmezhető fogalom, tartósnak értem a legalább egy vágásfordulóra, vagy a határozatlan időre történő átadást azért, mert az erdővel való mindenféle foglalkozásról (művelés, használat) történő egységes lemondás szándékát jelzi.

dálkodási részvénytársaságok segítségével képes volt olyan vállalkozások alapítására, amelyek ugyanazokat a feladatokat látták el nagyjából ugyanazokkal a gépekkel, mint korábban, de már nem munka-, hanem vállalkozói szerződés alapján. Ez az átalakulás egybeesett a magánerdő-birtokok kialakulásával, ami megkönnyítette a magán-erdőgazdálkodás kialakulását azáltal, hogy a tulajdonosoknak, vagy az erdőgazdálkodóként megjelenő szakembereknek nem feltétlenül kellett rendelkezni saját eszközökkel vagy tőkével az erdőgazdálkodási munkák elvégzéséhez.

4.1.5. Igazgatás

Az erdészeti igazgatás feladata, hogy felügyelje az erdőgazdálkodásra vonatkozó jogszabályok betartását. Ezeknek a szabályoknak egy igen lényeges csoportja, az erdők közcélú funkcióinak fenntartását garantáló rendelkezések.

Ezt a feladatot az ÁESZ látja el: a gazdálkodókat és a szakirányítókat nyilvántartásba veszi, ellenőrzi a gazdálkodási terveket és végrehajtásukat, kiszabja az erdőgazdálkodók befizetési kötelezettségeit, és működteti az ágazat pályázati rendszerét.

4.1.6. Az erdőgazdálkodási ágazat szektorszerkezete

Az erdőgazdálkodási ágazat szereplőit három csoportra oszthatjuk:

- az állam
- a magánszektor
- a közösségi intézmények

Az állam több szerepben is megjelenik az erdőgazdálkodási ágazatban. Elsődleges feladata az erdészeti igazgatás rendszerének fenntartása, de emellett tulajdonos és gazdálkodó is, az erdőgazdálkodási munkák kivitelezésében azonban alig vállal szerepet. Az egyes funkciókat egymástól elkülönült szervezeteken keresztül látja el. Széleskörű szerepvállalásának nagyon sok oka van, amelyek közül a legfontosabb a foglalkoztatáspolitikai célok elérése és az erdővel kapcsolatos közérdekű célok érvényre juttatása.

A magánszektor az igazgatást kivéve minden funkció ellátásában megtalálható, az erdőgazdálkodási munkák kivitelezésében pedig csaknem kizárólagos szerepe van.

A közösségi szektor (egyházak, önkormányzatok, közalapítványok) előfordulása a tulajdonosi és a gazdálkodói szerepkörben jellemző, de az ágazat egészét tekintve jelentősége csekély (tulajdonarányát tekintve kevesebb, mint 1%).

15. ábra: Az erdőgazdálkodás intézményi modelljének szemléltetése

4.2. Az erdőgazdálkodási funkciók kifejtése és eloszlásuk formái

A következőkben a már felvázolt intézményi modell erdőgazdálkodói funkcióit fejtem ki bővebben.

A magán-erdőgazdálkodói szektort egy olyan hálónak lehet felfogni, amiben az egyes szereplőket szerződések kötik össze, és ezeken, a jellemzőikben nagy változatosságot mutató

kapcsolatokon keresztül valósulnak meg a gazdálkodás funkcionális elemei. A szereplők a kivitelezés és az erdőgazdálkodói feladatok különböző részét látják el, és a hiányzó funkciók ellátását külső szereplők bevonásával oldják meg. A szektor működésének szempontjából előnyös, hogy ez a változatos felépülés rugalmasságot eredményez.

4.2.1. Az erdőgazda

Az erdőgazda mint a gazdálkodás hasznainak szedője, és kockázatainak viselője, az erdőterület használója, ami kétféleképpen lehetséges: ha önmaga a tulajdonos (önálló gazdálkodás), ami magánszemély, vagy erdőbirtokossági társulat esetében fordul elő a leggyakrabban, vagy pedig haszonbérleti szerződés alapján.

A haszonbérleti szerződés feljogosítja a bérlőt, hogy a bérelt erdő hasznait szedje, aminek ellenében a vis major eseteket kivéve a gazdálkodás eredményétől független haszonbérleti díjat fizet. Közös tulajdonú erdő esetén a saját használat körülményeiről szótöbbséges, míg a haszonbérbeadáshoz egyhangú határozat szükséges. (Ptk 140. § (2) és 144. §)

4.2.2. A bejelentett erdőgazdálkodó

Az Evt. 13. § (1) kimondja, hogy az Evt. értelmezésében erdőgazdálkodó az erdő tulajdonosa, vagy jogszerű használója. Jogszerű használat alatt a hasznok szedését kell érteni, ami tulajdonosi jogon, vagy haszonbérleti jogviszony esetében lehetséges. Bejelentett erdőgazdálkodó, ugyancsak az Evt. értelmében és a fentiekkel ellentétben nem csak a tulajdonos vagy a haszonélvező lehet, hanem az Evt. Vhr. 14. § (4) értelmében az erdőgazdálkodási tevékenység ellátásával megbízott szervezet, vagy személy is.

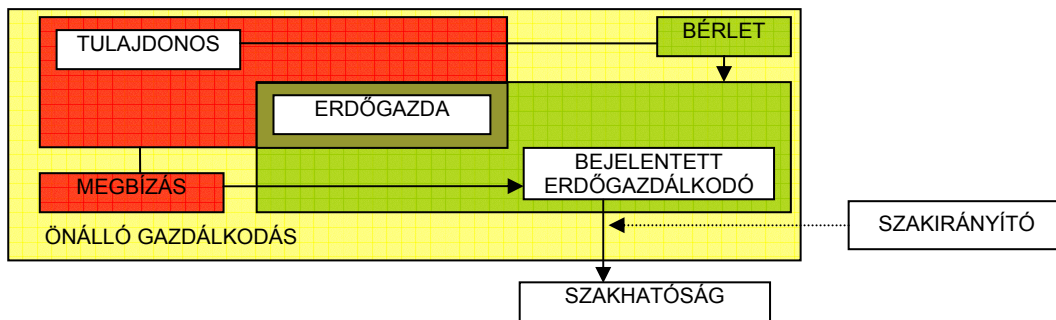
A megbízás fogalmát a Ptk XL. fejezete tárgyalja, amelyből kiderül, hogy a megbízó megbízási díjat fizet a megbízottnak, illetve költségeit téríti, a megbízott pedig elszámol a megbízás folyamán felmerült bevételekkel és ráfordításokkal.

A megbízás tartalma a szerződő felek megállapodásától függ, nincs megkötés arra vonatkozóan, hogy a gazdasági döntési jogköröket milyen mértékben kell átengedni, de mivel a bejelentett erdőgazdálkodó anyagi vonzatú kötelezettségeket vállal, a legtöbb esetben a megbízás tartalmazza a gazdálkodás lebonyolítását is. A megbízott a tevékenységét azonban mindvégig a megbízó nevében és számlájára végzi, elszámolási kötelezettsége van, és nem rendelkezhet a gazdálkodás eredményével. A megbízási jogviszony lényeges jellemzője, hogy a megbízott csak a megbízás szerinti közreműködést vállalja, nem valamilyen eredmény létrehozását vagy elérését.

Mivel az erdőgazdálkodási felelősség mindig a bejelentett erdőgazdálkodót terheli, (Evt. Vhr. 15. §) a megbízási jogviszonyban pedig - a Ptk szelleme szerint - a megbízott csak eljár a megbízó nevében valamely tevékenység ellátásában, és nem helyette vállal felelősséget, megbízási jogviszonyban nem lehetne valaki bejelentett erdőgazdálkodó.

Ennek ellenére ez széleskörű gyakorlat, ezért ebbe a leírásba is belekerül, bár a jogi bizonytalanságok miatt ez a konstrukció a jövőben várhatóan átalakításra kerül. A továbbiakban a Ptk szellemében vett megbízási jogviszonyt „klasszikus megbízásnak”, a gyakorlatban elterjedt megbízást pedig egyszerűen csak „megbízásnak” fogom nevezni.

Annak ellenére, hogy a valóságban egyelőre ez a tisztázatlan jogi helyzet nem okozta a megbízási erdőgazdálkodás ellehetetlenülését, ezt a jogi megalapozatlanságot mielőbb fel kell számolni. Arra kell megoldást találni, hogy az erdőgazdálkodás felelősségét minden esetben az erdőgazda vállalja, de ne feltétlenül az erdőgazdának kelljen az ÁESZ-tal kapcsolatot tartania, és ne a képviselő, hanem a tényleges gazdálkodó, az erdőgazda személyére történjen az üzemtervezés is.

16. ábra: A tulajdonos, az erdőgazda és a bejelentett erdőgazdálkodó jogi kapcsolatai önálló gazdálkodás, bérlet és megbízás esetén

4.2.2.1. Egyéni és társult gazdálkodás

A magán-erdőgazdálkodási szektor elemzésekor gyakorta találkozhatunk az egyéni és a társult gazdálkodás kifejezésekkel mint a bejelentett erdőgazdálkodó formáival, amiket az Evt. is definiál. Ezek az igazgatási fogalmak azonban, véleményem szerint, nem használhatók a magán-erdőgazdálkodási szektor gazdálkodási folyamatainak és kapcsolatainak bemutatására. Egy gazdálkodó ugyanis nem kizárólag csak egyéni vagy csak társult gazdálkodást folytat, hanem ezek a fogalmak az egyes tulajdonos-gazdálkodó kapcsolatokra alkalmazhatók.

Közös megbízottként folytathat valaki társult gazdálkodást, miközben bérelt területein egyéni gazdálkodónak számít. (Evt. Vhr. 14. § (4) és Evt. Vhr 16. §). Ezek a fogalmak tehát egyrészt nem fedik le a tulajdonos-erdőgazdálkodó kapcsolat minden lehetőségét, másrészt nem zárják ki egymást. Definíciójukban pedig zavart kelt, hogy míg a társult gazdálkodás a tulajdonosok, és nem a bejelentett erdőgazdálkodó jellemzője, addig az egyéni gazdálkodó kifejezetten a bejelentett erdőgazdálkodóra vonatkozik.

Ezt a véleményemet támasztja alá az a tény is, hogy az ÁESZ a korábban az Evt. logikája szerinti nyilvántartását ha nem is e modell felhasználásával, de ezzel egyező felfogásban alakította át.

A társult-egyéni elkülönítésnél lényegesebbnek tartom kiemelni azt, hogy a magán-erdőgazdálkodás szerveződésében a tulajdonosi képességek és szándékok a meghatározóak, ahogyan azt az erdőgazdálkodás egyszerű intézményi modelljében kifejtettem.

4.2.3. A szakirányító

Az Evt. X. fejezete alapján az erdőgazdálkodó köteles az erdőgazdálkodási munkák szakszerűségének biztosítása érdekében a jogszabályban előírt végzettséggel rendelkező szakirányító közreműködését igénybe venni. Ez történhet úgy, hogy az erdőgazdálkodó rendelkezik szakképesítéssel, vagy szakképesítéssel rendelkező személyt foglalkoztat, vagy ilyen személyt foglalkoztató szervezettel szakirányítási szerződést köt. A szakirányítást végző un. szakszemélyzetet eskütétel után az ÁESZ nyilvántartásba veszi, és felruhazza az Evt.-ben meghatározott jogokkal és kötelezettségekkel.

A szakirányító testesíti meg egyrészt az Evt. által előírt formai követelményt, másrészt a szakismeretek felhasználást a gazdálkodás folyamán. Sajnos a formálisan létező szakirányító önmagában nem garantálja e funkció második, tartalmi jelentésének megvalósulását, és az is igaz, hogy az erdőgazdálkodók rendelkeznek bizonyos mértékű szakismerettel személyes tapasztalataik és gyakorlatuk révén mindenképpen.

4.3. Az „erdőgazdálkodó” fogalom használata

A fentiek alapján látható, hogy az erdőgazda és a bejelentett erdőgazdálkodó fogalma csak a megbízásos jogviszonyban válik el egymástól, és ezért ennek köszönhető e fogalmak léte is, egyébként elegendő lenne erdőgazdálkodóról beszélni.

Mivel a megbízási jogviszonyban is az erdőgazda feladatainak egy része átkerül a megbízotthoz - mintegy az átvállalt felelősség teljesíthetőségének biztosítékaként - még ha elszámolási kötelezettsége is van, és a gazdálkodás eredményével sem rendelkezhet, nem tekinthető nagy hibának, ha az erdőgazdát és a bejelentett erdőgazdálkodót az egyszerűség kedvéért összefoglalóan erdőgazdálkodónak hívjuk.

A szakmai köznyelvben még akkor sem tekinthető ez elfogadhatatlan pontatlanságnak, ha tudjuk, hogy ez alatt a fogalom alatt a szakismeretek alkalmazását is értjük, márpedig ezt az erdőgazdák alig kimutatható része képes önmaga biztosítani. Éppen amiatt, hogy ebből a szempontból az erdőgazdálkodók nagyon egységes gyakorlatot folytatnak, nincs szükség arra, hogy ez alapján megkülönböztessük őket.

Összefoglalóan tehát a bejelentett erdőgazdálkodót egyben hívhatjuk erdőgazdálkodónak is, tudva, hogy a fenti modell tükrében a használat jogviszonya alapján az erdőgazdálkodás teljes fogalmának milyen ellátására van lehetőség.

4.4. A modell érvényessége

Az erdőgazdálkodási szektor felosztása funkcionális területekre, és különösen az erdőgazdálkodói feladatok szétosztása bejelentett erdőgazdálkodói, erdőgazdai és szakirányítói területekre logikai alapon történik, főként elméleti síkon. A modellnek kifejezett célja, hogy a funkciókat elkülönítse, nem elfelejtve azt, hogy az egyes funkciók nem feltétlenül különböző szereplőknél jelennek meg.

A modell az 1990-es évek közepe és az ezredforduló között kialakult helyzetből indul ki, érvényessége is csak erre a környezetre korlátozódik. Gondoljunk csak az 4.3 pontban már kifejtett példára, hogy az erdőgazda és a bejelentett erdőgazdálkodó elkülönítésére is csak a hatályos Evt. miatt van szükség.

További szembevetendő példa, hogy a kivitelezés, ami az erdőgazdálkodási folyamatnak ugyanúgy része, mint a jogszabályi kötelezettségeknek való megfelelés, vagy más erdőgazdálkodói funkciók, a modellben elkülönül az erdőgazdálkodói funkcióktól, éppen azért, mert az erdőgazdálkodó szervezetek, az állami és a magán szektorban egyaránt nélkülözik ezt a funkciót.

Ugyanilyen megfontolásból említhetném a szakirányítást is, ami a magán erdőgazdálkodók túlnyomó esetében külső szereplő közreműködésével valósul meg, így elkülönült funkcióként való szerepeltetése indokolható lett volna. Mégis az erdőgazdálkodói funkciók között szerepel, ezzel némileg ellentmondva a modell aktuális helyzetéhez való alkalmazkodásáról elmondottaknak. Magyarán szólva viszont, hogy az állami szektorban, ami a nyilvánvaló összehasonlítási alapot jelenti, ez a funkció az erdészetekben integráltan található meg. További érv emellett az elrendezés mellett, hogy ha a hatósági szempontból elfogadható végzettséggel az erdőgazdálkodók nem is rendelkeznek, és ezért formailag a szakirányítás külső forrásból, szervezeten kívülről származik is, a gazdálkodással kapcsolatos szakismeretek bizonyos fokig mindenképpen megjelennek az erdőgazdálkodónál is, és nem mellékesen az erdőgazda képességein alapuló tipizálásban a szakértelem mértéke egy lényeges rendező elv. Ilyen módon tehát a szervezeti képességek szerinti csoportosítás, ami az 4.5 fejezetben kerül bemutatásra, egyben az erdőgazdálkodói funkciók koncentrációja szerinti csoportosítást is jelent.

4.5. Az erdőgazdálkodók tipizálása

4.5.1. Az erdőgazdálkodói és a kivitelezői funkciók integrálódása szerinti típusok

Az erdőgazda fogalma lényegét tekintve gazdálkodási fogalom, meghatározása az erdővagyonnal kapcsolatos döntések meghozatalán, az erdőgazdálkodási tevékenység hasznainak szedésén, és az ezzel járó kockázatok viselésén keresztül történt.

Ezek alapján tehát az erdőgazda rendelkezik az erdővel való gazdálkodás lényegi elemeivel, így magával a gazdálkodás lehetőségével is. A gazdálkodási lehetőség kihasználása azonban függ az erdőgazda érdekeltségétől (motivációitól) és a képességeitől.

Ezek közül nyilvánvalóan a képességek jelentik a szigorúbb feltételt, amelyek alapvetően meghatározzák a gazdálkodás jellegét. A képesség alatt azt kell érteni, hogy a korábban csak összefoglalóan erdőgazdai feladatoknak nevezett tevékenység további elemekre bontható, és ezen résztvékenységek teljes körű ellátására az erdőgazda nem feltétlenül képes.

A képességet behatárolja:

- az erdővagyon jellemzője, mert például annyira kicsi, vagy olyan termelési szakaszban van, hogy a funkciók jó része meg sem jelenik,
- az erdőgazda gazdasági jellemzői, mindenek előtt az eszköz és tőkeellátottság,
- az erdőgazda információellátottsága és szakismerete.

E három tényező nem független, a kedvezőbb erdőállományi feltételek kedvezőbb gazdasági feltételekkel és a szakismeretek nagyobb mértékű rendelkezésre állásával is kell, hogy járjanak, amennyiben a gazdasági racionalitás érvényre jut. Ennek alapja ugyanaz a logika, ami szerint a tulajdonos a képességei szerinti lehető legtöbb gazdálkodó funkciót tartja magánál. (4.1.2 fejezet)

A fentiek alapján - figyelembe véve az 4.3 pontban leírtakat - az erdőgazdákat, illetve az erdőgazdálkodókat az alábbi csoportokba sorolhatjuk.

- Alvó vagy szünetelő erdőgazdálkodó, illetve lényegében nincs gazdálkodás azokban az esetekben, illetve hosszabb-rövidebb időszakokban, amikor az erdővagyon nem szolgáltat hozamot, és/vagy nincs elvégzendő erdőnevelési munka. A hozam megléte azért különösen fontos, mert annak hiányában az esetleges erdőnevelési munka csak többletforrás bevonásával végezhető el, amire az erdőgazdának nem feltétlenül van lehetősége, illetve gazdaságilag ez gyakran nem racionális.
- Technikai erdőgazdálkodó az, aki bár megfelel az erdőgazdálkodó kritériumainak, gazdálkodásának egészét megbízással átadja. Ez a megbízásos átadás a klaszikus megbízásnak felel meg, amikor a megbízott a megbízó nevében jár el, tevékenységével a megbízót helyettesíti, de beszámolási és elszámolási kötelezettsége van, és mindeközben saját maga számára nem szerez sem jogokat, sem kötelezettségeket.
- Gondozó típusúnak tekintjük azokat az erdőgazdákat, amelyek a gazdálkodás egyes funkcióit úgy adják át, hogy mindeközben a gazdálkodás eredményességét önmaguk határozzák meg. Ennek tipikus esete a hozami lehetőségek ún. lábont történő értékesítése, amelyben az erdőgazdálkodó továbbra sem foglalkozik az erdővagyon hasznosításának részleteivel, azt továbbadja a vevőnek, csupán a tulajdonosi járadék, a számára fennálló pénzügyi kötelezettségek fedezetének és az erdőgazdálkodói nyereség beszedésével foglalkozik. Ugyanez erdőültetések esetén a rövid távú, az erdőültetések befejezéséig érvényes bérbeadással történik.
- Gazdálkodó típusú erdőgazdának nevezzük azt az erdőgazdát, aki képes az erdőgazdálkodás minden tevékenységének elvégzésére, így amennyiben a piacra termel, ott ténylegesen meg is jelenik mind az értékesítési, mind a beszerzési oldalon; az előbbi kategóriákkal ellentétben tehát igazi piaci szereplő.
- Kivitelező erdőgazdálkodó az, amely nem csak teljesen képes ellátni az erdőgazdálkodó feladatait, hanem az erdőgazdálkodói munkák kivitelezését is magára tudja vállalni. Ez a kategória szigorúan véve már nem tartozik az erdőgazdálkodó típusok közé, mivel megkülönböztető ismérvei az erdőgazdálkodó feladatainak túlmutató funkciók, a képességek szerinti csoportosítás azonban ezek nélkül nem lenne teljes. Különösen azért érdekes ez a csoport, mert a más szempontok miatt kiemelten kezelt családi erdőgazdálkodás, vagy más megközelítésben tanyagazdálkodás ebbe a kategóriába sorolható.

- Szolgáltató erdőgazdálkodónak nevezzük azokat az erdőgazdálkodókat, amelyek vagy a kivitelezési kapacitásuk révén végeznek kivitelezési szolgáltatásokat, vagy szakértelmük és végzettségük felhasználásával szakirányítást végeznek. Ez utóbbiak csoportjába sorolhatók azok a szakemberek, akik erdőgazdálkodók bizonyos nagyságú erdőterületen, és klasszikus megbízás keretében vállalják erdőgazdálkodási munkák lebonyolítását (tehát nem lesznek bejelentett erdőgazdálkodók), a kivitelezéshez pedig alvállalkozókat fogadnak. Ezeket a szolgáltatásokat definíció szerint a technikai erdőgazdálkodók veszik igénybe. Ilyen típus található tipikusan az integrátorok és más, szakember(ek)re épülő vállalkozások körében.
- Magánerdészlet az állami erdészethez hasonlóan integrálja magába az erdőgazdálkodói funkciókat, és még ezen túl kivitelezői kapacitással is rendelkezik. Ezek a vállalkozások ilyen módon teljes körű szolgáltatás nyújtására képesek.

Erdőgazda típusai	Funkciók ellátásának foka			Tevékenység jellemzői	
	Szakismeret	Erdőgazdai	Kivitelezői	Fahasználat	Erdősítés, erdőnevelés
Alvó vállalkozás				Lényegében nincs erdőgazdálkodás	
Technikai				gazdálkodás átadása, csak pénzügyi elszámolás	
Gondozó				lábbon értékesítés	bérbeadás befejezésig
Gazdálkodó				saját választéktermelés	saját szervezésű erdősítés
Kivitelező				saját eszközök használata	
Szolgáltató				kivitelezési szolgáltatás	
	Szakirányító			szakirányítási szolgáltatás nyújtása	
Magánerdészlet				teljes körű tevékenység és szolgáltatások	

17. ábra: Az erdőgazdálkodók típusai az erdőgazdálkodói és kivitelezői funkciók integrálása szerint

A fenti típusok ilyen határozott elkülönítése többnyire csak elméletben lehetséges, mivel az erdőgazdák időben is változtatják működési módjaikat, alkalmazkodnak a lehetőségekhez, és így más és más működési típus lehet a kedvezőbb (például fakitermeléseik egy részét lábbon, másik részét választékban értékesítik). Tovább nehezíti az egyértelmű elkülönítést az is, hogy az erdőgazdálkodási munkák jellege is nagyban eltér, mert amíg az erdővagyon hasznosítását jelentő fakitermelések

- speciális gépeket és eszközöket,
- speciális ismereteket és gyakorlatot igényelnek, valamint
- speciális biztonsági előírások betartását követeli meg,

addig az erdősítési feladatok esetében

- nagyobb aránya van a kézi munkaműveleteknek, és
- sokkal inkább hasonlít a mezőgazdasági vagy kertészeti növénytermesztéshez, amelyekben az embereknek nagyobb tapasztalataik vannak,

és ezért ezen a téren kevésbé korlátozott az erdőgazdák képessége is.

4.5.2. Az erdőgazdálkodás helye a gazdálkodás egészében

Az erdőgazdálkodás helye az erdőgazdálkodó teljes gazdálkodási tevékenységén belül többféle lehet. Túl azon az eseten, amikor alvó erdőgazdálkodásról van szó, az erdőgazdálkodási tevékenység az erdőgazdálkodó fő tevékenysége lehet, ami tipikus az erdőbirtokossági társulatok esetében, amelyeknél nem csak fő, de a legtöbb esetben egyben kizárólagos tevékenységként jelenik meg.

Az erdőgazdálkodás a legfontosabb kiegészítő tevékenység lehet jellemzően a mezőgazdasági-erdőgazdálkodási vegyes gazdaságokban, amelyek mind a gazdasági társasági vagy szövetkezeti formában működő nagyüzemekben, mind a kisparaszti birtokokon folytatott gazdálkodásban előfordul.

Az erdőgazdálkodás túlságosan is sok esetben jelent mellékes, vagy éppen kényszerű tevékenységet, aminek elsődleges oka a nagyon kis erdővagyon, aminek hozamai csak töredékét jelentik az egyéb jövedelemforrásoknak. A kényszerű erdőgazdálkodás gyakori esete, hogy az erdőterület más művelési ághoz, például szántóhoz vagy gyümölcsöshöz kapcsolódik, és a jogszabályi előírások szerint ezek az egyébként nem erdőgazdálkodási feladatot

ellátó területek az erdőgazdálkodásra vonatkozó szabályok hatálya alá tartoznak, és így gazdálkodói kötelezettségek vonatkoznak rájuk.

4.5.3. Az erdőgazdálkodási tevékenység célja és az erdőgazdálkodó érdekeltsége

Az erdőgazdálkodási tevékenység célját mindenek előtt az erdővagyon hozamlehetőségei határozzák meg. Egyrészt meghatározza a lehetőségeket, másrészt mivel az erdőgazdálkodók érdekeltek a hozamok realizálásában, azokat ki is használják.

A kis hozamú erdőbirtokok jellemző gazdálkodási célja az önellátás. Ez megnyilvánulhat a tulajdonos, illetve a gazdálkodó személyes/családi szükségletének, vagy a gazdaságon belüli egyéb faanyagszükséglet kielégítésében. Ebben az esetben az erdőgazdálkodó célja az, hogy az erdőállományok hozamát az időben kiegyenlítse még akkor is, ha ez csak kis területen folytatott, és emiatt esetleg hatékonyságát tekintve rosszabb gazdálkodáshoz vezet is.

Azok az erdőgazdálkodók, amelyek nem rendelkeznek sem egyenletes hozammal, sem az előbb említett gazdálkodók rugalmasságával, a hozamoknak megfelelő szakaszos termelést folytatnak. Mivel a felhalmozott hozamok a kihasználáskor jellemzően meghaladják az erdőgazdálkodó, illetve a tulajdonos folyó és tartalékolással lefedhető szükségleteit, a felesleg piaci értékesítésre kerül. Ez a szakaszos piaci termelés bár előnyösen használhatja ki a fa-piaci konjunktúrákat, nagyban megnehezíti az okszerű gazdálkodást, mivel a hozamok és a szükséges ráfordítások eltolódása miatt állandó tartalékolásra van szükség, a kiugró jövedelmek és veszteségek ingadozása miatt pedig fennáll a túladóztatás veszélye.

Amennyiben a használt erdőterület folyamatos hozamot képes szolgáltatni, az erdőgazdálkodó be tud rendezkedni ezek realizálására. Ez a berendezkedés jelenti a szervezeti képességek fejlesztését, az eszközök biztosításán, a szakértelem megteremtésén, az értékesítési és beszerzési kapcsolatok kialakításán keresztül. A folyamatos hozamok pedig képesek fedezni a felmerülő ráfordításokat is.

Az erdőtulajdonosok nem feltétlenül érdekeltek az erdő hozamainak mihamarabbi realizálásában. Ennek oka lehet például az, hogy az erdővagyonukat tartalékként és nem jövedelemforrásként fogják fel. Az erdőállományok, különösen a hosszú vágásfordulójú állományok képesek is ilyen tartalékoló feladatra, hiszen a hozam realizálására az emberi döntések időtávjához képest viszonylag tág lehetőség adódik. De hasonlóan alkalmasak a vagyonképzésre a rövid vágásfordulóval kezelt akác és nemesnyár ültetvények is, amelyek a 2-3 évtizedes vágásforduló miatt képesek a generációk közötti vagyonképzést, illetve vagyonátadást szolgálni.

5. Az erdőgazdálkodási tevékenység fedezettermelő képességének jellemzése

5.1. A vizsgálat célja

Az erdőgazdálkodási tevékenység gazdasági viszonyait - ezalatt érteve első sorban a jövedelemtermelő képességét és a szektor működésének stabilitását - a fakitermelés és az erdőművelés alapjaiban határozzák meg.

Az alábbiakban az erdőgazdálkodás mint tevékenység, az erdőgazdálkodók és az erdőgazdálkodási ágazat jellemzésére szolgáló indikátorok és a fedezettermelő képességre vonatkozó becslések kerülnek bemutatásra.

A kidolgozott becslések és indikátorok nem újak, alapgondolatuk a hozam-ráfordítás elemzés, de a korábbiakhoz képesti újítás az, hogy

- egyrészt egy komplett adatgyűjtő és feldolgozó rendszerre épülnek,
- másrészt mindegyikük egy vagy több meghatározott felhasználási cél igényeinek megfelelően került kialakításra.

Az említett adatgyűjtés és feldolgozás a Magán-erdőgazdálkodói Tesztüzemi Hálózat keretében történik. Ebben a rendszerben lehetőség van arra, hogy a közvetlenül az erdőgazdálkodóktól gyűjtött adatokból a kidolgozott becslések és indikátorok időszakonként kiszámításra kerüljenek.

A fedezettermelő képesség jellemzésére számos esetben szükség van, és ezek az esetek egyedi igényekkel rendelkeznek. A rendszert először az erdőgazdálkodói szektor fedezettermelő képességének regionális szinten történő jellemzésén keresztül tárgyalom, majd a kiegészítő felhasználási lehetőségeket is bemutatom.

5.2. A Standard Fedezeti Hozzájárulás

Az Európai Unió 1965-ben hozta létre a mezőgazdasági üzemek jövedelmére és üzleti tevékenységére vonatkozó számviteli adatok gyűjtésére szolgáló hálózatot. Tekintettel arra, hogy ez a hálózat eredeti célját megtartva ma is a mezőgazdasági tevékenységre vonatkozó információs hálózat, az alább leírtak értelmezésekor ezt a ténytet figyelembe kell venni.

A Standard Fedezeti Hozzájárulás (SFH) fogalmát az Európai Unió 85/377/EEC Bizottsági Határozat definiálja, és egyes termelési ágazatok tartós jövedelemtermelő-képességét jellemzi. [EUROSTAT, 2003]²⁷Értékét a vizsgált tevékenység termelési értékének, és az azzal kapcsolatban felmerülő közvetlen változó költségeknek a különbözeteként kapjuk meg. Ez a normatív mutató jól használható a különböző termelési tevékenységet folytató agrárüzemek ökonómiai méretének meghatározására, ezért ez képezi az alapját az Európai Méretegység (EUME) meghatározásának is. Tekintve, hogy definiálása az Európai Unió szintjén történt, használatával nem csak az egyes ágazatok tevékenységét lehet összehasonlítani, hanem a különböző tagországokban folyó gazdálkodás összevetésére is felhasználható.

A SFH mezőgazdasági értékei már gyakorlati alkalmazást nyertek, alapjellezőként veszik figyelembe mind a mezőgazdasági támogatási rendszerben, mind pedig az üzemtipológia területén. [Keszthelyi-Kovács, 2004. 15-19.o.]²⁸ Az erdőgazdálkodási ágazatokra ezidáig sem a konkrét SFH értékek, sem a meghatározásuk metodikája nem áll rendelkezésre. Ennek a hiánynak a pótlására egyrészt azért van szükség, hogy létrejöjjön a mezőgazdaság részterületeinek jellemzéséhez szükséges összehasonlítható mutató, illetve, a diverzifikált tevékenységszerkezettel rendelkező üzemek eltérő tevékenységeinek gazdasági hatását összesíteni lehessen.

Az erdőgazdálkodási tevékenységek SFH-jának kiszámítása részletes adatgyűjtésen kell, hogy alapuljon, és az Európai Bizottság fent hivatkozott határozata alapján három év adatainak átlagolásával kell kiszámítani.

5.2.1. Definíciók

A „Standard Fedezeti Hozzájárulás” a kibocsátás értékének (termelési érték) és meghatározott közvetlen költségeknek az egyenlege. A figyelembe vett költségek köre egyezményes, és kiválasztásukban a legfontosabb szempont, hogy a termeléshez könnyen hozzárendelhetők legyenek.

Az SFH tehát egy pénzürtékben kifejezett gazdasági jellemző, amit üzemágakra határoznak meg, és az üzemág termelési alapegységére fejeznek ki: ha-ra vagy db-ra.

A „standard” jelző azt jelenti, hogy az SFH értékek 3 vagy 5 éves időszakok átlagértékeit jelentik (évente számított 3 vagy 5 éves mozgóátlag), ezzel egyenlítve ki a rövid távú gazdasági ingadozásokat.

Egy gazdálkodó egység „ökonómiai mérete” a művelt üzemágak teljes SFH összegének értéke. Ennek egységes osztályozására került bevezetésre az Európai Méret Egység (EUME) 1999-ben, amikor 10 méretkategóriát hoztak létre. 1 EUME = 1200 €, amit az EU-ra egységesen határoztak meg, értéke az inflációval változhat.

Méretkategóriák	Mérethatárok (EUME)	Elnevezés
I.	< 2	nagyon kicsi
II.	2 – 4	
III.	4 – 6	kicsi
IV.	6 – 8	
V.	8 – 12	kis-közepes
VI.	12 – 16	
VII.	16 – 40	nagy-közepes
VIII.	40 – 100	nagy
IX.	100 – 250	igen nagy
X.	> 250	

18. ábra: Az Európai Méret Egység szerint kialakított mezőgazdasági üzemekre vonatkozó méretkategóriák

Egy gazdálkodó egység un. „termelési iránya”, azaz a jellemző üzemágai, a gazdálkodó egység üzemági szerkezetét jellemzi, meghatározása az egyes üzemágaknak a gazdálkodó egység teljes SFH-jához való hozzájárulása alapján történik.

5.2.2. Az SFH számításának szabályai

Az SFH számításokban felhasznált áraknak un. „üzemkapu-áraknak” kell lenni, az erdőgazdálkodás esetében ez a felsőrakodói árban határozható meg. Az árak és költségek hozzáadott érték adót nem tartalmazhatnak.

Egy üzemág SFH-ja a standardizált termelési érték és az üzemágra közvetlenül elosztható változó költség különbsége. A termelési érték magában foglalja az értékesítés, a természetbeni járadék és a készletváltozás értékét mind az elsődleges és másodlagos termékekre vonatkozólag. A támogatások közül azokat kell csak figyelembe venni, amelyek az üzemági termeléshez közvetlenül kapcsolódnak, például a termékhez vagy a megművelt területhez köthetők, és értelemszerűen nem vehetők figyelembe a gazdálkodó szervezetek működési és egyéb támogatásai.

A költségek esetében a közvetlen változó költségek vehetők figyelembe a felhasználáshoz kapcsolódó támogatások nélkül.

5.2.3. Az SFH felhasználási területei

Az abszolút SFH értékek közvetlenül felhasználhatók olyan gazdálkodók ökonómiai üzemméretének jellemzésére, amelyeknek a tevékenységére (üzemágaira) SFH értékek rendelkezésre állnak.

Az SFH-n alapuló ökonómiai méret gazdálkodó szintű meghatározásának egyik gyakorlatban alkalmazott esete az életképes üzemméret meglétének a vizsgálata, ami a mezőgazdasági üzemek támogathatósági kritériumai között szerepel.

A gazdálkodó szintű jellemzés mellett az SFH felhasználható egyes ágazatok gazdasági teljesítményének mérésére és idősoros vizsgálatára is.

Az SFH felhasználás másik nagy területe a gazdaságtipológia, ahol a gazdálkodási egységek ágazatainak SFH termelése alapján számított aránya alapján a gazdálkodókat típusokba sorolják.

5.3. Az SFH-hoz hasonló erdészeti fedezetmutató kialakítási és felhasználási lehetőségei

Az SFH számításának és felhasználásának rendszere a mezőgazdaságra vonatkozóan került kidolgozásra, így ennek az ágazatnak az igényeihez és viszonyaihoz igazodik. Az elvek és a főbb vonások átvihetők az erdőgazdálkodási szektorra és tevékenységre, de a fenti definíciókból és leírásokból látható, hogy a teljes kompatibilitás nem teremthető meg, illetve a közvetlen adaptáció az erdőgazdálkodásban nem lenne alkalmazható.

Ennek alátámasztására az a példa a legszemléletesebb, hogy az SFH számításakor a költségek között kifejezetten nem kerül figyelembe vételre az igénybevett szolgáltatás díja, miközben az erdőgazdálkodási feladatok túlnyomó része vállalkozói kivitelben kerül végrehajtásra.

Ahhoz semmi kétség sem fér, hogy szükség van az erdőgazdálkodás fedezettermelési viszonyait bemutató mutatókra, de azoknak valós gazdasági tartalommal kell rendelkezniük. Erre a feladatra az SFH az erdőgazdálkodási szektorban nem megfelelő, de szemléletében jó kiindulási alapot szolgáltat.

Az erdőgazdálkodás fedezettermelési mutatói számos területen felhasználhatók. Az erdőgazdálkodási üzemtervek jelenleg pusztán természetes mutatók alapján készülnek, és a tartamosság kritériumait is ezek alapján ellenőrzik, ahol az lehetséges. A gazdálkodás azonban pénzügyi alapon történik, ezért hasznos lenne az üzemtervek forintosítása, amely a fedezeti mutatók fajtásonkénti alkalmazásával automatizáltan is kivitelezhető.

Az erdőgazdálkodás objektív gazdasági értékelésére szükség van az állami erdők bérleti díjának meghatározásánál, amely nem piaci körülmények között alakul ki. Ugyanígy felhasználhatók a fedezeti mutatók az állami tulajdonú erdőgazdálkodó egységek gazdálkodásának értékelésére is.

A magán-erdőgazdálkodás területén fedezeti mutatók alapján lehet meghatározni az erdőgazdálkodási egységek gazdasági helyzetét, támogatási szükségletét, vagy ugyanígy lehet kijelölni azon erdőterületeket, amelyeken a gazdálkodás stabilitása érdekében közbeavatkozásra van szükség.

A megfelelően felépített fedezeti mutatók alkalmasak arra, hogy a termőföldek értékelésében a művelési ágak közötti összehasonlítást el lehessen végezni. Ehhez az szükséges, hogy a bevételeket és az azokhoz kapcsolódó költségeket az alkalmazott fedezeti mutatók minél teljesebben mértékben vegyék figyelembe.

5.4. Az erdőgazdálkodási fedezet becslésének és indikátorainak általános jellemzői

Az erdőgazdálkodás fedezettermelését mindenek előtt a fatermelés fedezettermelése határozza meg, ezért a továbbiakban csak ennek a fedezetforrásnak a vizsgálata következik, bár az elmondottak könnyen alkalmazhatók más típusú hozamokra is, illetve - megbízható adatok rendelkezésre állása esetén - azok könnyen integrálhatók.

Az erdőgazdálkodási tevékenység fedezettermelő képességének monitorozására különböző becslések és indikátorok használatára teszek javaslatot. A következőkben bemutatásra kerülő módszerek különböző felhasználási célokra jöttek létre; némelyikük több évtizede használatos - ha nem is intézményesített formában - másokat pedig az új adatgyűjtési

latos - ha nem is intézményesített formában - másokat pedig az új adatgyűjtési lehetőségek és felhasználási igények keltettek életre.

Egy jelenség vizsgálatakor általában kompromisszumot kell kötni a sok energiát igénylő részletes leírás, és a könnyen megfigyelhető, de csak kevés következtetésre lehetőséget adó jellemzők között. A megfigyelt jelenség ezúttal az erdőgazdálkodási tevékenységek fedezettermelő képessége, aminek részletes leírásához figyelembe kellene venni Magyarország régióinak gazdasági és természeti különbségeit, az egyes fajok és alkalmazott technológiák változatosságát, ami nagyon sok adat adatgyűjtését és feldolgozását igényelné. Az adatgyűjtési nehézségek, és a jelenleg rendelkezésre nem álló adatok pótlására a disszertációban bemutatott becslések és indikátorok kombináltan alkalmaznak elsődleges adatokat és modelleket.

Az egyes erdőgazdálkodási tevékenységek vállalkozási díjai, valamint a választékok árai elsődleges adatforrásokból származnak, az erdősítési technológiák és a választékszerkezet viszont modellekre épülnek. Természetesen a modellek, amennyiben lehetőség van rá, közvetlen adatgyűjtéssel kiválthatók.

A becslések és indikátorok közötti különbség, hogy amíg a becslések egy valós érték közelítésére szolgálnak, és értelmezhető tartalmuk van, addig az indikátorok - definíció szerint - nem egy jelenség leírására, hanem a jelenség valamilyen szempontú nyomon követésére használatosak, tartalmuk pedig önmagában nem feltétlenül értelmezhető. A kettő közötti határvonal nem minden esetben egyértelmű, hiszen a becslések egy általánosítási szint felett (túl sok egyszerűsítés hatására) elvesztik feltételezett közvetlen kapcsolatukat a valós jelenségekkel, és csak azok követésére, nem pedig leírására szolgálhatnak.

Az erdőgazdálkodás jövedelmezőségének vizsgálatakor figyelembe kell venni, és kezelni kell tudni az erdőgazdálkodás hosszú, több évtizedes termelési ciklusát, az erdő termelési szakaszainak eltérő ráfordítás-hozam viszonyait, valamint tudatában kell lenni annak, hogy a bemutatásra kerülő becslések és indikátorok egy-egy speciális célra jöttek létre, nem pedig általánosságban és nem teljességében értékelik az erdőgazdálkodási tevékenység fedezettermelő képességét.

5.5. Az egyes erdőgazdálkodási tevékenységek fedezettermelése illetve fedezet-szükséglete

Az egyes erdőgazdálkodási tevékenységek alatt az alább felsorolt tevékenységeket kell érteni, amelyek több erdőgazdálkodási műveletből állnak, és valamilyen kifejezett erdőgazdálkodási cél elérését szolgálják:

- erdőtelepítés
- erdőfelújítás
- tisztítás
- törzskiválasztó gyérítés
- növedékfokozó gyérítés
- véghasználat

Ezen erdőgazdálkodási tevékenységek mindegyikéhez bevétel és közvetlen költségek, ezzel pedig fedezet is rendelhető.

Az erdőgazdálkodási tevékenységek közül a növedékfokozó gyérítések és a véghasználatok rendelkeznek egyértelműen fedezettermelő képességgel, a többi tevékenység pedig önfianszírozó, vagy fedezetszükséglete van.

Minden erdőgazdálkodási tevékenységnek jellemző mértékegysége van. A gyérítések és a véghasználat jellemzően m³-ben kerül számbavételre, a többi pedig ha-ban. Ennek megfelelően a kapcsolódó költségek és árbevételek, és így a fedezettermelés is ezekre a viszonyítási alapokra számolható ki.

5.6. Az erdőgazdálkodás fedezettermelésének ciklikussága

Az erdészeti műveletek közül az erdőművelési, és az erdőfenntartással kapcsolatos tevékenységek költségeket vonzanak, míg a fahasználati tevékenységek jellemzően önfinanszírozók, vagy fedezettermelők. Elegendően nagy erdőterület, és/vagy megfelelő korosztály-szerkezet, illetve egyes erdőművelési eljárások esetén az adott gazdálkodási évben felmerülő költségek finanszírozására az ugyanazon évben jelentkező fedezet teremt alapot, de ennek teljesülésére a magán-erdőgazdálkodás jelenlegi körülményei között nincs biztosíték.

Többféle erdőgazdálkodási mód létezik, amelyek közül ma legáltalánosabbnak a vágásos gazdálkodás tekinthető. Ebben a gazdálkodási módban az erdőterület erdőrészesletekre oszlik, amelyekben belül az erdőállomány alkalmas az egységes erdőművelési eljárások elvégzésére. Az erdőrészeslet egésze egyszerre megy végig a fejlődés szakaszain, ami alapjaiban határozza meg az erdőszerkezet alakulását, azt ciklikussá teszi. Ezzel a fejlődési folyamattal együtt a fahozamok, és az erdőnevelési beavatkozások szükségessége is ciklikussá válik.

Ezért ma azt mondhatjuk, hogy az erdőgazdálkodás általános jellemzője, hogy a hozamok (adott erdőrészesletben) nem jelentkezők évente egyenletesen, az egyes gazdálkodási évben elért tényleges fedezet ingadozik.

Az erdőgazdálkodás másik jellegzetessége, hogy a rendes gazdálkodás keretein belül végzett erdészeti beavatkozások időpontja a rendkívüli esetek (pl.: kalamitások megelőzése) kivételével rugalmasan időzíthetők, akár 10 éves időtartamon belül is. Ez a jellemző lényeges eltérést ad a mezőgazdasági tevékenységekhez képest, hiszen a növénytermesztés és az állattenyésztés esetében is rövid, néhány hónapos, vagy még rövidebb időszak áll rendelkezésre az adott termelési ciklus hozamainak értékvesztés nélküli realizálására. Ezért a mezőgazdaságban fel sem merül az a kérdés, hogy miért több évtizedes termelési ciklust, vagy annak szakaszit, és miért nem a gazdálkodási évet vesszük alapul.

5.7. Az erdőművelési eljárások hatása a fatermelési ciklusra

Az egyes erdőművelési eljárások alapvetően meghatározzák a fahozamok alakulását és a költségek felmerülését. A száraló vágások például több évtizedig elhúzódó időszakon belül folyamatos hozamot biztosítanak, amivel párhuzamosan folyamatosan merülnek fel az erdőművelési költségek. A szálalásos üzemmódban pedig a fatermelési ciklus legfeljebb faegyedek, facsoportok szintjén értelmezhető, az erdőrészesletek hozamai és költség vonzattal bíró műveletei nem ciklikusan, hanem rendszertelenül jelentkeznek.

Az időbeli eloszlás mellett az erdőművelési eljárások jelentősen befolyásolják az egyes tevékenységek költségvonzatát is, ezért ennek a tényezőnek ebben a tekintetben is jelentősége van.

A ma általánosnak tekinthető vágásos gazdálkodás esetében a fatermelési ciklus az erdőrészesletek egészére egységesen értelmezhető, ezért az SFH számításának kidolgozásakor ezt vesszük alapul. Ezt a döntést alátámasztja az a tény, hogy a magán-erdőgazdálkodásban jellemző fafajok, az akác a nemesnyár a fenyők esetében kizárólag a vágásos gazdálkodás alkalmazható, illetve más fafajok esetében is jellemzően ez az alkalmazott eljárás.

6. Az erdőgazdálkodási fedezet fajtái, számítási módjai és felhasználási lehetőségei

6.1. A fatermelési ciklus szakaszainak jellemzői a fedezettermelés szempontjából

6.1.1. Telepítési és felújítási fázis

A fatermelési ciklus befejezett ápolásokig terjedő kezdeti fázisában, a telepítés, vagy az erdőfelújítás időszakában csak nagyon ritkán vannak hozamok, és azok nem a fakitermeléssel, hanem erdei mellékhaszonvételekkel kapcsolatosak, mint például a karácsonyfa termelés. Ebben az időszakban tehát többnyire költségek keletkeznek csak. Mivel a felmerülő költségek az erdőfelújítások esetén közvetlenül a fakitermelésekhez kapcsolódnak, indokolt, hogy azok a fakitermelés SFH kalkulációjakor kerüljenek figyelembe vételre.

Az erdőtelepítés egy beruházás, amelynek finanszírozása belső megtakarításból, vagy külső forrásokból származik.

Az erdőfelújítás nem beruházás, hanem a folyó bevételekkel szembeállított költség, hiszen itt nem egy új erdő létrehozásáról van szó, hanem a kitermelt erdő(rész) regenerálásáról, a termelési ciklus folytatásáról. Éppen ezért, illetve abból a tényből kifolyólag, hogy az erdőfelújítás szükségessége a fakitermelés közvetlen következménye, ennek finanszírozására a fakitermelés fedezete kell, hogy szolgáljon.

A fatermelési ciklus első szakasza tehát nem rendelkezik fedezettermelő képességgel, és az ebben az időszakban felmerülő költségeket a véghasználatok fedezeti értékében vesszük figyelembe. Az elmondottak alapján a telepítési és felújítási időszakban a fedezeti érték nulla.

A fent elmondottak az erdősítésekhez kapcsolódó támogatások figyelembe vétele nélkül érvényesek. Mivel a támogatások mértéke különösen az erdőtelepítések esetén számottevően befolyásolja a fedezeti viszonyokat, ezért a konkrét fedezetszámítási eljárások esetén mindig ki kell számolni a támogatások nélküli és a támogatásokkal korrigált fedezeti értékeket is.

6.1.2. Tisztítások és törzskiválasztó gyérítések időszaka

A tisztítási időszak bár fakivágással jár, lényeges fahozamot nem biztosít. A törzskiválasztó gyérítések a tisztításoknál mindenképpen nagyobb fahozamot biztosítanak, és kemény lombos fafajok esetén a kikerülő faanyag tűzfaként értékesíthető. Mind a tisztítások, mind a törzskiválasztó gyérítések modelltablák szerint elvégzendő feladatok, ugyanakkor gyakorlati tapasztalatok azt támasztják alá, hogy ezen tevékenységek akkor kerülnek elvégzésre, amikor a kikerülő faanyag értéke, vagy célzott támogatás fedezi a művelet költségeit. Magán-erdőgazdálkodási keretek között ez rendszerint nem vállalkozói, hanem az erdőgazdálkodó általi, vagy egyéb lakossági munkavégzést jelent, és a munkavégzés a kitermelt faanyag fejében történik, amit saját háztartási szükségletek kielégítésére fordítanak.

Mivel ezen műveletek esetében nem piaci értékek és vállalkozói díjak állnak szemben egymással, hanem a kitermelt faanyag használati értéke és a kitermelést végzők munkaidejének cseréje történik meg anélkül, hogy pénzmozgás, vagy fedezet realizálás történne, az erre az időszakra vonatkozó fedezeti érték szintén nulla.

6.1.3. Növedékfokozó gyérítések és véghasználatok

A növedékfokozó gyérítések állományszerkezet-, növtér- és faj összetétel szabályozó szerepén túl tényleges fakitermelési célja is van, és a kitermelésre kerülő faanyag piacon realizálható értékkel rendelkezik. Ezért mindenképpen indokolt, hogy ebben az időszakban a modelltablák szerint meghatározható fakitermelési lehetőségek fedezettermelését kiszámítsuk.

A véghasználatok egyértelmű célja a hozamok realizálása, a fedezettermelés. Azonban a felújítási fázisnál elmondottak értelmében indokolt, hogy ne csak a fedezetet termelő fahozamokat, hanem a véghasználatok miatt keletkező erdőfelújítási kötelezettségeket is vegyük figyelembe. Így jön létre egy fafajoktól függő 9-15 éves időszak, amelyben az időszak elején jelentkező fedezetet tartalékolni kell az időszak végéig, az erdőfelújítás 5 éves revíziójáig.

6.1.4. A fatermelési ciklus fedezeti viszonyainak összefoglalása

A fedezeti értékek számításához tehát azokat a fatermelési időszakokat vesszük figyelembe, amelyek tényleges fedezettermelésre alkalmasak, illetve ezeket összevonjuk azokkal a költségekkel, amelyek az adott időszakban még felmerülnek, vagy az adott tevékenység következményeként a későbbiekben fel fognak merülni. Ezek az időszakok a fenti érvelés értelmében a növedékfokozó gyérítések és véghasználatok időszaka, amit az is alátámaszt, hogy a jelenleg érvényben levő erdőfelújítási járulék rendszere is a növedékfokozó gyérítéseket és a véghasználatokat érinti, mert azokon feltételez megadóztatható hozamokat.

A termelési ciklus szakaszokra való felbontására úgy is tekinthetünk, mintha a fedezettermelés szempontjából homogén csoportokat hoznánk létre. Ilyen rendszerben nem az adott fafajú erdő, hanem adott fafajú és adott fatermelési szakaszban lévő erdő lenne párhuzamba állítható például egy adott szántóföldi növénykultúrával.

A fenti megfontolásokhoz hasonló egyszerűsítések mellett már korábban is készültek számítások. Lásd: [Héjj-Marosi, 2001. 78.o.]²⁹

6.2. Az időtényező és a fatermelési ciklusok jellemzőinek figyelembe vétele

Minden fatermelési ciklus több évig tart, és ha az adott időszakot jellemezni akarjuk, akkor a keletkezett hozamokat éves szintre át kell számítani. Ez történhet az annuitás módszerével, vagy az időtényező figyelmen kívül hagyásával, átlagolással.

Az annuitásos módszer a szakaszos gazdálkodás esetében áll közelebb a valóságos gazdasági folyamatokhoz, hiszen az időszakonként jelentkező hozamok kumulált hozamok, tehát az előző évek nem realizált hozamait is tartalmazzák. Ezután ennek a fedezetnek a felhasználása sem az adott évben történik meg, hanem egy bizonyos időszakon belül tartalékolásra, és a szükségleteknek megfelelően fokozatos felhasználásra kerül, például a költségvonzattal járó, de szükséges erdőművelési eljárások elvégzésére ugyanabban az erdőrészletben, vagy egyszerűen a tulajdonosi járadékok fedezésére.

Az időtényező akár figyelmen kívül is hagyható, ha feltételezzük a különböző fatermelési ciklusok egyidejű meglétét, ami lehetőséget ad arra, hogy az egyes szakaszok fedezetigénye illetve fedezettermelése közvetlenül kiegyenlítheti egymást. Ekkor a normál erdő ideális állapotára alkalmazzuk a fedezeti értékeket.

A fatermelési ciklus fedezettermelési jellemzőit a felhasználási cél szerint kel figyelembe venni, és eszerint lehet egyszerűsítéseket alkalmazni. Így például, ha az életképes üzem határértékeit akarjuk meghatározni, akkor elegendő a fő hozamtényezőket: a véghasználati és a növedékfokozó gyérítési hozamokat alapul venni. Más esetekben azonban minden erdőgazdálkodási tevékenység fedezettermelésével vagy fedezet igényével kalkulálni kell.

Ellentmondásosnak tűnhet, hogy bizonyos esetekben teljes körű számításokra van szükség, más esetekben pedig egyszerűsített számítások is megfelelnek. A fő szabály az, hogy egyszerűsítésre nagyobb aggregálási szinten van lehetőség, ahol a pontosság kismérvű csökkenésével lényegesen csökkenthető az alkalmazással járó adminisztrációs munka, továbbá az ellentétes előjelű pontatlanságok részben kioltják egymást. Ugyanakkor, az üzemi szinten végzett vizsgálatoknál az említett kiegyenlítő hatás nem jelentkezik, és a gazdálkodás tervezéséhez vagy értékeléséhez nagyobb pontosságra van szükség.

A teljes és a fatermelési ciklusonkénti fedezet közötti összefoglaló különbség az, hogy bár mindkét módszerben lényegében ugyanazokkal a meghatározó hozamokkal és költségekkel foglalkozunk, az egyszerűsített módszerben ezeket rövidebb időszakra, a másik esetben

pedig teljes termelési időszakra „terítjük szét”. Ez utóbbival azoknak mutatunk ki kedvezőbb fedezetet, akiknek nincs tényleges hozamlehetősége, és a hozamokkal rendelkezők esetében pedig a valóságosnál kisebb értéket mutatunk ki.

6.3. Tényleges tevékenységek fedezete

Az erdőgazdálkodási tevékenységek szintjén meghatározott fedezet viszonylag könnyen kiszámítható, mivel csak a tevékenységgel kapcsolatban felmerülő hozamokat és közvetlen költségeket kell egymással szembeállítani.

Ennek az eljárásnak az egyik felhasználási területe lehetne az üzemtervezés, ahol a tervezett, vagy előírt tevékenységek gazdasági hatásai kimutathatók lehetnének ilyen módon.

Az erdőtervezési és hatósági gyakorlat által alkalmazott erdőgazdálkodási tevékenységek között vannak összetett tevékenységek, mint az erdőfelújítás vagy a fakitermelés, és egyszerűbb tevékenységek is, mint például a tisztítás vagy a gyérítések. Ezért bizonyos esetekben szükség van modellek bevonására, mint például választékszerkezet vagy erdőfelújítási modellekre.

A nagyobb rugalmasság érdekében a tevékenységszintű fedezeti értékeket meg lehet adni területegységre és fatérfogat egységre vonatkoztatva is - ahol értelmezhető.

Nagyon megkönnyíti a módszer alkalmazását, hogy a kamatot és az időtényezőt sem kell figyelembe venni. Ennek igénye ugyanis egyedül az erdőfelújítási szakaszban merülhetne föl, de mivel ebben az esetben a költségek kezdő időpontra való átszámítása azokat csökkentené, ha ezt nem tesszük meg, akkor az a biztonságot növeli.

6.4. Egyszerűsített, fatermelési ciklusonkénti fedezet

Az egyszerűsített, a véghasználati-felújítási, illetve növedékfokozó gyérítési fatermelési ciklusokra meghatározott fedezeti értékek megmutatják, hogy az említett termelési ciklusokban a várható erdőgazdálkodási tevékenységek mekkora fedezetet állítanak elő.

Kiszámítása szerint, amennyiben az összes fedezetet egyszerű átlagolással osztjuk el a ciklus éveire, akkor normál fedezetet kapunk (ENF), mivel ekkor azzal a feltételezéssel élünk, hogy a gazdálkodás egy normál erdőben történik.

Az elosztás történhet az annuálás módszerével is (EAF), amikor feltételezzük, hogy a kimutatott hozamok a ciklus elején keletkeznek, illetve erre az időpontra számoljuk át őket, és a ciklus későbbi időszakára a kamatok figyelembe vételével osztjuk el az éves fedezetet.

Az ENF és az EAF egyaránt könnyen alkalmazhatók az erdőgazdálkodók életképességi és üzemméreti vizsgálatakor. Azzal, hogy csak a véghasználati és a növedékfokozó gyérítési hozamlehetőségeket veszi figyelembe, alkalmazkodik a gyakorlati logikához: a lényeges hozamlehetőségekre koncentrálnak, elkülöníti a piaci és a nem piaci elemeket, és belátható időtávokat vesz alapul.

A termelési ciklus egy-egy szakaszára kiszámított éves átlagos fedezettermelési lehetőség kiszámításában a teljes ciklusra vonatkozó fedezeti értékhez képest lecsökken az idő- és kamattényezők jelentősége, és jobban érvényre jutnak a lehetséges fahozamok mennyiségi és minőségi jellemzőinek hatásai. További előnye, hogy csak a gazdasági szempontból lényeges elemekre koncentrálnak, még ha ennek, a tevékenységek teljes körű figyelembevételéről való lemondás is a következménye.

Ezzel az értelmezési móddal lehetőség van – nem tényleges teljesítményre alapuló, de mégis – a tárgy időszaki reális fedezettermelési lehetőségeket tükröző fedezeti értékek kimunkálására, egy gazdálkodóra, vagy erdőterületre vonatkozóan. Ezzel az értelmezési móddal mind az EUME-rendszer erdőkkel való kiegészítése, mind az erdészeti üzemtervek gazdasági szempontú kiegészítésére lehetőség nyílik, bár ez utóbbi legfeljebb tájékoztató jelleggel.

Ez a módszer reálisabban tükrözi vissza a tényleges fedezettermelő képességet továbbá azért is, mint a teljes ciklusra számított fedezet, mert a hosszú vágáskorokra történő gazdasági kalkuláció akár csak 30-50 éves távlatban is irracionális.

6.5. A teljes fatermelési ciklus fedezete

A teljes fakitermelési ciklus fedezete azt mutatja meg, hogy hosszú távon, a jellemzett faállomány legalább egy vágásfordulója alatt mekkora fedezet, illetve mekkora éves fedezet keletkezik.

Az erdészeti szakirodalomban ez egy ismert fogalom, tartalmilag megegyezik az erdő egy vágásfordulóra számított korszaki jövedelmével. [Márkus-Mészáros, 1997. 81-92.o.] Eltekintve most attól, hogy egyik a fedezetre, másik a jövedelemre vonatkozik, illetve, hogy ebben a fedezetszámítási felfogásban a fahozamon kívüli hozamoktól eltekintünk.

A termelési ciklust egy egységként kezelő fedezetmutató jól alkalmazható a különböző földhasznosítási formák, vagy az erdőtípusok fedezettermelő képességének összehasonlítására. Ehhez hasonló korábbi példa a föld aranykorona (Ak) értéke, amit minden termőterületre kiszámoltak. Lényegében ennek a rendszernek az újraszámítása és a jelenlegi hozam / fedezet / jövedelem elszámolási eljárások szerinti újraértelmezése lenne.

A számításhoz mindenképp szükség van egy erdőtípusálásra, amely a kívánt mértékig homogén csoportokat hoz létre. Véleményem szerint ehhez elegendő egy régió, fafaj, eredet megbontás, vagy az adatok rendelkezésre állásának függvényében régió, fafaj, fatermési osztály, eredet és lejtők. A meghatározott erdőtípusokhoz fatermési és erdőművelési modellek alapján rendelkezhető hozzá a bevételek és a költségek.

A számítási menet legnagyobb bizonytalanságot hordozó lépése a meghatározott fedezetértékek időbeli elosztása adja. Tekintettel a több évtizedes termelési ciklusra, a diszkontálás és az annuitás számítás jelentősen befolyásolja a végső eredményeket egyrészt a választott termelési ciklus hosszán, másrészt az alkalmazott kamatlábon keresztül. Az átszámítás ugyanis teljes termelési ciklusra történik, és az alkalmazott kamatláb kismértékű változtatása nagymértékben változtatja meg az éves mértéket. Ez 50-100 éves ciklusok mellett 2-5% kamatsávban minden egyes százalékpont emelkedéssel legkevesebb 18%-os eltérést okoz az annuált fedezetben, de az eltérítés akár a 36%-ot is elérheti.

Az annuált fedezet (TAF) kamatmegválasztási problémáját kiküszöböli, ha normálerdőt feltételezve eltekintünk az időtényezőtől. Ez a normál fedezet (TNF) azonban nem tartalmaz valós gazdasági tartalmat, a kapott eredmény nem feltétlenül egy elérhető eredmény, ilyen módon a valóságos fedezettermelésről nem ad megközelítő információt sem. Sokkal inkább egy indikátornak fogható fel.

Ez a számítási mód nagyban hasonlít a régi aranykorona rendszerre, és ahhoz hasonló célokat is szolgálhatna. Alkalmos lenne földhasznosítási formák összehasonlítására, elméleti fedezettermelő képesség bemutatására olyan esetekben, amikor az értékeket nem abszolút nagyságokban, hanem egymáshoz viszonyítva értékelik.

Előnye, hogy a fatermeléssel kapcsolatos bevételeket és költségeket teljes körűen veszi figyelembe, ezzel kapcsolatosan nem feltételezésekre alapoz.

6.6. Az erdőgazdálkodási tevékenység jövedelmezőségének becslésére és indikátorainak számítására szolgáló eljárások és modellek

A következőkben bemutatásra kerülő modellek megalkotásakor általános szempont volt, hogy a modell az átláthatóság és a kezelhetőség érdekében tömör legyen, minél kevesebb változóból épüljön fel, ugyanakkor lényeges elemek ne maradjanak ki belőle. A két szempont egyensúlyának megítélése szubjektív, ezért az alább leírt modellen kívül számos másik is alkalmazható lenne.

6.6.1. Az erdősítési tevékenységek modellezése

6.6.1.1. Erdősítési módok

Az erdősítési tevékenységek modellje az erdősítési módokból indul ki. Az erdősítési módokat az erdősítés jellege, a szaporítóanyag fajtája (egyben az eredetet is magában foglalja) és a terület lejtése különbözteti meg egymástól.

Az erdősítési módok között megkülönböztetünk erdőfelújítást és erdőtelepítést. Az erdőfelújítások között gyökérsarj, természetes mag, mesterséges magvetés, csemeteültetés és suhángültetés erdősítési módokat, az erdőtelepítésben pedig magvetést, csemeteültetést és suhángültetést különböztünk el.

	Erdőfelújítás					Erdőtelepítés		
	gyökérsarj	természetes mag	magvetés	csemete-ültetés	suháng-ültetés	magvetés	csemete-ültetés	suháng-ültetés
10° alatt (sík)	x	x	x	x	x	x	x	x
10° felett (hegy)		x		x			x	

19. ábra: Az erdősítési modellekben szereplő erdősítési módok

A fenti erdősítési módok közül a természetes mag és a csemeteültetés sík és hegyvidéken is alkalmazásra kerül, ezért a lejtés megkülönböztetése ezekben az esetekben szükséges.

A számítások logikai ábráját lásd a 1. mellékletben!

6.6.1.2. Technológiai folyamat

A fenti eljárással összesen 11 erdősítési mód került elkülönítésre, amelyeknek a következő lépésben le kell írni a technológiai folyamatát fajonként és régióként. A technológiai folyamat elemei az erdősítések egyes műveletei, amelyeknek megadhatjuk az alkalmazási mennyiségét ill. mértékét, valamint hozzárendelhetjük a felmerülő költségeket.

A műveletek esetenként egymás alternatívájaként jelennek meg, különösen a gépi és kézi műveletek. Ezekben az esetekben mindig a gépi munkavégzést vesszük figyelembe, tekintettel arra, hogy ez hatékonyságánál fogva olcsóbb.

6.6.1.3. Szaporítóanyag

A technológiai folyamat részeként meg kell adni a felhasznált szaporítóanyag mennyiségét, beleértve a pótlások mennyiségét is.

6.6.1.4. A technológiai elemek (műveletek) költségei

Az erdősítési módokhoz kapcsolódó technológiai folyamatokat alkotó műveletekből összeállítható egy műveleti lista, amelyből mindegyik technológiai folyamat felépíthető. Ehhez a műveleti körhöz költségek rendelhetők.

Ugyanazon művelet (pl: sorápolás) a különböző technológiai folyamatokban más fajlagos költséggel jár, különösen azért, mert az erdősítési módok között a terep lejtésében is különbségek vannak. Emiatt ezen műveletek fajlagos költségeit meg kellene bontani sík és hegyvidéki terepviszonyokra, ami a modell bemenő adatainak számát megnövelné, mivel a költségadatok nagy részét sík és meredek terepviszonyokra is gyűjteni kellene.

A modell tömörségének megőrzése érdekében a terepviszonyokat a modell csak olyan módon veszi figyelembe, hogy a modellben a sík terep, ahol csak lehet gépi munkavégzést, a meredek terepen pedig kézi munkavégzést vesz figyelembe. A fajlagos költségek pedig a régióra jellemző átlagos terepviszonyok figyelembe vételével kerülnek gyűjtésre.

6.6.1.5. Alkalmazási arány

Az erdősítési módok költségei a műveletek költségeiből és az erdőművelési módok modelljéből számítható, amelyek fafaj és régió bontásban állnak rendelkezésre. Ahhoz, hogy az

erdősítések költségei régió és fafaj szerinti bontásban rendelkezésre álljanak, az erdősítési módok költségeinek alkalmazási arány szerinti súlyozására van szükség.

Az alkalmazási arányok könnyen előállíthatók a gyökérsarj és a természetes mag eredetű felújítás esetében, mivel ezeket a hatósági nyilvántartás elkülöníti. A mesterséges felújítási módok között viszont már nem tesz különbséget.

Tekintettel arra, hogy a nemesnyár felújításokat kizárólag suháng felújításként (ami csak sík terepen lehetséges) vesszük figyelembe, ezen fafaj csoport esetében a probléma nem merül fel. A többi fafaj csoport esetében a magvetés, a sík terepi illetve a meredek terepi magvetés alkalmazási arányát kell megbecsülni. A gépi járhatatlanság miatt a meredek terepen csak csemete ültetése lehetséges, és mivel a lejtviszony a hatósági nyilvántartásban szerepel, aránya számítható. A sík terepen történt erdősítéseket a nagy magvú állományalkotók, azaz a tölgyek és a cser fafaj csoportok esetében kell becsülni külön adatgyűjtés alapján, illetve alapesetben 50-50% vesszük. A fentieket erdőfelújításra és erdőtelepítésre is alkalmazni lehet.

6.6.2. A fahasználatok modellezése

A fakitermelések gazdasági értékelésének alapja a faválasztékok mennyisége, ára és kitermelési költsége. Egyedi értékelés esetén a választékok mennyisége adott, vagy az egyedi paraméterek alapján számítható, nagyobb aggregálási szinten pedig a hozamlehetőségeket és azok választék összetételét modellek felhasználásával becsülni kell.

A számítás kiindulhat a választék összetételből, amellyel a választékok árát illetve költségét súlyozva átlagos árat és költséget kapunk. Ezekből az átlagos értékekből és a nettó fatérfogatban megadott 1 ha-ra vetített hozamlehetőségekből megkaphatjuk a ha-onkénti fakitermelési árbevételt és költséget, melyek különbsége a fakitermelési fedezet.

Az eredmények olyan aggregálási szintre lesznek érvényesek, amilyenek a kiindulási adatok voltak. A választék összetétel és a hozamértékek fafaj, régió és eredet bontásban állnak rendelkezésre.

A számítások logikai ábráját lásd a 2. mellékletben!

6.6.3. Számítás menete

A számításhoz legegyszerűbben beszerezhető információ az egyes faválasztékok ára és a kitermelés költsége. Problémát itt csak az okoz, hogy a magasabb értékű választékok ára nagyban függ a minőségtől, ezért ezek értékeléséhez egységesen meghatározott átlagos minőség figyelembevételére van szükség. Az értékelés hibája ezért annál nagyobb, minél nagyobb a jobb minőségű választékok aránya a kitermelt fatérfogaton belül.

A fakitermelések fedezettermelését legegyszerűbb esetben a kitermelt nettó fatérfogatra adhatjuk meg. Ekkor csak a választékok árait kell súlyozni az egyes választékok választékszerkezeti arányával, és megkapjuk az 1m³-re jutó átlagos árbevételt. Mivel a kitermelési költség az árbevételhez képest csak kismértékben függ a választéktól, ezért a költségek meghatározásánál a választékszerkezetet nem kell figyelembe venni.

A ha-onkénti fakitermelési fedezet számításához szükség van a ha-onkénti nettó m³-ben kifejezett fahozamra. Ez ugyanolyan aggregálási szinten kell, hogy rendelkezésre álljon, mint a választék összetétel.

A ha-onkénti fakitermelési fedezettermelés azért nagyon fontos, mert az erdőfelújítás fedezetigénye is területegységre mutató ki, összevetésük ebben a viszonylatban lehetséges.

7. Az erdőgazdálkodási egységek gazdálkodása

Az erdőgazdálkodási egységek a magán-erdőgazdálkodási ágazat építőköveiként meghatározzák a szektor állapotát és működési jellemzőit. A magán-erdőgazdálkodás kialakulásakor az erdőgazdálkodási egységek formáiról, gazdasági alapjairól és működésük szervezeti és üzleti modelljéről más-más elképzeléseket képviselt az ágazatirányítás, az érdekképviselők és a különböző szemléletű szakmai körök. (Erről lásd például a Magyar Mezőgazdaság korabeli mellékleteit!)

Mivel a magán-erdőgazdálkodás kialakulásának időszakában nem lehetett szó a tapasztalatok összegyűjtéséről és értékeléséről, a kívánatos, illetve a lehetséges erdőgazdálkodási formákról kialakult eltérő vélemények elvi megfontolásokon, történelmi példákon és személyes elképzeléseken, stb. alapultak.

Több mint tíz évvel a kezdetek után lehetséges, és úgy gondolom, szükséges is a gazdálkodó egységek működésének tényekre alapozott értékelése. Ennek keretében bemutatom, hogy

- milyen erdőállományok állnak az erdőgazdálkodók egységek rendelkezésére?
- milyen szervezeti működési sajátosságok jellemzik?
- melyek a szakaszos gazdálkodás megkülönböztető kritériumai különös tekintettel az üzemméretre?

A vizsgálatokhoz három adatforrásra támaszkodtam.

Az erdőállományi adottságok elemzéséhez az Állami Erdészeti Szolgálat Országos Erdészeti Adattárából származó, a magán-erdőgazdálkodói területre vonatkozó teljes körű adatokat használtam.

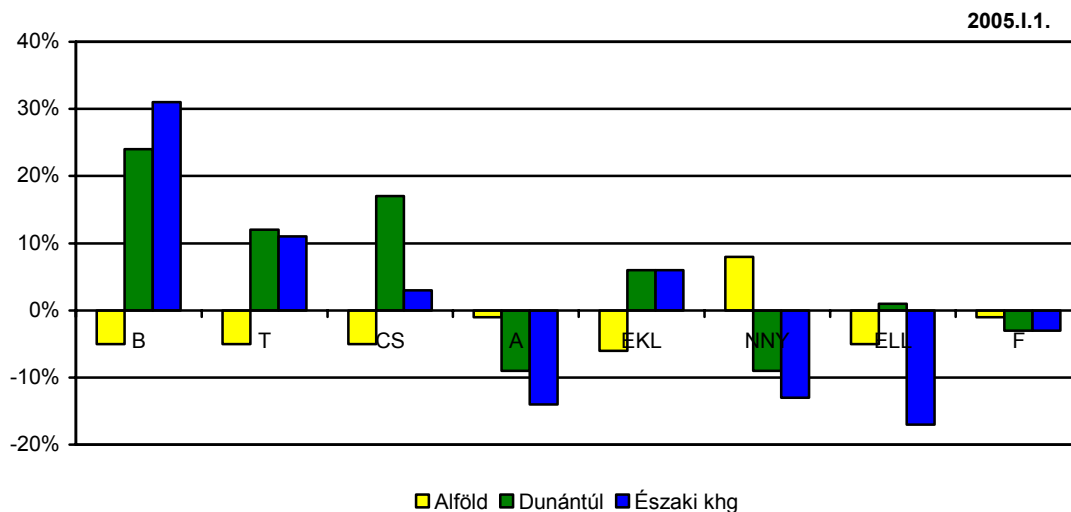
A szervezeti működés sajátosságait a Magán-erdőgazdálkodói Tesztüzemi Hálózat kérdőíves felmérései alapján vizsgáltam.

A természetes üzemméretre vonatkozó számítások alapjául az Igazságügyi Minisztérium cégnyilvántartásából származó mérlegbeszámolók szolgáltak, amelyeket az erdőbirtokossági társulatok körében elemeztem.

7.1. Erdőállományi adottságok

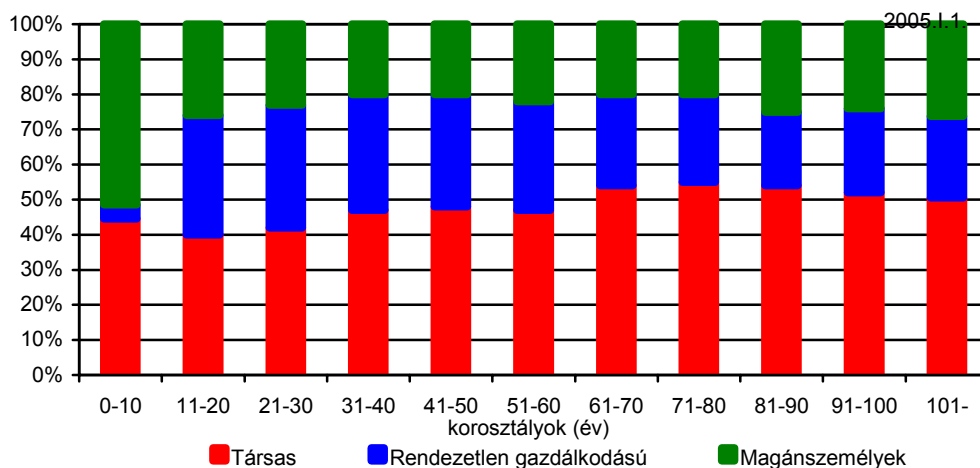
A magán-erdőgazdálkodó típusok állományviszonyai nem egységesek. Ennek nem csak az oka, hogy a hegy- és dombvidéken (történelmi és egyéb okok miatt) a társaságok relatíve nagyobb arányban vannak jelen, mint az Alföldön, és emiatt a társas gazdálkodók az ezen régiókra jellemző fafaj-eloszlást mutatnak, a magánszemélyek által kezelt erdőterületen pedig nagyobb szerepet kapnak a síkvidékre jellemző fafajok.

A gazdálkodói típusok közötti fafaj-eloszlás eltéréseket vizsgálva a 20. ábra: segítségével mutatom be, hogy a Dunántúlon és az Északi-középhegységben a társaságok a teljes magán-erdőterületre számolt arányuknál lényegesen (20-30 százalékponttal) nagyobb részesedést szereztek az ezen a vidéken a legnagyobb véghasználati értéket biztosító B, T és Cs fafaj-csoportok esetében. Ugyanezen fafajok esetében az Alföldön a társaságok részesedése alatta marad az átlagos részesedésüknek, és nagyobb arányban szerepelnek a NNY állományok esetében, valamint az A esetében is kisebb mértékben maradnak el az átlagos részesedéstől, mint a domb- és hegyvidéki területeken.

20. ábra: A társasági erdőgazdálkodói csoport faj-csoportonkénti területarányos részesedésének eltérése a teljes erdőterületi részesedéshez képest
Adatok forrása: [ÁESZ 2005]

A társasági és a magánszemély erdőgazdálkodók között nem csak a faj-eloszlásban, hanem a korosztályeloszlásban is vannak különbségek. A legnyilvánvalóbb példa erre a T faj-csoport, amelynek az idősebb korosztályaiban a társaságok részesedése lényegesen (10-15 százalékpont) nagyobb, mint a fiatalabb korosztályokéban. Lásd 21. ábra:.

21. ábra: A gazdálkodói típus csoportok részesedése az egyes korosztályokban a T faj-csoport esetén a Dunántúlon és az Északi-középhegységben
Forrás: [ÁESZ 2005]

A társasági formában működő erdőgazdálkodók faj- és korosztályeloszlásáról elmondottak alapján állítom, hogy az erdőállományok mint gazdálkodási erőforrások tekintetében a legkedvezőbb adottságokkal csökkenő sorrendben az állami erdőgazdálkodók, a társasági magán-gazdálkodók és a magánszemélyek rendelkeznek.

7.2. Szervezeti működés

7.2.1. Szakirányítás

Az okszerű erdőgazdálkodási tevékenységhez a folyamatos szakemberi irányítás és felügyelet elengedhetetlen. A magán-erdőgazdálkodás a kivitelezés mellett a szakirányítást is szolgáltatásként veszik igénybe, az ezzel kapcsolatos tapasztalatok azonban vegyesek. Nagyon

gyakori, hogy a szakirányító csak formálisan, az éves gazdálkodási terv aláírásának erejéig jelenik meg a gazdálkodási folyamatban.

A folyamatos szakirányítói kapcsolat hiánya első sorban az egyéni gazdálkodókra jellemző a kis gazdálkodói terület miatt. A közös megbízotti gazdálkodási formában a szakirányítói kapcsolatban érezhetően kedvezőbb a folyamatos szakirányítói kapcsolat, amely egyfajta szisztematikus kiválasztásnak a következménye: az erdészeti ismeretekkel, tapasztalatokkal, vagy kapcsolatokkal rendelkező tulajdonostárs nagyobb valószínűséggel lesz közös megbízott, mint aki nem rendelkezik ilyesmivel.

A társaságok esetében a folyamatos gazdálkodás területaránya rendre nagyobb, mint a létszámarány, ami azt a nyilvánvaló összefüggést mutatja, hogy az átlag feletti területtel rendelkező gazdálkodók nagyobb arányban rendelkeznek folyamatos szakirányítói kapcsolattal, mint az átlagalatti területűek. 22. ábra:

Szakirányítás jellege		egyéni	kmb	ebt	gt	szöv	rzett Σ
eseti szakirányítás	db %	49	29	27	32	13	38
	terület %	45	29	4	18	3	23
folyamatos szakirányítás	db %	51	71	73	68	87	62
	terület %	55	71	96	82	97	77

22. ábra: A magán-erdőgazdálkodók szakirányítási kapcsolatainak jellege
Forrás: [METH 2004]

7.2.2. Erdőgazdálkodás helye a szervezet gazdálkodásának egészében

Az erdőgazdálkodó szervezetek számára az erdőgazdálkodási tevékenység különböző jelentőséggel bír, egyrészt mert a rendelkezésre álló erdőterületük és ezzel a gazdálkodási lehetőségeik is eltérnek, másrészt mert egyéb gazdasági tevékenységet is folytathatnak.

Az erdőgazdálkodásra leginkább támaszkodó gazdálkodási formák a társaságok, amelyek gazdálkodási formától függően 15-25%-ának az erdőgazdálkodás a főtevékenysége. A nagy fajlagos területük miatt ezen társaságok területaránya 30-50%.

Az erdőbirtokossági társulatok jogszabály szerint csak erdőgazdálkodással és az ahhoz szorosan kapcsolódó tevékenységekkel foglalkozhat, ezért meglepő, hogy a 23. ábra: szerint az erdőgazdálkodási tevékenység csak a darabszám 20%-ának erejéig jelenik meg. Az adatok forrásaként szolgáló felmérés közelebbi vizsgálatakor kiderült, hogy a válaszadók - a felkínált kategóriákat némileg félreértelmezve - a „Mellékes v. kényszerű tevékenység” alatt azt értették, hogy az erdőbirtokossági társulat léte kényszerű, ami az adatokat torzította.

A magánszemélyek több ok miatt is többségükben mellékes vagy kényszerű tevékenységnek ítélik meg az erdőgazdálkodásukat, illetve nincs is gazdálkodási tevékenységük. Az egyik ok a kis fajlagos erdőterület, ami a legerősebb korlát. A másik az, hogy az ő viszonyítási alapjuk a személyes jövedelmük, amely rendszerint valamilyen bérjövedelem, míg a társaságok viszonyítási alapja a társaság bevétele illetve jövedelme. Tehát ha egy társaság akármilyen kis bevétellel és jövedelemmel is működik, de az erdőgazdálkodás az egyetlen tevékenysége, akkor az főtevékenységnek minősül. Ez az osztályozás az erdőgazdálkodás relatív súlyát értékeli, nem pedig az abszolút mértékét.

Tevékenység jellege		egyéni	kmb	ebt	gt	szöv	rzett Σ
Főtevékenység	db %	1	4	20	13	24	4
	terület %	14	11	33	52	40	25
Legfontosabb kiegészítő	db %	18	22	15	21	33	20
	terület %	23	31	14	18	38	24
Mellékes v. kényszerű	db %	70	59	56	54	29	64
	terület %	58	39	47	27	19	41
Lényegében nincs gazdálkodás	db %	11	15	9	12	14	13
	terület %	5	19	6	1	3	9

23. ábra: Az erdőgazdálkodási tevékenység szerepe a magán-erdőgazdálkodók gazdálkodásának egészében
Forrás: [METH 2004]

7.2.3. Erdőgazdálkodás gazdasági célja

A magán-erdőgazdálkodás jellemző gazdálkodási céljait a 4.5.3 pontban elméletben csoportosítottam, amiket a gazdálkodói típusok csoportjain belül a gyakorlatban is megvizsgáltam.

Folyamatos piaci termelésre a korábban is hangoztatott fajlagos erdőgazdálkodói terület miatt a társasági formában működő magán-erdőgazdálkodóknak van nagyobb lehetőségük. Emiatt az általuk kezelt erdőterületnek 40-50%-án folyamatos piaci termelés folyik.

A magánszemélyeknek csak 3-4%-a tekinti az erdőgazdálkodását folyamatos piaci termelésnek, számosságban és területileg is túlnyomó a szakaszos piaci termelés és az önellátás.

Országos viszonylatban a rendezett erdőterület csaknem azonos arányban oszlik meg e három kategória között, bár a folyamatos piaci termelés a pontos értékek alapján alacsonyabb ennél.

Gazdálkodási cél		egyéni	kmb	ebt	gt	szöv	rzett Σ
Folyamatos piaci termelés	db %	4	3	15	18	33	5
	terület %	26	9	38	45	52	28
Szakaszos piaci termelés	db %	36	38	32	44	34	37
	terület %	30	57	22	40	27	39
Önellátás	db %	60	59	53	38	33	58
	terület %	44	34	40	15	21	33

24. ábra: A magán-erdőgazdálkodói típusok erdőgazdálkodási tevékenységének gazdálkodási célja
Forrás: [METH 2004]

A földprivatizáció során hirtelen erdőtulajdonhoz jutott új tulajdonosok erdőgazdálkodással kapcsolatos elképzelései nem minden esetben váltak valóra, illetve vannak olyan erdőtulajdonosok is, amelyek más földingatlanral együtt jutottak erdőhöz, és ők eleve nem is szándékoztak erdőgazdálkodással foglalkozni. Emiatt az általuk létrehozott, vagy megbízott erdőgazdálkodó szervezetek egy része az erdőgazdálkodási tevékenységének felszámolását tervezi. A 25. ábra: alapján megállapítható, hogy a felszámolási szándék nem tömeges, a gazdálkodóknak kevesebb, mint 5%-a tervezi a teljes felszámolást, és ugyanennyien tervezik a gazdaságtalan erdeik eladását. Ez összességében a rendezett erdőterület kevesebb, mint 5%-át érinti.

Gazdálkodás felszámolása		egyéni	kmb	ebt	gt	szöv	rzett Σ
Csak a gazdaságtalan erdők	db %	6	2	1	3	0	4
	terület %	6	0	0	3	0	2
Teljes felszámolás	db %	6	2	5	4	4	4
	terület %	6	0	4	1	2	2

25. ábra: Az erdőgazdálkodási tevékenység részleges vagy teljes megszüntetésére vonatkozó szándékok
Forrás: [METH 2004]

7.3. Naturális üzemméret

Az erdőgazdálkodó egységek üzemmérete többféleképpen is kifejezhető. A leginkább kézenfekvő, ha a kezelt erdőterületet adjuk meg, bár ebben az esetben a területet ki kell egészíteni a koreloszlás leírásával is. Ez határozza meg ugyanis, hogy milyen erdészeti munkák merülnek fel, és mindennek előtt, hogy az erdőből milyen hozamok várhatók.

Lényegretörőbb tehát a hozamlehetőségek megadása éves, vagy üzemtervi időszakokra vonatkoztatva, aminek az ismeretében az erdészeti üzemek összehasonlíthatóvá válnak.

Az erdészeti üzem gazdasági méretének meghatározása a legkifejezőbb módon az üzem valamilyen gazdasági teljesítményével lehetséges, ami a leggyakrabban az árbevétel vagy valamely eredménykategória. Az üzemen belüli ágazatok gazdasági mérete illetve jelentősége a 6. pontban leírt hozzáadott értékkel jellemezhető.

Az erdőterület, a hozam és a gazdasági méret közül az erdőterület hordozza magában a legkevesebb információt, mégis ez az az ismérv, amely a meghatározásokban szerepel egyrészt, mert értéke a gyorsan változó piaci folyamatoktól független, másrészt mert ez az érték

szinte minden nyilvántartásban szerepel, míg a szintén pusztán természetes tartalmú hozamlehetőségek nem.

A 26. ábra: összefoglalóan tartalmazza az erdőgazdálkodó típusok területi és darabszám adatait. Ez alapján látható, hogy a magánszemélyek átlagos gazdálkodói területe 12 ha, az erdőbirtokossági társulatoké 110 ha, a gazdasági társaságoké 105 ha, a szövetkezeteké pedig 130 ha. Ezek az átlag értékek erősen aszimmetrikus eloszlások átlagai.

		magánszemélyek		erdőbirtokossági társulat		gazdasági társaság		szövetkezet	
erdőterület	ha	293 123		118 013		90 072		36 928	
darabszám	db	24 800		1 104		889		285	
fajl. erdőterület	ha/db	12		110		105		130	
eloszlás		ter. %	db %	ter. %	db %	ter. %	db %	ter. %	db %
-10 ha		20	71	0	6	1	26	23	1
11-100 ha		61	28	25	61	18	50	13	44
101ha -		19	1	75	33	80	24	86	32

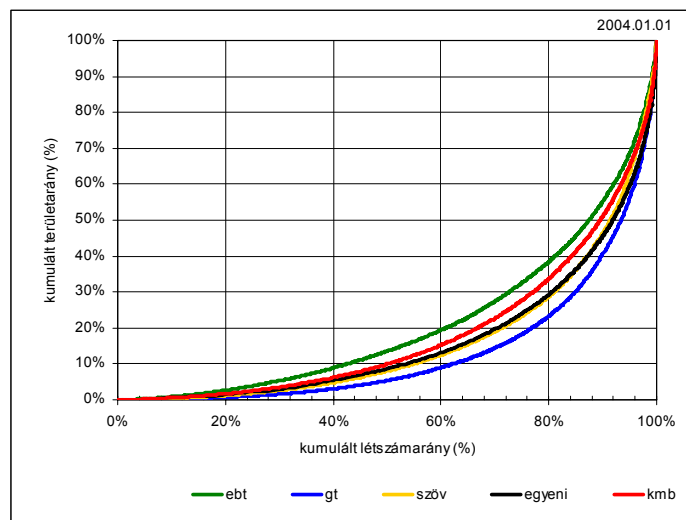
26. ábra: A magán erdőgazdálkodók főbb csoportjai és erdőterületük
Adatok forrása: [ÁESZ 2005]

Az erdőgazdálkodók (csakúgy, mint az erdőtulajdonosok) területhasználata koncentrált, ami egyszerűen azt jelenti, hogy az erdőgazdálkodók nem azonos területtel rendelkeznek. A nagyobb koncentráció tehát annyit jelent, hogy a teljes gazdálkodói mérettartomány széles, egyszerre vannak jelen a kis és a nagy gazdálkodók. Értelemszerűen a kis koncentráció pedig azt jelenti, hogy a gazdálkodók üzemmérete egységesebb. Ezt úgy ábrázolhatjuk, hogy a gazdálkodókat növekvő sorrendbe állítjuk, és megvizsgáljuk, hogy a legkisebb területű 10%, 20% ... stb. gazdálkodói létszám a vizsgált teljes terület hány %-át fedi le. Ilyen eljárással készült a 27. ábra: is.

A koncentráció fokának számszerűsítésekor a kiindulási alapot a (0%;0%) és a (100%;100%) pontok közötti átló által meghatározott háromszög adja meg, amelynek területe 0,5. Ehhez viszonyítjuk az előbb említett átló és a koncentrációs görbe által bezárt területet, amely annál nagyobb, minél nagyobb mértékben behajlik a görbe, azaz minél nagyobb a koncentráció.

Amennyiben a vizsgált csoportban mindenkinek azonos nagyságú erdőterülete van, akkor a koncentrációs görbe az átlóval fog egybeesni, tekintettel arra, hogy minden egyes erdőgazdálkodó hozzáadásával ugyanakkora mértékben fog növekedni a kumulált terület, tehát egy egyen meredekségű görbét kapunk. Ebben az esetben, mivel az átló és az (átlóval egybeeső) koncentrációs görbe közötti terület nulla, a koncentráció mértéke is nulla.

Ettől eltérő esetben az átló és a koncentrációs görbe közötti területet kell kiszámolni, és a fent említett, viszonyítási alapként szolgáló háromszög 0,5 egységnyi területéhez kell viszonyítani. Mivel a számítást a %-os, vagy arányszámokban kifejezett eloszlások alapján végezzük, a kiszámolt területeknek nincs mértékegysége. Ezek aránya pedig, a koncentráció mértéke szintén dimenzió nélküli érték.

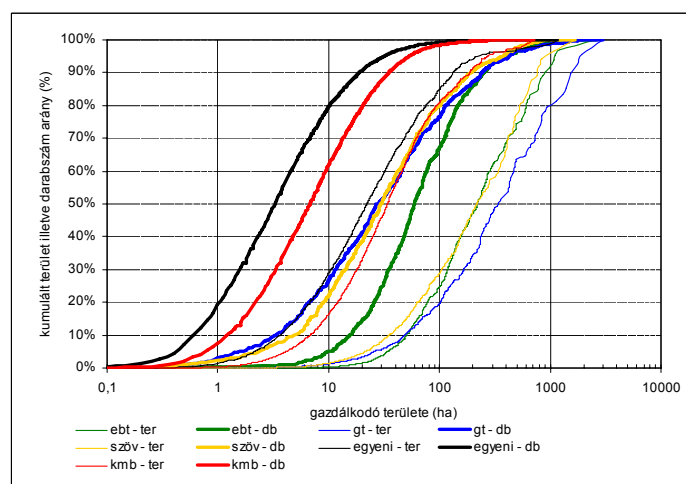
27. ábra: Az erdőgazdálkodói típusok területi koncentrációs görbéi
 Forrás: [ÁESZ 2005]

A 27. ábra szemlélteti, hogy az erdőgazdálkodói típusok gazdálkodói területei, tehát az erdőterületben kimutatott üzemméret koncentráltasága nem azonos, bár a különbségek nem nagyok. A koncentráltaság mértéke az erdőbirtokossági társulatok esetében a legkisebb 57%-os, amit a közös megbízottak 63%-kal, a szövetkezetek és egyéni gazdálkodók egyaránt 67%-kal követnek, és a legnagyobb mértékben a gazdasági társulatok üzemmérete koncentrált, melynek mértéke 73%. (27. ábra:)

Az erdőgazdálkodói típusok területének és létszámának kumulált eloszlását szemlélteti a 29. ábra: a gazdálkodói terület függvényében. Ebből látható, hogy az eloszlások mediánját vizsgálva az egyes erdőgazdálkodói típusokra lényegesen eltérő értékeket kapunk, amelyeket a 28. ábra: hasonlítottam össze.

		EGYÉNI	KMB	EBT	GT	SZÖV
minimum	ha	0,1	0,1	0,3	0,3	0,3
maximum	ha	1173	719	2616	2985	1669
területeloszlás mediánja	ha	20	35	220	350	220
létszám eloszlás mediánja	ha	3	5	50	30	30

28. ábra: Az erdőgazdálkodói típusok erdőterületének és létszámának eloszlása jellemzői
 Forrás [ÁESZ 2005]

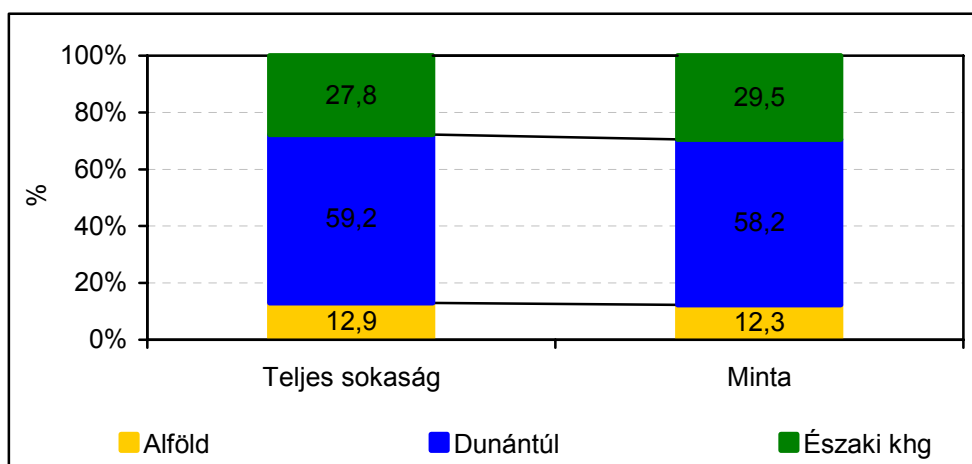
29. ábra: Az erdőgazdálkodói típusok területének és létszámának kumulált eloszlása az erdőgazdálkodók fajlagos területének függvényében
 Forrás: [ÁESZ 2005]

7.4. Az üzemméret és a gazdálkodói típusok összefüggése az ebt-k esetében

Az üzemi keretek között folytatott erdőgazdálkodás elemzéséhez az erdőbirtokosságok körében végeztem vizsgálatot. Ennek a társasági formának kifejezett célja, hogy keretet adjon az erdőtulajdonosok társult gazdálkodásának, és csak erdőgazdálkodással, illetve ahhoz szorosan kapcsolódó tevékenységeket folytathat. Emiatt ebben a gazdálkodói körben nagyon ritka (a létszám kevesebb mint 5%-a), hogy a társaság tevékenységében az erdőgazdálkodási termelésen kívüli tevékenységek is szerepeljenek, és ezen cégek kiszűrése megoldható.

A gazdasági társaságok elemzésbe történő bevonását megakadályozza, hogy a változatos tevékenységszerkezetük miatt az erdőgazdálkodás gazdasági adatait csak elkülönült részletes könyveléssel lehetne gyűjteni, erre azonban nincs lehetőség.

A szövetkezetek esetében ugyanilyen problémák merülnek fel, illetve jelentőségük mind a létszám, mind a területi értelemben elmarad a társasági formában történő gazdálkodás egészéhez képest.

30. ábra: Az erdőbirtokosságok darabszámának eloszlása a teljes sokaságban és a mintában
Adatok forrása: [ÁESZ, 2004.]

Az elemzéshez 614 erdőbirtokosság mérlegbeszámolóját használtam fel a 2003. évre vonatkozóan, amelyek regionális eloszlása jól reprezentálja az országos eloszlást (30. ábra:), valamint akár az Állami Erdészeti Szolgálatnál bejegyzett több mint 1100, akár a cégbírósi bejegyzéssel rendelkező mintegy 1300 erdőbirtokossági társulatot alapul véve nagyarányú mintának tekinthető.

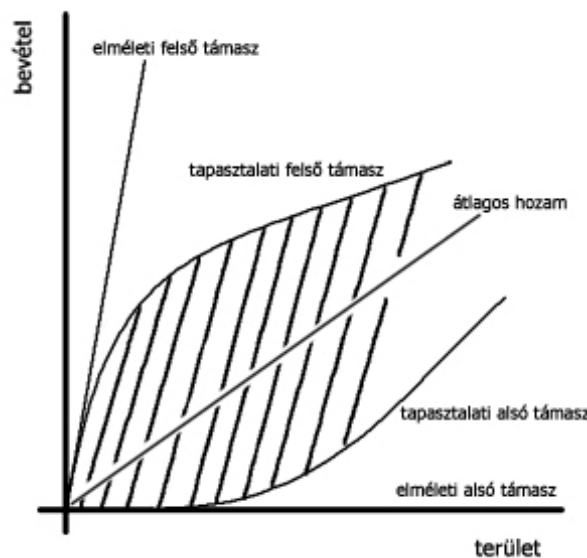
7.4.1. Nevezetes üzemméreti pontok elméleti meghatározása

A nevezetes üzemméreti pontok meghatározásához az árbevételt használtam mint gazdasági teljesítmény mutatót. A gazdálkodásnak ezen kívül számos más teljesítmény mutatója van, azonban az árbevétel hordozza magában a legkisebb torzításokat. Különösen gondolok itt a különféle eredmény kategóriákra, amelyek a költségek és ráfordítások elszámolási módjai miatt ismeretlen mértékben szakadnak el a valós gazdasági folyamatoktól. Ebből a megfontolásból kiindulva a nevezetes üzemméreti pontokat az árbevétel alapján határozom meg, és azokat más mutatók alapján is tesztelem.

7.4.1.1. A terület-árbevétel pontfelhő ismérvei

A vizsgálandó alapprobléma az, hogy az erdőgazdálkodónak mekkora erdőterületre van szüksége ahhoz, hogy átlagos körülmények között az erdőgazdálkodás folytonosságát és gazdasági méretét jellemző egyes kategóriákat elérje. Az erdőterületből önmagában ugyan nem derül ki, hogy azon milyen a fafaj- és a koreloszlás, amik alapjaiban határozzák meg a gazdálkodó által elérhető gazdasági teljesítményt. Ezért egyedi erdőgazdálkodók esetén

részletes, a faj- és koreloszlás alapján végzett elemzésre van szükség, szektor szintű vizsgálatok esetén pedig a területalapú üzemméret meghatározás nevezhető általánosnak az egyszerűsége miatt.

31. ábra: Az erdőgazdálkodók erdőterületének és bevételeinek elméleti és tapasztalati szórásmezője

Amennyiben az árbevételt éves szinten vizsgáljuk, elméletileg lehetséges, hogy az erdőgazdálkodó a teljes erdőterületét véghasználja. Az elméleti lehetséges maximum tehát egy olyan egyenes, amelynek a meredeksége a hektáronkénti véghasználati árbevétel, talppontja pedig az origó. A hektáronkénti véghasználati árbevétel egyedi esetenként más és más, ezért most elméleti síkon csak egy átlagos értéket feltételezek. Ez a feltételezés egyben azt is jelenti, hogy ez az elméleti maximum nem egy határvonal, hanem csak egy ún. „támasz” vonal.

A valóságban az elméleti maximumot csak a kisterületű erdőgazdálkodók érik el, mivel

- ha az erdőgazdálkodó érdeke a hozamok kiegyenlítése, vagy időbeli elnyújtása, a kis hozam területek esetében a lehetőség korlátozottabb, tehát a lehetőségeit nagyobb valószínűséggel kénytelen egyszerre kihasználni
- ha az erdőgazdálkodó a hozamok mielőbbi realizálásában érdekelt, akkor erre csak kisebb hozamlehetőségek esetén van lehetősége, nagyobb hozamlehetőség esetén a hatósági előírások ebben korlátozhatják.

Mivel nagyobb erdőgazdálkodói területen növekszik a hozamkiegyenlítődés és a hozamkiegyenlítés lehetőségének az esélye, a tapasztalati felső támasz az elméletitől egyre inkább eltér.

Az árbevétel elméleti minimuma nyilvánvalóan az, hogy nincs árbevétel, aminek szinte kizárólagos oka, hogy az erdőgazdálkodónak nincs hozamlehetősége. A hozamlehetőség megjelenése függ ugyan a koreloszlástól, de az erdőgazdálkodói terület emelkedésével nő a hozamlehetőségek megjelenésének a valószínűsége, ezért a tapasztalati alsó támasz egy emelkedő görbe.

Az erdőgazdálkodók bevétele ezek alapján nagy valószínűséggel a tapasztalati alsó és felső támaszgörbék között szóródik, bár egyedi okok miatt vannak kívülre eső értékek. A valószínűség mértékének meghatározására, vagy a görbék lefutásának matematikai leírására nincs lehetőség éppen azért, mert általánosításról, és nem szabályok felállításáról van szó. A szórásmező tulajdonságairól még feltételezhető, hogy az erdőterület növekedésével és ezzel együtt a hozamok kiegyenlítődésével illetve kiegyenlíthetőségével szűkül.

7.4.1.2. Területarányos árbevétel

A területarányos árbevétel országos, vagy regionális átlaga kiszámítható a vizsgált cégek összes árbevételének és összes területének arányával, illetve jellemezhető a terület-árbevétel pontfelhőre illesztett, az origóból induló regressziós egyenes meredekségével is. Ez utóbbit fajlagos árbevétel együtthatónak nevezem, tartalmát tekintve pedig annyiban tér el a fent említett átlagértéktől, hogy figyelembe veszi a hozamlehetőségek cégek közötti eloszlását illetve koncentrációját is, valamint a meghatározásában alkalmazott legkisebb négyzetek elve miatt a kiugró értékek nagyobb súllyal kerülnek figyelembe vételre.

7.4.1.3. A terület-árbevétel kapcsolat szorossága, a terület magyarázó szerepe

A fajlagos árbevétel együttható determinációs együtthatója (r^2) megmutatja, hogy a gazdálkodó területe mekkora arányban határozza meg az árbevétel nagyságát a fent ismertetett függvénytípus mellett. Abban az ideális esetben, ha a vizsgált erdőgazdálkodó üzemosztály (azonos fafajú és vágásérettségi korú állományok) és korosztályeloszlása az erdőgazdálkodó teljes erdőterületének %-ában kifejezve azonos, valamint a hozamok kihasználásának nincsenek egyedi akadályai, akkor a determinációs együttható 100% origóból induló regressziós függvény esetén. Ezért a determinációs együtthatóval kifejezhetjük az erdőgazdálkodói terület árbevételre gyakorolt hatását, valamint egyetlen mutatóba sűrítve jellemezhetjük a hozamok gazdálkodók közötti eloszlásának egyenletlenségét és a gazdálkodók hozamainak évek közötti egyenletlenségét.

Az előzőekben leírtak csak akkor érvényesek, ha területarányos árbevétel a gazdálkodói területtől független, tehát nem fordul elő az, hogy valamelyik gazdálkodói méretkategóriában az átlagos területarányos árbevétel szignifikánsan eltérne a többi méretkategóriában tapasztalttól - ekkor az eloszlást nem is lehetne egyenessel közelíteni. Ezt a feltételt a vizsgált adathalmaz teljesíti.

7.4.1.4. A folyamatos gazdálkodás határa

A terület-árbevétel pontfelhő alapján olyan nevezetes pontokat határoztam meg, amelyek az erdőgazdálkodók típusainak elkülönítésében is felhasználhatók. Ezen pontok árbevételi kategóriákhoz kapcsolódnak, és meghatározásuk a tapasztalati alsó támasz alapján történik.

Azokat az erdőgazdálkodókat, amelyek árbevétele tartósan nem éri el évente az 1 millió Ft-ot, szakaszos gazdálkodónak tekintem. Ez a pont annak a területnagyságnak felel meg, amelynél a tapasztalati alsó támasz metszi az 1 millió Ft-os árbevételi szintet, jelezve, hogy a vizsgált cégek árbevétele ezen területi méret felett ezt az árbevételi szintet meghaladják - nem elfelejtve, hogy az alsó támasz nem törvényszerűségeen alapszik, ezért előfordulhatnak kívül eső értékek.

7.4.1.5. Stabilizálható gazdálkodás határa

Az előző nevezetes pont az árbevétel minimális szintjét vette alapul, tehát az árbevétel abszolút értékével foglalkozott. A meghatározott minimum érték mellett további értékek is meghatározhatók ugyanazon elv alapján, így további, egymástól mennyiségi, más megfogalmazásban árbevétel-mérték alapján megkülönböztetett kategóriák hozhatók létre. Az erdőgazdálkodó egység gazdálkodásában minőségi különbséget ott állapíthatunk meg, amikor az árbevétel nem csak egyre nagyobb szintet ér el, hanem az ingadozása, és különösen a területarányos árbevétel ingadozása is csillapodik. Ilyen pontot ott találhatunk, ahol a területarányos árbevétel alsó támasz görbéje beleér a 10-30 eFt/ha területarányos árbevétel sávjába, amelybe a pontfelhő a terület emelkedésével tart.

Az e pont felett elhelyezkedő erdőgazdálkodók a hozamaikat képesek kiegyenlíteni, és a hozamokból származó árbevétel olyan mértéket ér el, amely munkaerő és gépek eltartására ugyan még nem alkalmas, de állandó beszerzési és értékesítési kapcsolatok fenntartására igen, illetve a fedezettermelő és fedezet-igényes tevékenységeket időben képes összehangolni.

7.4.2. Az üzemméret és az árbevétel összefüggései

A területarányos árbevétel és a fajlagos árbevétel együttthatója országosan 17,7 illetve 17,3 eFt/ha. Az Északi középhegységben ennél alacsonyabb, 14,8 eFt/ha, míg az Alföldön és a Dunántúlon nagyobb, 23,0 illetve 19,1 eFt/ha.

Az eltérések az átlagos vágáskor, a fahasználatok területarányos fatérfogata és a fahasználatok fatérfogat arányos árbevétele közötti különbségek eredménye.

A terület árbevételét magyarázó szerepe eltér az egyes térségekben, ami a 7.4.1.3 pontban leírtak szerint azt jelenti, hogy a térségekben nem azonos a hozamlehetőségek koncentrációja. Az összehasonlítás érvényességét csökkenti azonban, hogy a térségekben szereplő minta elemszáma nem egyezik meg, ami befolyásolja a determinációs együtttható értékét.

Az árbevétel nevezetes pontjait vizsgálva megállapítottam, hogy a szakaszos gazdálkodás határa a az Alföldön 250-300 ha, a Dunántúlon 300-400 ha, míg az Északi középhegységben 450-550 ha. Mivel a gazdálkodás szakaszossága a hozamok szakaszosságától függ, és független a hozam természetes mennyiségi és pénzületi érték jellemzőitől, a szakaszosságot a vágáskor befolyásolja első sorban. Ebből a szempontból a kapott eredmény megfelel a térségek fajaj-eloszlásából következő sorrendnek.

Az abszolút értékek megítélésében a leginkább szembeűnő az, hogy a legalacsonyabb érték (250 ha) is jóval magasabb az átlag területnél (110 ha), amely tény kiemeli, hogy az erdőbirtokossági társulatok nagyobb részénél a jelenlegi területi adottságaik mellett csak szakaszos gazdálkodásra van lehetőség.

Megállapítottam továbbá, hogy a hozamok kiegyenlítéséhez, a bevételek és ráfordítások kiegyensúlyozott ütemezésére törekvő gazdálkodáshoz az Alföldön 600 ha, más térségekben pedig legalább 700 ha erdőterületre van szükség.

Amennyiben a 32. ábra: által összefoglalt nevezetes területadatokat általános értéknek fogadjuk el, tehát feltételezzük, hogy az üzemméret sajátosságai gazdálkodási formától függetlenül érvényesek a magán-erdőgazdálkodásra, akkor megvizsgálhatjuk, hogy az erdőgazdálkodó szervezetek mekkora arányban esnek az egyes kategóriákban.

		Alföld	Dunántúl	Északi khg	Összesen
térségi átlagos fajlagos árbevétel	eFt/ha	19,7	21,5	12,6	17,7
ebt-k fajlagos árbevételének együttthatója	eFt/ha	23,0	19,1	14,8	17,3
terület-árbevétel determinációs együtttható	%	64%	14%	50%	31%
1 000 eFt-os árbevétel (folyamatos gazd.)	ha	250-300	300-400	450-550	*
10 eFt-os fajlagos árbevétel (stabilizálható g.)	ha	600	700	700	*

32. ábra: Az erdőbirtokossági társulatok árbevételének főbb jellemzői a 2003. évben

Forrás: Forrás: [CÉGADATBÁZIS 2005]

*nem értelmezhető, illetve a sorban található maximális érték, hiszen csak ez igaz az egész országra

Mivel az országosan rendelkezésre álló adatbázisban a területi kategóriák határai nem egyeznek meg a gazdálkodói típusokhoz tartozó határokkal, ezért azokat csökkentettem, ami a megállapítások biztonságát növelte.

A 33. ábra: bemutatott összefoglalásából látszik, hogy a magánszemélyeknek 99%-a biztosan szakaszos gazdálkodást folytat, és még a legkedvezőbb esetben, a szövetkezetek esetében is ez az érték 65%. Összességében a működő magán-erdőterület legkevesebb 37%-án szakaszos gazdálkodás folyik.

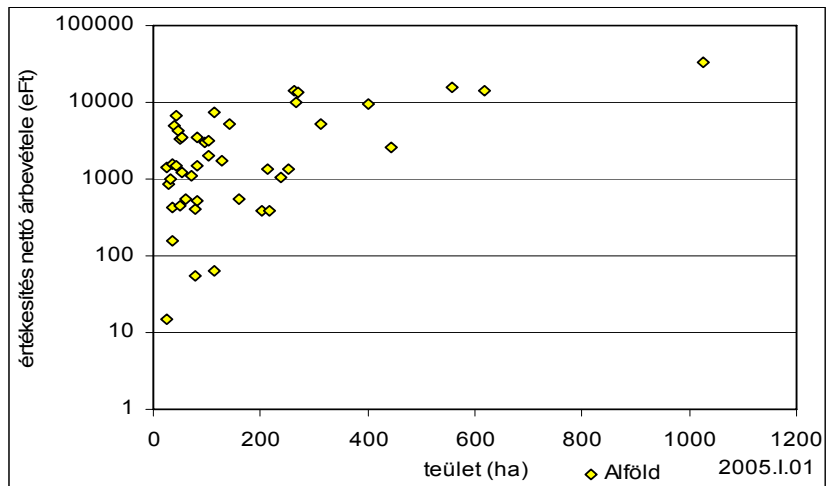
Stabilizálható gazdálkodás bármely gazdálkodói csoportot vesszük is alapul, létszám alapján csak elenyésző arányban feltételezhető, de területi arányuk ennél kedvezőbb, a terület $\frac{1}{4}$ és $\frac{1}{3}$ részét fedik le. A teljes működő magán-erdőterületnek azonban legfeljebb csak 14%-án éri el a gazdálkodó a stabilizálható gazdálkodás határát. (33. ábra:)

Ebben a vizsgálatban is fő szerepet játszik a koncentráció jelensége. Ez az oka annak, hogy a stabilizálható gazdálkodás kategóriájában a jelentéktelen létszám-arányokkal szemben

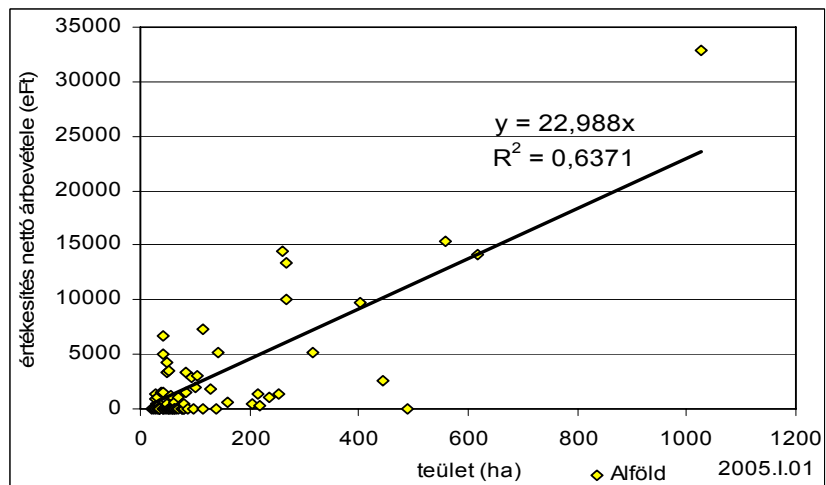
számottevő területi arányok figyelhetők meg, és mindez fordítva jelentkezik a szakaszos gazdálkodás kategóriájában.

		msz	ebt	gt	szöv	R.zett Σ
szakaszos gazdálkodás (100 ha alatt)	db alapján	99%	67%	76%	65%	96%
	ha alapján	81%	27%	20%	14%	37%
stabilizálható gazdálkodás (500 ha felett)	db alapján	0%	3%	4%	5%	0%
	ha alapján	2%	23%	34%	35%	14%

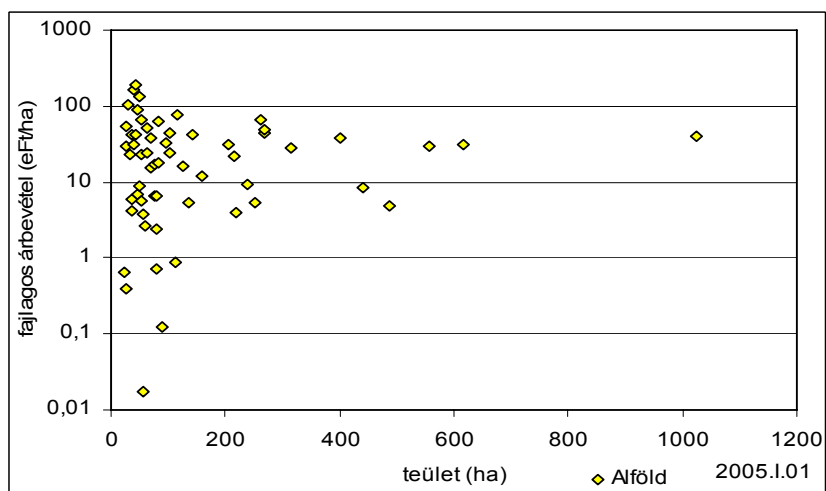
33. ábra: Az erdőgazdálkodó egységek terület és létszám szerinti eloszlása a gazdálkodói terület alapján megállapított gazdálkodói kategóriákban

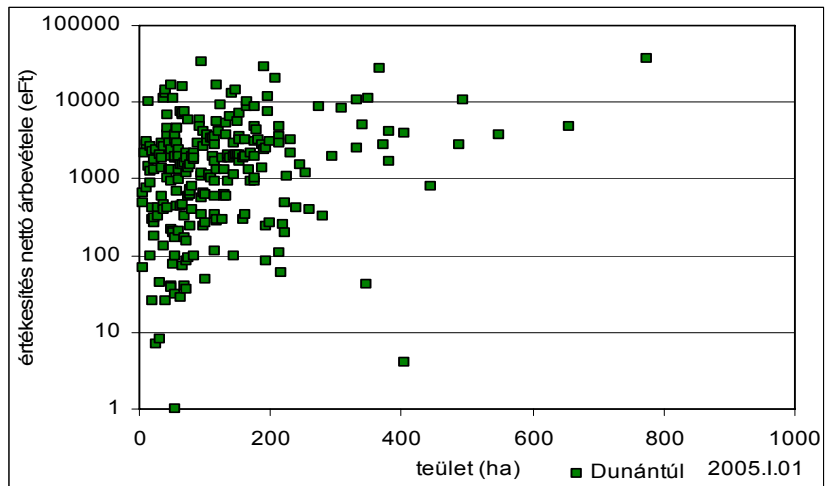
34. ábra: Az erdőbirtokossági társulatok árbevételének szórásmezeje az erdőgazdálkodói terület függvényében az Alföldön logaritmus skálán ábrázolva
 Forrás: [CÉGADATBÁZIS 2005]

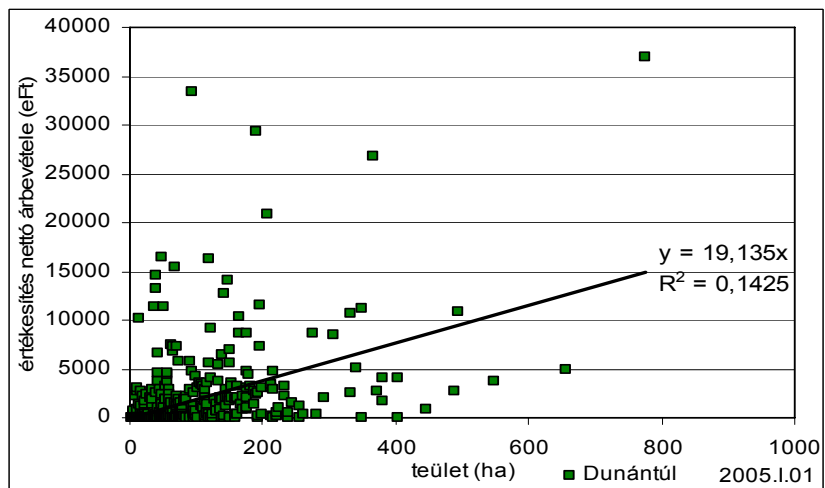
35. ábra: Az erdőbirtokossági társulatok árbevételének szórásmezeje az erdőgazdálkodói terület függvényében az Alföldön
 Forrás: [CÉGADATBÁZIS 2005]

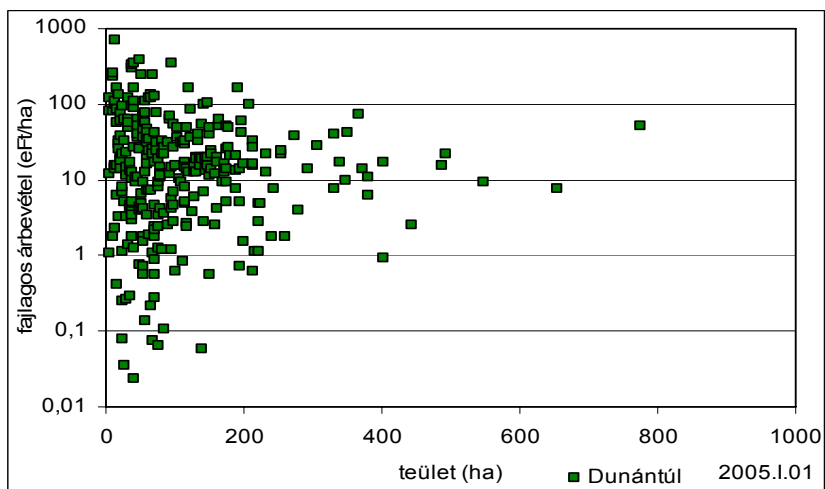
36. ábra: Az erdőbirtokossági társulatok gazdálkodói területre vetített fajlagos árbevételének szórásmezeje az erdőgazdálkodói terület függvényében az Alföldön
 Forrás: [CÉGADATBÁZIS 2005]

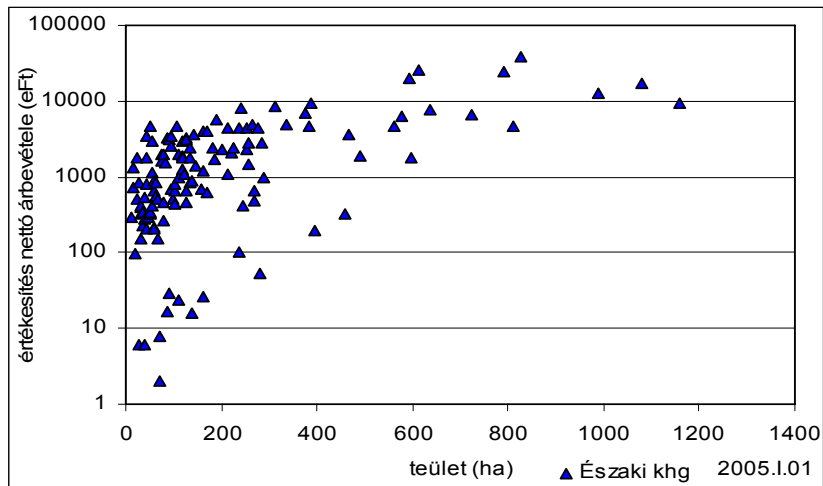
37. ábra: Az erdőbirtokossági társulatok árbevétele az erdőgazdálkodói terület függvényében a Dunántúlon logaritmikus skálán ábrázolva
 Forrás: [CÉGADATBÁZIS 2005]

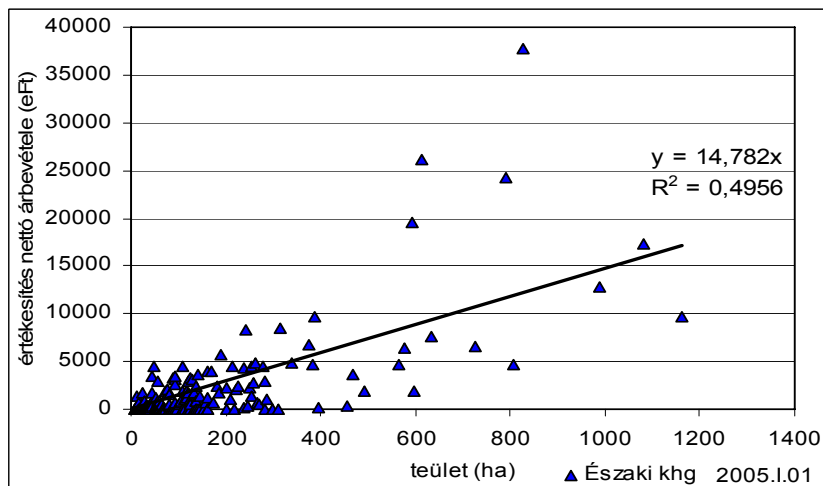
38. ábra: Az erdőbirtokossági társulatok árbevétele az erdőgazdálkodói terület függvényében a Dunántúlon
 Forrás: [CÉGADATBÁZIS 2005]

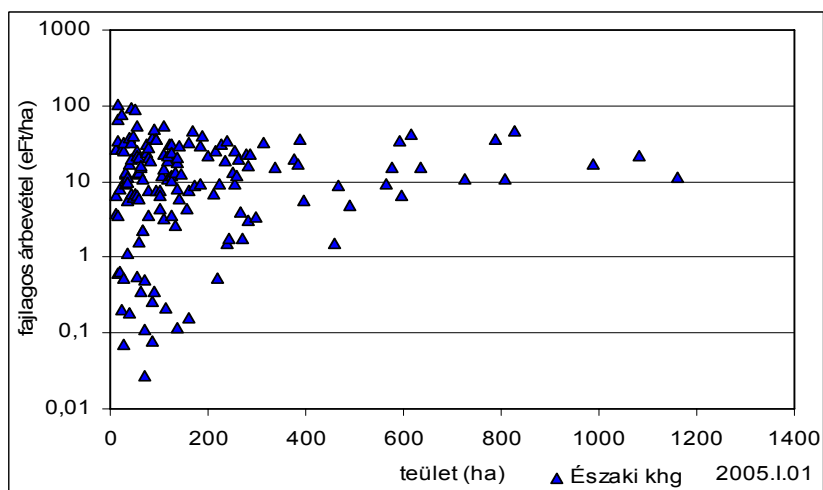
39. ábra: Az erdőbirtokossági társulatok gazdálkodói területre vetített fajlagos árbevétele az erdőgazdálkodói terület függvényében a Dunántúlon
 Forrás: [CÉGADATBÁZIS 2005]

40. ábra: Az erdőbirtokossági társulatok árbevételének szórásmezeje az erdőgazdálkodói terület függvényében az Északi-középhegységben logaritmusos skálán ábrázolva
 Forrás: [CÉGADATBÁZIS 2005]

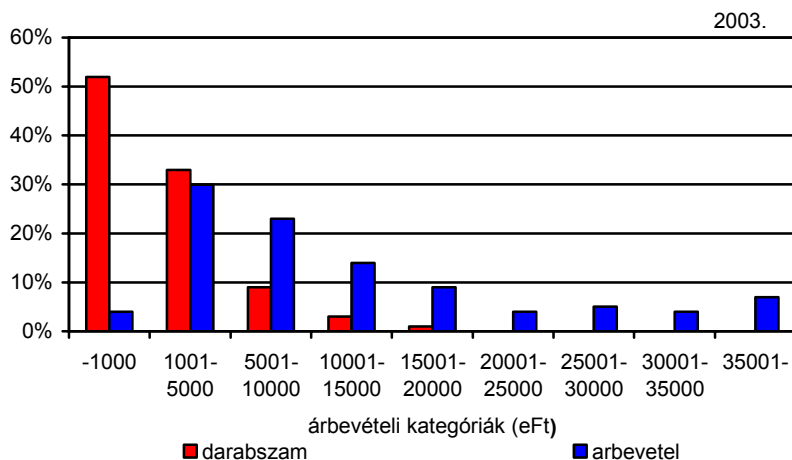

41. ábra: Az erdőbirtokossági társulatok árbevétele az erdőgazdálkodói terület függvényében az Északi-középhegységben
 Forrás: [CÉGADATBÁZIS 2005]

42. ábra: Az erdőbirtokossági társulatok gazdálkodói területre vetített fajlagos árbevétele az erdőgazdálkodói terület függvényében az Északi-középhegységben
 Forrás: [CÉGADATBÁZIS 2005]

A 43. ábra: segítségével ábrázoltam, hogy a 2003. évben a mintában szereplő erdőbirtokossági társulatok hogyan oszlanak le az árbevételi kategóriákban. Az 1 millió Ft alatti kategóriában a vizsgált cégek több mint 50%-a található, és látható az is, hogy árbevételi részesedésük elenyésző.

43. ábra: Az erdőbirtokossági társulatok mintájának darabszáma és árbevétel összege árbevételi kategóriákban
Forrás: [CÉGADATBÁZIS 2005]

7.4.3. Az üzemméret és az üzemi eredmény összefüggései

A vizsgált erdőbirtokossági társulatok erdőterület-arányos üzemi eredménye az alacsony területi kategóriákban (200 ha alatt) széles szórás-képet mutat mind a nyereséges mind a veszteséges tartományban. A terület növekedésével azonban ez a szóródás hirtelen lecsökken, és a 200-400 ha közötti tartományban a -10 eFt/ha és a +20 eFt/ha sávban állandósul.

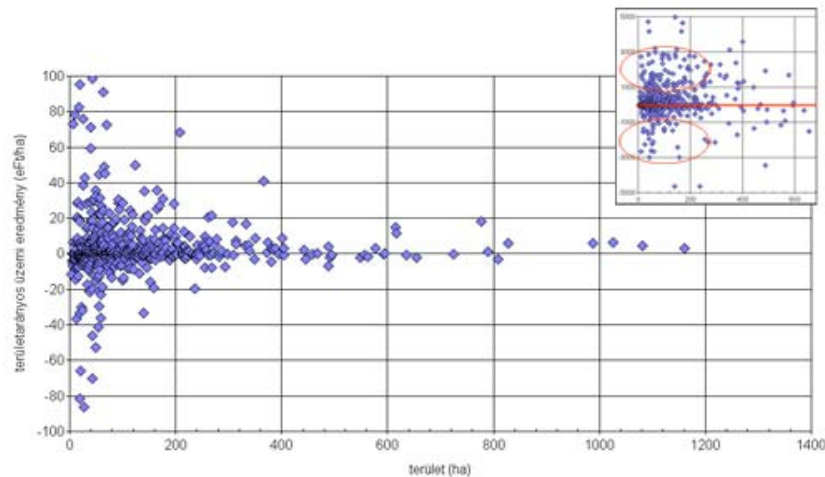
A korábban megállapított, szakaszos gazdálkodásra vonatkozó területi mérethatárok alatt jól látható a szakaszos gazdálkodás pénzügyi hatása: a cégek szélsőséges üzemi eredményeket produkálnak, amelyeket az egymást követő évek ellentétes előjelű eredményei egyenlítenek ki.

A pontfelhő jól visszaigazolja a felállított jellemző üzemméreti határokat, és az árbevétel esetében tapasztaltakhoz képest erősebben csillapított lefutást mutat. Az is szembetűnő továbbá, hogy az árbevételhez képest, ahol a fajlagos értékek 15-23 eFt/ha körül mozogtak, a 20 eFt/ha üzemi eredmény felső határ magas.

A magas értékek magyarázata az, hogy az üzemi eredményt az árbevételen kívül az egyéb bevételek is emelik, amik azonban nem a gazdálkodó egység termelési tevékenységének az eredménye, ezért korábban nem vettem figyelembe. Ilyen egyéb bevétel az erdőfelújítások normatív támogatása is, amely részben megmagyarázza az árbevételnél erősebb csillapodást, mert a szakaszos gazdálkodásban a költségeket vonzó erdőfelújításos években jelentkezik, csillapítva a keletkező veszteséget.

A szóródás csillapításában azonban feltételezésem szerint nagyobb szerepe van a cégek elszámolási technikáinak, amelyek kifejezetten a veszteségek elhatárolását és a kiugró eredmények csökkenését célozzák, ezért csillapító hatásúak.

A szakaszos gazdálkodás további jellemzője, hogy a fahasználat évében keletkező kiugró eredményt a későbbiekben az erdőfelújítások több évig tartó, de évente kisebb összegű veszteségtermelése követi, tehát a pontfelhő a nyereség-veszteség tekintetében aszimmetrikus. Ezt mutatom be a 44. ábra: jobb felső sarkában kiemelt pontfelhő-részleten.

44. ábra: Az erdőbirtokossági társulatok területarányos üzemi eredménye (eFt/ha) az erdőgazdálkodói terület függvényében
 Forrás: [CÉGADATBÁZIS 2005]

7.4.4. Az üzemméret és a tőkejellemzők összefüggései

Az erdőbirtokossági társulatok eddig bemutatott jellemzőivel az éves teljesítményüket jellemeztem, ebben a fejezetben pedig a cégek tőkeellátottságát fogom elemezni.

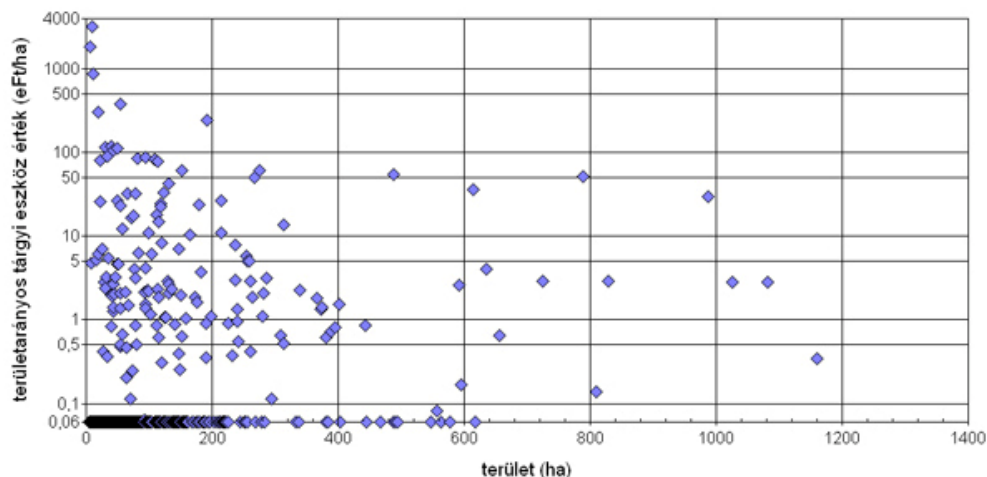
Az erdőbirtokossági társulatok gazdálkodásában, a magán-erdőgazdálkodási szektor egészére jellemző módon a vállalkozói munkavégzés vált általánossá. Ebből következik, hogy a cégeknek kisebb tőkére van szükségük, mintha saját kivitelezői kapacitást tartanának fenn.

Az adatsorok vizsgálatából kiderült, hogy a cégek 65%-ának semmilyen tárgyi eszköze nincs, azonban a fennmaradó résznek nagyon széles, több nagyságrendet átfogó a szórásmezeje, és a legfelső tartományban (10-100 mFt) minden területi kategóriából van elem, pedig az ismert szolgáltató cégeket már az elemzés kezdetekor kizártam az adatbázisból. A területarányos tárgyi eszköz értéke is nagyon kiegyenlített képet mutat, a kiugró értékektől eltekintve lényegében a teljes terület-spektrumban a 100 Ft/ha - 50 eFt/ha tartományban egyenletesen szóródik.

Véleményem szerint ez arra hívja fel a figyelmet, hogy az erdőbirtokosságok között - ha számszerűen nem is meghatározó mértékben - de akadnak olyanok, amelyek valamilyen technikai, nyilvántartási és elszámolási szerepet kapnak, gazdálkodási adataik nem az erdőgazdálkodási tevékenységük eredményei.

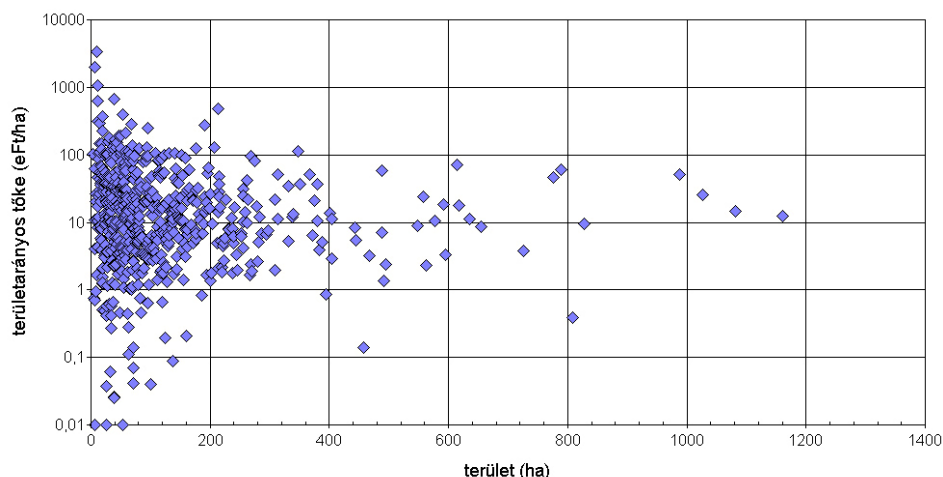
A tőkeellátottságot vizsgálva kiszámoltam a területegységre jutó mérleg főösszeg értéket, és a 46. ábra: ábrázoltam. A pontfelhő ebben az esetben is a jellegzetesen szűkülő lefutást mutatja, amely a szakaszos gazdálkodás felső határán is az 1-100 eFt/ha tartományban szóródik, a stabilizálható gazdálkodási határ felett pedig az 5-50 eFt/ha sávba szűkül.

A mérleg főösszeget egyrészt befolyásolják a befektetett eszközök, amelyek az éves gazdálkodási eredménytől, és így a szakaszos gazdálkodás jelenségétől is függetlenek, másrészt megjelenik benne a forgó eszközök állományán keresztül az éves eredmény is.

45. ábra: Az erdőbirtokossági társulatok területarányos tárgyi eszköze (eFt/ha) az erdőgazdálkodói terület függvényében
 Forrás: [CÉGADATBÁZIS 2005]

A más gazdálkodási jellemzőkhöz képest szélesebb szórásmező egyrészt a tárgyi eszközök és egyéb befektetett eszközöknél tapasztalt nagyobb szórásra vezethető vissza, illetve arra is, hogy a cégek által felhalmozott tőke függ a cég működésének idejétől és a tulajdonosok tőkekivonó, vagy tőke-visszaforgató magatartásától is.

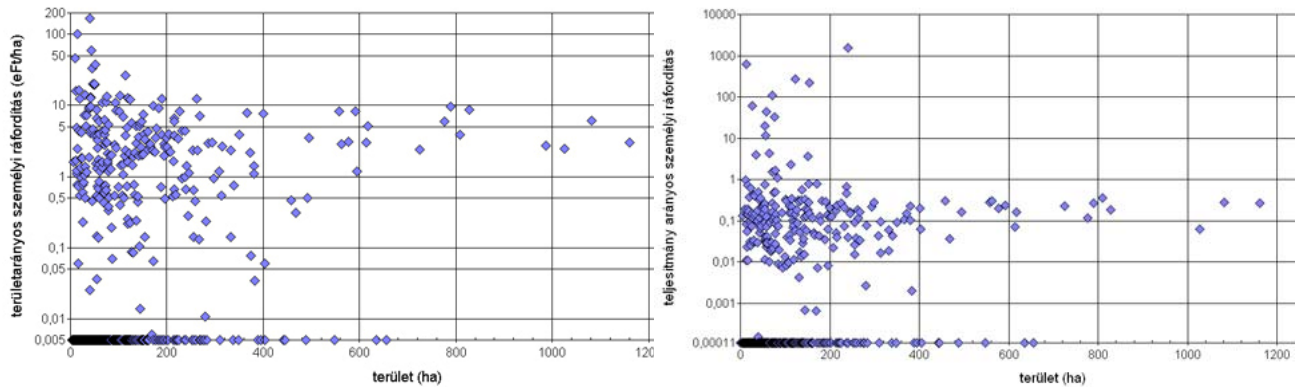
46. ábra: Az erdőbirtokossági társulatok területarányos mérleg főösszege (eFt/ha) az erdőgazdálkodói terület függvényében
 Forrás: [CÉGADATBÁZIS 2005]

7.4.5. Az üzemméret és a személyi kifizetések jellemzői

A vizsgálatba vont erdőbirtokossági társulatok 40%-ának voltak személyi ráfordításai, amelyek mértéke nagy szórást mutat mind abszolút, mind az üzemmérethez viszonyított relatív értelemben.

A személyi ráfordítások területarányos és teljesítményarányos (értékesítései és egyéb bevétel) értékének pontfelhői az eddigi megállapításokon kívül bemutatják a szakaszos gazdálkodás tartalékoló jellegét (tartalékolási kényszerét). A 47. ábra: jobb oldalán a teljesítményarányos személyi ráfordításokat tüntettem fel, amelyek a kis területtartományban 6-7 nagyságrendben szóródnak, és a legnagyobb értékek elérik a 100-szoros, 1000-szeres arányt. Ez azt jelenti, hogy ezek a személyi ráfordítások nem az éves bevételekből, hanem a korábban felhalmozott eredmény (vagyon) terhére kerülnek kifizetésre.

A személyi kifizetések területarányos mértéke a stabilizálható gazdálkodási határ felett állandósul a 3-10 eFt/ha sávban, és ugyanezen jelenség figyelhető meg a bevételarányos személyi ráfordítás esetében is, ami 11-30%-os értéket vesz fel.

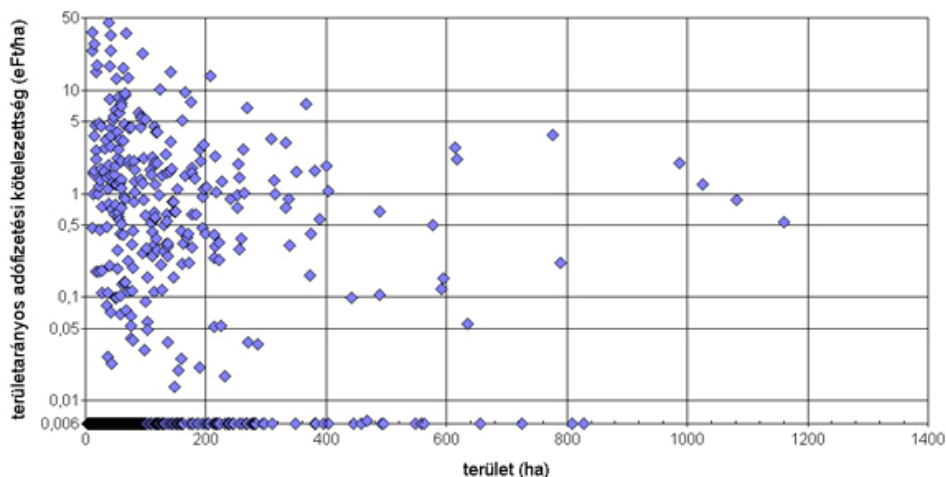
47. ábra: Az erdőbirtokossági társulatok területarányos (eFt/ha) (bal) illetve teljesítmény (árbevétel + egyéb bevétel) arányos személyi ráfordítása az erdőgazdálkodói terület függvényében
 Forrás: [CÉGADATBÁZIS 2005]

7.5. Adózás

Az adófizetési kötelezettség a szakaszos gazdálkodók kiemelt problémája, és mivel a szakaszos gazdálkodás a magán-erdőgazdálkodási szektor gyakori jelensége ezért az egész szektor problémája is egyben.

Az alapprobléma abban áll, hogy a hozamok, és a hozzájuk kapcsolódó költségek időben elválnak egymástól, aminek egyenes következménye, hogy a nyereséges években adófizetési kötelezettség keletkezik, a rákövetkező veszteséges években viszont nincs adó visszatérítés. Van ugyan lehetőség a veszteségek elhatárolására, de ezzel a lehetőséggel az erdőgazdálkodók - itt nem részletezett okok miatt - csak korlátozott mértékben képesek élni.

A 48. ábra: jól szemlélteti, hogy a területarányos adófizetési kötelezettség a szakaszos gazdálkodás tartományában erősen szóródik, és igen nagy fajlagos értékeket, akár 10-50 eFt/ha értéket is elérhet. A kiegyenlíthető gazdálkodás tartományában azonban a szóródás a 300-2000 Ft/ha sávba moderálódik, és 800 Ft/ha átlagértéket vesz fel.

48. ábra: Az erdőbirtokossági társulatok területarányos adófizetési kötelezettsége (eFt/ha) az erdőgazdálkodói terület függvényében
 Forrás: [CÉGADATBÁZIS 2005]

Minden területi kategóriát figyelembe véve, átlagosan a vizsgált erdőbirtokossági társulatok 1000 Ft/ha társasági adót fizettek be a 2003. évben. Az állami erdőterületeken gazdálkodó, az ÁPV Rt és a Honvédelmi Minisztérium erdészeti részvénytársaságai ugyanebben az év-

ben 965 676 ha erdőterületen gazdálkodtak, és 144 millió Ft társasági adót fizettek [Lett, 2006 309.o]³⁰, ami 149 Ft/ha társasági adó fizetési mértéket jelent. A különbség akkor is nagyságrendi, hogy a viszonyítási alapként szolgáló gazdálkodási terület az erdőbirtokossági társulatok esetén az erdőgazdálkodási célú területet jelenti, az erdészeti részvénytársaságok társasági adóját pedig a fával borított területre vetítettem, ezzel némileg csökkentve a különbséget.

Az összehasonlítás azonban nem számszerűleg érdekes, ahhoz ugyanis az állami erdészeti részvénytársaságok gazdálkodását is az erdőbirtokossági társulatokhoz hasonló mélységig kellene elemezni. Például jelentősen torzítja ezt az értéket az, hogy a vizsgált állami cégek által felvállalt közfeladatok 620 millió Ft veszteséget okoznak, illetve az, hogy a természetvédelmi korlátozások miatt az állami erdőterületeken a fahozamok is korlátozás alá esnek, csökkentve a területarányos eredményt. [Gémesi 2005]³¹

A torzításoktól eltekintve a területarányos adófizetésre vonatkozó adatpár mindenképpen szemlélteti azt, hogy a szakaszos gazdálkodás nem csak sajátos gazdálkodási szemléletet tesz szükségessé, amelyben az egymásra épülő erdőgazdálkodási tevékenységeket csak ésszerű tartalékolással lehet finanszírozni, hanem például az adózás esetében plusz terheket is maga után von.

8. Az erdőgazdálkodási jövedelem eloszlása a gazdálkodásban érintettek között

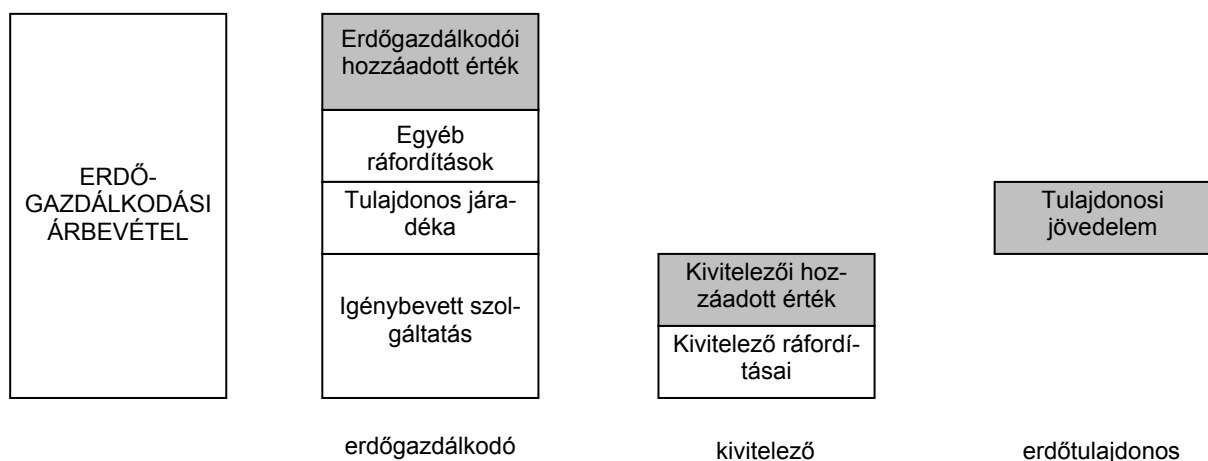
Az erdőgazdálkodás mint gazdasági tevékenység jövedelmezősége azon a jövedelmen keresztül értelmezhető, amely az erdei erőforrások hasznosítása közben az erdőgazdálkodási szektoron belül marad. Az erdőgazdálkodási szektort az erdőtulajdonos, az erdőgazdálkodó, az erdészeti kivitelező, és mindezek alkalmazottai jelentik.

Nem csak elméleti lehetőség, hanem a magyarországi magán-erdőgazdálkodás változatoságára jellemző módon gyakorlati tény, hogy minden szereplő egyaránt lehet egyéni vagy társas vállalkozás és magánszemély is, külön-külön értelmezett jövedelem-kategóriákkal. Ezeket összevontan tárgyalva a vizsgálatban jövedelem alatt értem a magánszemélyként szerzett jövedelmeket, a vállalkozási jövedelmet és a vállalkozások személyi ráfordításait, azaz az alkalmazottak jövedelmeit. A vállalkozások esetében tehát jövedelem alatt a hozzáadott értéket kell érteni.

Mivel a gazdálkodás szereplőinek jogállása nem tipizálható, ezért a vizsgálat nem terjedhet ki az adózási kérdésekre, tehát jövedelem alatt az adózás előtti jövedelmeket értjük.

Az erdőgazdálkodás jövedelmei csoportosíthatók lennének termelési tényezőnként is. Így elkülöníthető lenne az erdő mint természeti erőforrás, a vállalkozások tőkeállománya, és az emberi erőforrások által termelt jövedelem. Ebben az esetben a tőkeállományra eső jövedelem nem tartozna az erdőgazdálkodási szektor jövedelmei közé, mert bár meglehet, hogy a jövedelmeket erdőgazdálkodással kapcsolatos vállalkozások realizálják, a tevékenység maga tőkeszolgáltatás, nem erdőgazdálkodás. Mindentől a továbbiakban eltekintek, és elfogadom, hogy ezen tőkejövedelmek is a fent definiált erdőgazdálkodási jövedelmek közé fognak tartozni.

A szektoron belüli szereplők között gazdasági események történnek, és egy-egy gazdasági eseményben ugyanaz a pénzmozgás az egyik szereplőnek bevétel, a másinak pedig ráfordítás. Ez azt jelenti, hogy a vizsgált szereplők hozamait a szektoron belül konszolidálni kell. Ennek, és a különböző jövedelem-kategóriák nehézkes tartalmi egyeztetésének elkerülése érdekében a vizsgálatot nem alulról építkezve, a szereplőkből kiinduló összesítő módszerrel, hanem az erdőgazdálkodási tevékenység egészéből kiinduló elosztó módszerrel vizsgálom.

49. ábra: Az erdőgazdálkodási tevékenység konszolidált hozama és jövedelmei (nem arányos szemléltető ábra)

Az erdőgazdálkodás hozamait az árbevétel testesíti meg pénzügyi értelemben. Ez az árbevétel a forrása a tulajdonos, az erdőgazdálkodó és a kivitelező jövedelmeinek, illetve a felmerülő ráfordításoknak. (49. ábra:)

Az erdőgazdálkodási jövedelmek érintettek közötti eloszlását a növedékfokozó gyérítések illetve a véghasználatok és a kapcsolódó erdőfelújítások időszakára vizsgálom. Ez azért in-

dokolt, mert ez az időszak egyrészt a fakitermelési jövedelmek keletkezésének fő időszaka, másrészt az erdőgazdálkodási jövedelmek közül a fakitermelési jövedelmek a meghatározók.

8.1. Vizsgálat

Az erdőgazdálkodási, a tulajdonosi és a kivitelezési jövedelmek eloszlását modellek segítségével vizsgáltam. Célom az volt, hogy bemutassam az érdekeltek jövedelem részesedésének alakulását a lényeges paraméterek függvényében, és feltárjam a magán-erdőgazdálkodás tevékenységeinek koncentrációjával elérhető jövedelemnövekedést.

Az erdőgazdálkodás jövedelmezőségének elméleti vizsgálatával régóta foglalkoznak, és így az is régóta megjelent a szakirodalomban, hogy az erdőgazdálkodók az erdőgazdai feladatok minél szélesebb körű ellátásával, és egyben a bevont alvállalkozók körének a lehetőség szűkítésével növelhetik jövedelmüket. Kaán Károly az állami erdőgazdálkodás, Craus Géza Aladár pedig a kisebb magánbirtokokra vonatkozóan szorgalmazza az akkor „házilagos termelés”-nek, vagy „házi kezelés”-nek nevezett gazdálkodási formát, melynek lényege a megfelelően felkészített erdei faválasztékok termelése, az akkoriban szokásos, nagy területek lábán történő értékesítésével szemben. [Kaán, 1907. 1.-9. o.]³² és [Craus, 1916. 317.o.]³³

Ez a vizsgálat annyiban tér el a korábbiaktól, hogy a jövedelmek felosztásának alapjául ebben az esetben nem kalkulált, hanem valós piaci alkuban kialakult értékarányok szolgálnak, amelyek nem csak költség alapú, hanem közvetlenül jövedelem alapú felosztását is lehetővé teszik.

A számítás alapelve az, hogy egy növedékfokozó gyérintés, vagy egy véghasználat esetén kiszámítható a tevékenység során keletkező összes bevétel, valamint a felmerülő összes közvetlen költség. Ismert az is, hogy a fakitermelésre jogosult (a bejelentett erdőgazdálkodó) mekkora bevételre tehet szert a fakitermelési lehetőség lábán történő értékesítésével.

A bejelentett erdőgazdálkodó a lábán történt értékesítés árbevételét fel kell használja az erdőfenntartási járulék befizetésére, és a véghasználatok esetén keletkező erdőfelújítási kötelezettség teljesítésére. Az erdőfelújítások esetén a véghasználati bevétel mellett a jövedelem-elosztásba az erdőfelújítások normatív támogatás is figyelembe veendő.

Mivel a lábán történő értékesítéssel a fakitermelés erdőgazdai funkcióit a bejelentett erdőgazdálkodó átadta a vevőnek, ezért a lábán értékesítési árbevétel költségekkel csökkentett értéke a tulajdonosi járadék.

Az erdőgazdálkodási tevékenységekre nehezen állítható fel olyan általános érvényű modell, amely megbízhatóan írja le az erdőgazdálkodási tevékenységek technológiai folyamatait és a választékszerkezeteket. A természetes modellek mellett mértékadó árak és költségek sem jelölhetők meg, aminek egyik oka a regionális, az erdőgazdálkodónkénti és az erdőrészlet szintű egyedi adottságokban jelölhető meg, másik oka pedig az ágazaton és szektoron belüli igen rossz információ áramlás [Stark, 2002. 320-326.o.]³⁴, és ezzel a piaci versenyfolyamatok hiánya.

Az erdőfelújítások technológiája és a vállalkozói díjak egységességének hiányát és a regionális különbségeket jól szemlélteti az Erdészeti Tudományos Intézet által publikált, állami gazdálkodókra vonatkozó adatsor [Marosi-Führer-Solymos, 2005. 95.-99.o.]³⁵ A feltüntetett adatok nem csak az eltérő természeti adottságokkal rendelkező régiók vonatkozásában térnek el jelentősen, de lényeges különbségek adódtak a hasonló természeti adottságokkal rendelkező erdőgazdasági tájak között is. Ilyen például az akác mesterséges csemete erdőfelújítás 332 eFt/ha költsége a Duna-Tisza közti homokháton és 503 eFt/ha költsége a Nagykun-Hajdúháton.

A fentiek miatt az akác fafajra vonatkozó számításokhoz az alábbi adatforrásokat használtam fel:

- A fakitermelések természetes hozam adatait az ERTI erdőnevelési modell táblából vettem át az I., III. és V. fatermési osztályokra vonatkozóan.
- A véghasználatok nettósítási tényezőjét 80%, a növedékfokozó gyérítések ugyan ezen adatát 70% értékekben állapítottam meg.
- A véghasználatok választékszerkezetének a Rumpf-féle kétlépcsős arányosítással kapott, ERTI által közölt [Marosi-Juhász, 2005. 382.-383.]³⁶ választékszerkezetet fogadtam el.
- A növedékfokozó gyérítések választékszerkezetét 20% egyéb ipari fában és 80% tűzifában határoztam meg.
- A faválasztékok árait és a fakitermelések vállalkozói díjait a Magán-erdőgazdálkodói Tesztüzemi Hálózat adatai alapján aktualizáltam.
- Az erdőfelújítás költségeire vonatkozóan szintén az ERT közlését fogadtam el, mivel az a saját erdősítési modell és a Magán-erdőgazdálkodói Tesztüzemi Hálózat adatai alapján közel azonos értékre adódott.
- Az erdőfelújítás normatív támogatását az akác országon belüli eloszlása, és a tuskózásos fakitermelés Alföldön belüli arányának 30%-os értéken történt figyelembe vétele alapján 130 eFt/ha-ban állapítottam meg. Hasonlóképpen az erdőfenntartási járulék országos átlagát 500 Ft/ha értéken vettem figyelembe.
- A lábón eladás középértékeit a Magán-erdőgazdálkodói Tesztüzemi Hálózat adatai alapján a növedékfokozó gyérítés esetén 3 eFt/bm³, a véghasználatok esetén 4,5 eFt/bm³ értékben határoztam meg, de az elemzésnek része az érzékenységvizsgálat, amely során a véghasználatra 3-6 eFt/bm³ tartományt vizsgáltam.

A fenti adatforrások felhasználásával meghatároztam az akác I., III. és V. fatermési osztályára a bejelentett erdőgazdálkodó, az erdőgazda és a kivitelező bevételeit, költségeit, és ezek különbségeként a keletkezett fedezetét arra az esetre, amikor a fahasználati lehetőségek lábón kerülnek értékesítésre. Az akác faj kiválasztását egyrészt indokolja, hogy a magán-erdők területét a legnagyobb arányban lefedő faj és az ország minden tájegységén előfordul. Gazdasági szempontból fontos tulajdonsága, hogy választékainak árai kevésbé szórnak, továbbá az átlagos választékár kevésbé minőség függő, mint például a nemesnyárok és a tölgy választékai esetében. Példa adatokhoz lásd: [Führer-Marosi, 2005. 80.o.7.tábla]³⁷

A bejelentett erdőgazdálkodó ebben az esetben a lábón álló, és fahasználati lehetőséget szolgáltató állomány eladója, és mivel az a tulajdonosok közvetlen képviselője, a lábón értékesítés bevételeiből a költségek levonása után maradt összeg a tulajdonosi járadék. Ez azzal a feltétellel állja meg a helyét, hogy az erdőfelújítás szakmai irányításának díját a lábón értékesítés bevételeiből levonandó költségek tartalmazzák.

A tulajdonosi járadék a lábón történő értékesítés bevételeinek az erdőfelújítás költségeivel csökkentett értéke, és az erdőfelújításhoz kapcsolódó normatív támogatás, illetve a fakitermelés után fizetendő erdőfelújítási járulék egyenlegének különbözeteként adódik.

Az erdőgazdálkodási jövedelem az a jövedelem, ami a támogatás-jarulék különbözettel nem korrigált fakitermelési fedezet és a lábón értékesítés különbözete, és ez az erdőgazda tevékenységének a jövedelme is.

Az erdőgazdálkodási kivitelezés bevétele a fakitermelés és az erdőfelújítás költségeivel egyenlő, mivel a költségek kalkulációja vállalkozási díjak felhasználásával történt. Ebben az esetben a felhasznált szaporítóanyagot is a vállalkozási szolgáltatás részének tekintem, hasonlóan a kivitelezési munkák során felmerült egyéb anyagokhoz, úgy mint például az üzem- és kenőanyag.

Az erdészeti költségvetési egyenleg az erdőfelújítás normatív támogatásának és az erdőfenntartási járuléknak a különbsége. Fontos, hogy ez nem a teljes költségvetési bevétel, hiszen az, az érintettek társaságadójától, jövedelemadójától és társadalombiztosítási járulékaitól is függ. Mivel azonban ezek a tételek nem tevékenység, hanem alanyfüggők, csak konkrét esetekre számolható ki. Az erdészeti költségvetési egyenleg azért szerepel a vizsgálat-

ban, hogy az ismert és kalkulálható költségelemek figyelembe vétele után az elosztandó és az elosztott érték maradék nélkül egyezzen.

Amennyiben nem keletkezik erdőfelújítási kötelezettség, pusztán a fakitermelés jövedelem eloszlásának arányait a lábón eladás (nettó m³-re átszámított) ára és a fakitermelési vállalkozói díj határozza meg az átlagos választékár, mint elosztandó értéken belül. Erdőfelújítási kötelezettség esetén a fentiekén kívül szerepet kap a hektáronkénti kitermelt fatérfogat is, mivel ez finanszírozza a tulajdonosi járadékot terhelő, területfüggő erdőfelújítást. Ez azonban nem befolyásolja az erdőgazda jövedelmét, mivel az továbbra is a fent felsorolt tényezőktől függ. Amennyiben tehát a lábón értékesítés az esetleges erdőfelújítási kötelezettséget nem foglalja magába, az erdőgazda jövedelmének aránya a fakitermelés mennyiségétől független. Ez látható az 50. ábra: képleteiből is: az erdőgazda jövedelméből az elosztandó értékhez való arányosítás során a nettó fatérfogat kiesik.

$$\text{Elosztandó érték} = (\text{nettó fatérfogat}) \times (\text{átlagos választékár})$$

$$\text{Erdőgazda jövedelme} = (\text{nettó fatérfogat}) \left\{ (\text{átlagos választékár}) - (\text{kitermelési díj}) - \frac{(\text{lábón értékesítési ár})}{(\text{nettósítási tényező})} \right\}$$

$$\text{Erdőtul. járadék} = \frac{(\text{nettó fatérfogat})}{(\text{nettósítási tényező})} \left\{ (\text{lábón ért.}) - \frac{(\text{erdőfelújítás költsége})}{(\text{bruttó fatérfogat})} \right\} + \left\{ (\text{br. fat.}) - (\text{ÖFH}) \right\} (\text{EFJ})$$

$$\text{ÖFH} = \text{önfinanszírozási fahozam} = \text{EFNT} / \text{EFJ} \quad \text{m}^3/\text{ha}$$

50. ábra: Az erdőgazda jövedelmének és az erdőtulajdonos járadékának számítási képletei

Az erdőfelújítási kötelezettség felmerülésekor az, az erdőtulajdonosi járadékot terheli, ezért a hektáronkénti fatérfogat lényeges szerepet játszik, csakúgy, mint a bruttó fatérfogat és az önfinanszírozási fahozam és a tényleges fahozam különbsége. Az önfinanszírozási fahozam képletben történő szerepeltetésével - a fogalom megalkotásának indokával megegyezően [Lett, 1998. 39.-42. o.]³⁸ - érzékeltetem, hogy a hektáronkénti fatérfogat szabja meg az erdészeti költségvetési kapcsolat pozitív vagy negatív egyenlegét. Egyébként a feltüntetett EFNT / EFJ behelyettesítést is használhatnám.

		NFGY	VH	EFEL
Fahozam	m ³	40	270	-
Bevétel (elosztandó érték)		263	2298	-
Költség		64	432	302
Fedezet I.		199	1866	-302
Támogatás	eFt	-	-	130
Járulék		20	135	-
Fedezet II.		179	1731	-172
Lábón eladás bevétele		120	1215	
Erdőgazdai jövedelem	eFt	79	651	
	%	30%	28%	
Tulajdonosi járadék	eFt	100	908	
	%	38%	40%	
Kivitelezői bevétel	eFt	64	734	
	%	24%	32%	
Erdészeti költségvetési egyenleg	eFt	20	5	
	%	8%	0%	

51. ábra: III. fatermési osztályú akác állomány fakitermeléseinek 1 ha-ra vetített jövedelmének eloszlása

Az 51. ábra: bemutatja, a III. fatermési osztályú akác állomány 1 ha-ra vetített jövedelmének eloszlását az erdőgazda, a tulajdonos és a kivitelező között, illetve az erdészeti költségvetési egyenleget. Az adatok alapján megállapítható, hogy a véghasználati és a gyérítési jövedelmek eloszlása az érintettek között közel azonos, az eltérés csak néhány százalék pont. Bár

a számítások pontossága nem teszi lehetővé messzemenő következtetések levonását, azt állítom, hogy az érintettek közötti, és különösen az erdőgazda és a tulajdonos közötti jövedelem eloszlás aránya lényegesen nem tér el a különböző használati módok esetén.

Az eredményekből következő másik megállapítás, hogy az erdészeti költségvetési egyenleg a növedékfokozó gyérítés esetén magasabb részesedést ér el, mivel az erdőfelújítás normatív támogatása a véghasználatok esetén tompítja az egyébként nagyobb erdőfenntartási járulékot.

Azonos lábon eladási árak mellett megvizsgáltam az egyes fatermési osztályokra érvényes jövedelem eloszlást. A fatermési osztályok között nem csak mennyiségi, hanem minőségi különbség is van, és mivel az erdőgazdai jövedelem aránya a hektáronkénti fatérfogattól független, de a minőséggel pozitív kapcsolatban van, a magasabb fatermési osztályokban az erdőgazdai jövedelem aránya magasabb.

A hektáronkénti fatérfogat csökkenésével a tulajdonosi járulék is csökken, szintén a fent részletezett okok miatt, ezért paradox módon ahhoz, hogy az erdőtulajdonos az elosztásra kerülő értékből vett részesedésének fenntartásához éppen az alacsonyabb fatermési osztályokban kellene, hogy nagyobb lábon eladási árat elérjen, még akkor is, ha a részesedés-vesztése nem az erdőgazda, hanem a kivitelező vállalkozó felé történik. (52. ábra:)

	I. FTO		III. FTO		V. FTO	
	NFGY	VH	NFGY	VH	NFGY	VH
Erdőgazdai jövedelem	30%	31%	30%	28%	-	22%
Tulajdonosi járadék	38%	41%	38%	40%		37%
Kivitelezői bevétel	24%	26%	24%	32%		45%
Erd.kltsg.vetési egy.	8%	2%	8%	0%		-4%

52. ábra: Jövedelem eloszlás különböző fatermési osztályokban

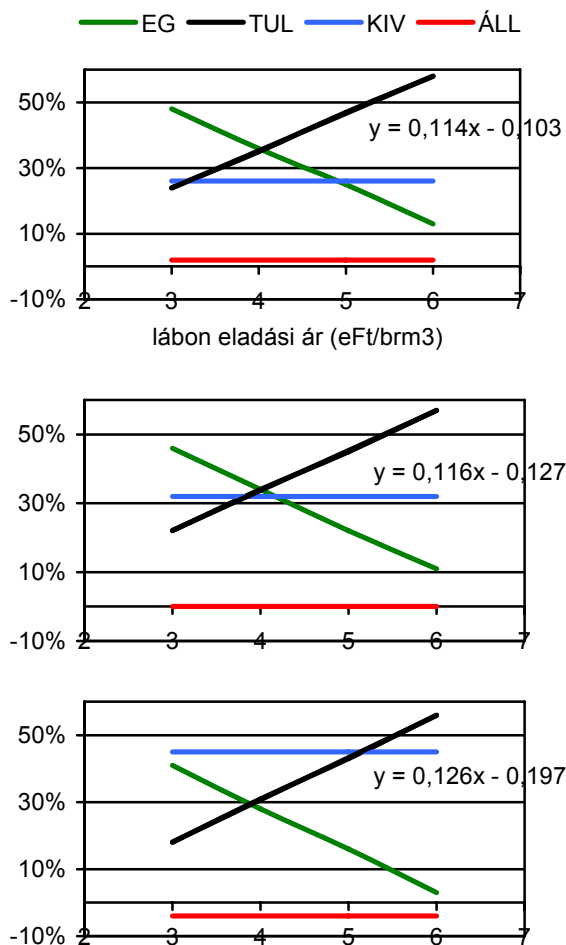
A lábon értékesítés átlagárának meghatározása nagyon nehéz, különösen azért, mert ez a fajlagos érték egy nagy természetes mennyiségre kerül alkalmazásra, és ezért a fajlagos ár kis eltérése a teljes vételárban nagy különbséget eredményez. Ezért érzékenységvizsgálatot végeztem a lábon eladási árra vonatkozóan azzal a céllal, hogy bemutassam a fenti számítások megbízhatóságát.

A lábon értékesítés árváltozásának hatását 3-tól 6 eFt/brm³ tartományban vizsgáltam, ami széles, az alsó határ értékének megfelelő (3 eFt) tartomány. A magán-erdőgazdálkodói Tesztüzemi Hálózat adatai alapján a lábon eladási árak szórásmezeje ezen a tartományon belül található.

Mivel egyetlen változó a lábon eladási ár, ami a tulajdonosi és erdőgazdai jövedelmek elosztója, a kivitelezői bevétel és az erdészeti költségvetési egyenleg aránya állandó.

Az erdőtulajdonosi járadék egyenesének meredeksége 0,114 és 0,126 között változik, tehát minden 1 eFt lábon eladási ár növekménnyel a tulajdonosi járadék átlagosan mintegy 12%ponttal emelkedett.

Az erdőgazdai jövedelem és az erdőtulajdonosi járadék mindhárom fatermési osztály esetén a 4 eFt/brm³ közelében azonos egymással.

I. FTO	lábón értékesítési ár		EG	TUL	KIV	ÁLL
		3	eFt	48%	24%	26%
	4	eFt	36%	35%	26%	2%
	5	eFt	25%	47%	26%	2%
	6	eFt	13%	58%	26%	2%

III. FTO	lábón értékesítési ár		EG	TUL	KIV	ÁLL
		3	eFt	46%	22%	32%
	4	eFt	34%	34%	32%	0%
	5	eFt	22%	45%	32%	0%
	6	eFt	11%	57%	32%	0%

V. FTO	lábón értékesítési ár		EG	TUL	KIV	ÁLL
		3	eFt	41%	18%	45%
	4	eFt	28%	31%	45%	-4%
	5	eFt	16%	43%	45%	-4%
	6	eFt	3%	56%	45%	-4%

53. ábra: A fakitermelések jövedelem eloszlásának érzékenységvizsgálata a lábón eladási ár változására

A magán-erdőgazdálkodói Tesztüzemi Hálózat a 2003. gazdálkodási évre közölte a magán-erdőgazdálkodói szektor fakitermelésének és erdősfelújításának bevétel és költség értékeit, [METH, 2004.] amelyek legfontosabb sarokszámait az 54. ábra: foglaltam össze.

		Akác	Szektor összesen
Fakitermelés bevétele	móFt	6 700	15 400
Fakitermelés költsége		900	3 200
Erdőfelújítás költsége		1 100	2 800
Költségek összesen		2 000	6 000
Kivitelezési költségek aránya	%	30%	39%

54. ábra: A magán-erdőgazdálkodói szektor fakitermeléseinek és erdősfelújításainak bevételei és költségei a 2003. gazdálkodási évben
Adatok forrása: [METH, 2004.]

Ebből az adatsorból leellenőrizhető, hogy a kivitelezési munkák fentiekben kiszámolt aránya egy nagyobb aggregációs szinten is érvényes-e?

Az eredmények alapján megállapítható, hogy az akác esetén a kivitelezők megközelítőleg 30%-os részesedése helytálló, amennyiben a számításaim alapját képező III. FTO megfelel az 'átlagos' akác állománynak.

Látható, hogy a magán-erdőgazdálkodói szektor egészére számolt részesedés ennél magasabb. Ez annak a következménye, hogy az akác erdősfelújítása a gyökérsarjasztás lehetősége miatt lényegesen olcsóbb, mint egyéb fafaj-csoportok esetében, ezzel pedig a kivitelezési részesedés a szektor egészére nézve 30 helyett 40% körüli.

A vizsgálat eredményei alapján alátámasztható, hogy az erdőgazdálkodási tevékenység teljesebb körű ellátásával lényegesen növelhető az erdőtulajdonosok jövedelme, hiszen a tiszta

erdőtulajdonosi jövedelem a teljes jövedelemnek csak mintegy 1/3-része. Ez fontos megállapítás a vidéki jövedelemszerzési lehetőségek erdőből származó jövedelmekkel való bővítésének értékeléséhez.

Ebből ugyanis az derül ki, hogy ha a tulajdonos nem helyben lakó, vagy ha a tulajdon koncentrálódik, akkor az erdőből származó jövedelmek mintegy harmada kerülhet kivonásra a nem helyben lakók részéről, illetve ugyanekkora részt érinthet a koncentráció is.

Továbbá az is megállapítható, hogy az erdőgazdai tevékenység és a kivitelezési tevékenység is hasonlóan egyharmados arányban képesek növelni a tulajdonos jövedelmét, ami mutatja például, hogy a kisparaszti gazdálkodásba integrált erdőgazdálkodás annál sikeresebb, minél teljesebb körű gazdálkodást tudnak ezekben a gazdaságokban folytatni.

Megjegyzem azonban, hogy az eredményekből nem látszik, de a tevékenységek teljesebb körű ellátásának feltételei vannak, mint például a szakismeret, a piaci információk és kapcsolatok, a kivitelezéshez pedig megfelelő eszköz és géppark szükséges. A fent elmondottakat ennek szellemében kell értékelni.

9. A rendezetlen erdőgazdálkodás

9.1.1. A rendezetlenség fogalmának értelmezése

A rendezetlen állapot egy hatósági nyilvántartási kategória, és azt sugallja, hogy az érintett területeken a gazdálkodás valamilyen problémával küzd. Nem csak azért, mert a hiányolt hatósági bejegyzés nélkül, ha folyik is gazdálkodás egyáltalán, az nem lehet jogszerű, hanem azért is, mert ha ennek a törvényi kötelezettségnek a tulajdonosok nem tesznek eleget, akkor feltételezhető, hogy a gazdálkodás egyéb kérdéseiben sem működnek együtt sikeresen. A valóság ennél azonban árnyaltabb.

A rendezett, illetve a rendezetlen állapot megítélésekor és értelmezésekor azt kell felmérni, hogy milyen kapcsolat van a hatósági nyilvántartás és a gazdálkodási képesség, alkalmaság között.

A hosszú távú gazdálkodási alkalmasság alatt azt kell érteni, hogy a gazdálkodási funkciók felépíthetők-e a tulajdonosi döntésekből kiindulva a 4.1 pontban tárgyalt modell logikája szerint. (Az erdőgazdálkodó szervezetek ökonómiai tartamosság szerinti működőképességéről lásd 7 pont!)

Működőképesnek nevezzük azt az állapotot, amikor a gazdálkodás felépítéséhez - alapvetően a tulajdoni szerkezet^a jellemzői által befolyásolt - szükséges szervező erő a tulajdonosok köréből, vagy olyan külső forrásból rendelkezésre áll, amely a gazdálkodás hosszú távú fenntartásában érdekelt. Nyilvánvaló, hogy a soktulajdonosú és/vagy elaprózott tulajdoni szerkezet nagyobb szervező erőt követel, mint a kevés tulajdonosú és koncentráltabb.

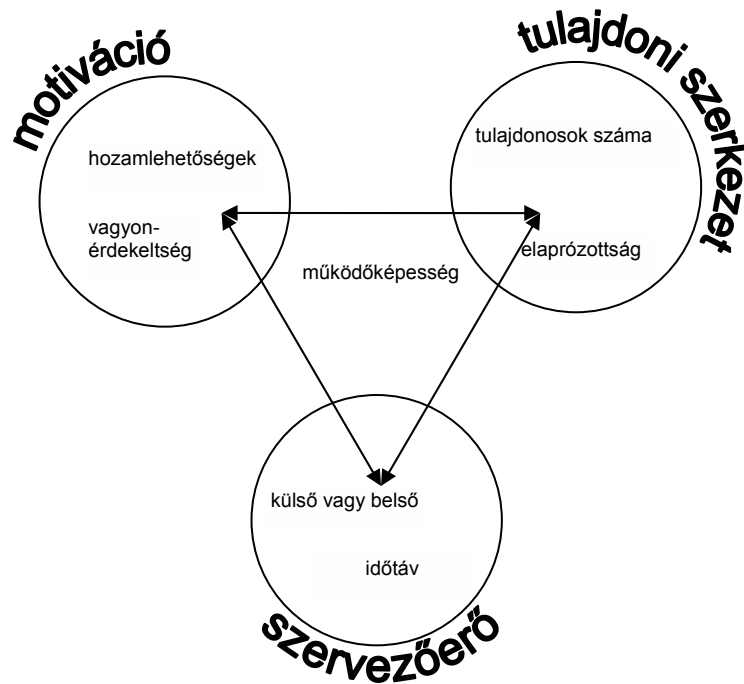
Pusztán a tulajdoni szerkezet alapján is működőképesnek tekinthetünk egy erdőterületet, ha feltételezhető, hogy megfelelő motiváció esetén a gazdálkodáshoz szükséges szervező erő a tulajdonosok körében is megvan, pl. 1/1-es tulajdonosok.

Ezzel szemben működésképtelennek nevezzük azt az állapotot, amelyben a tulajdoni szerkezet alapján feltételezhető, hogy megfelelő motiváció esetén sem lennének a tulajdonosok alkalmasak arra, hogy a gazdálkodást megszervezzék, illetve, ha folyik is gazdálkodás, az azt létrehozó szervező erő nem érdekelt annak hosszú távú fenntartásában.

A hosszú távú gazdálkodási alkalmasság ismérve ebben az értelmezésben nem tisztán egy statikus potenciált, még kevésbé egy csupán az erdőtulajdonra jellemző potenciált, hanem egy aktuális állapotot jellemez, amelyet egyszerre határoz meg az alábbi tényezők egymásra hatása (55. ábra):

- a tulajdoni szerkezet,
- a rendelkezésre álló szervező erő léte vagy nem léte, illetve működési filozófiája
- motivációs tényezők, amit nagyban befolyásolnak a hozamlehetőségek és a vagyonérdekeltség is.

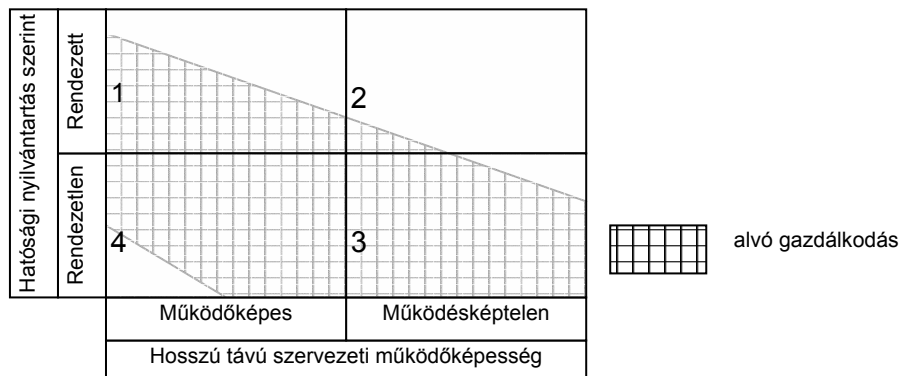
^a A földrészlet mint tulajdoni szerkezete, ami magában foglalja a tulajdonosok abszolút számát, a tulajdonosok tulajdoni illetőségeinek méretét, tulajdoni hányadukat stb. Ezáltal megkülönböztetendő a tulajdonosok tulajdoni szerkezetétől, ami az egyes tulajdonosok erdőtulajdonának jellemzőit jelenti.

55. ábra: A működőképesség értelmezése a rendezetlenség állapotának értékelésében

A kérdés tehát a fentiek értelmében az, hogy a hosszú távú gazdálkodási képesség és alkalmasság milyen módon tükröződik vissza a rendezett illetve rendezetlen hatósági nyilvántartási kategóriákban.

A rendezetlen nyilvántartási állapot és a hosszú távú gazdálkodásra való alkalmasság szerinti csoportosítást a 56. ábra: szemlélteti.

56. ábra: A magán-erdőterületek osztályozó ábrája a rendezetlenség és a hosszú távú gazdálkodás szempontjából
(nem arányos szemléltető ábra)

A bejegyzett erdőgazdálkodók egy része jelen állapotában képes az erdőgazdai feladatok ellátására, és a fent kifejtett értelmezésben működőképes. (1) Ezek egy része aktív, az erdővel ténylegesen gazdálkodik, a másik része pedig passzív ugyan, de a gazdálkodás szünetelése alatt is megtartja szervezettségét.

A bejegyzett gazdálkodók között találunk olyanokat is, amelyek szerveződése hosszú távon működésképtelen, jelenleg azonban be vannak jegyezve (2), és a legtöbb esetben aktív gazdálkodást folytatnak. Az aktív gazdálkodás azért jellemző rájuk, mert éppen a hozamlehetőségek jelentik azt a motivációt, amely miatt a gazdálkodás megszervezésre kerül. Ez a fajta motiváció viszont, ahogyan a hozamlehetőség is, csak rövidtávon áll fenn, és ezért a hozamok kihasználása után - jó esetben a kapcsolódó kötelezettségek teljesítése után - a szervező erő eltűnik, és a terület újra rendezetlenné válik. Abban az esetben, ha a szervező

erő forrása volt egyben a bejelentett erdőgazdálkodó is, akkor a rendezettség állapota a rövid távú kapcsolat megszűnésével automatikusan szűnik meg.

Ha viszont a szervező erő kivonulása ellenére az aktív gazdálkodás időszakában megszerzett bejelentett erdőgazdálkodó a gazdálkodás szünetelésekor is fennmarad, magának a szervező erőnek a hiánya miatt fennáll az ún. rejtett rendezetlenség kialakulásának a veszélye. Ebben a helyzetben az erdőgazdálkodói jogok és kötelezettségek viselője valójában a funkciójának betöltésére nem képes, és nem alkalmas. Erre a jelenségre a bejegyzett erdőgazdálkodók felülvizsgálatakor, illetve a hatóság általi kapcsolatfelvétel kísérletekor derül fény azáltal, hogy a bejelentett erdőgazdálkodó a rá rótt kötelezettségeknek nem tud eleget tenni, vagy sok esetben átalakulás, megszűnés, elköltözés, vagy egyéb ok miatt nem is érhető el.

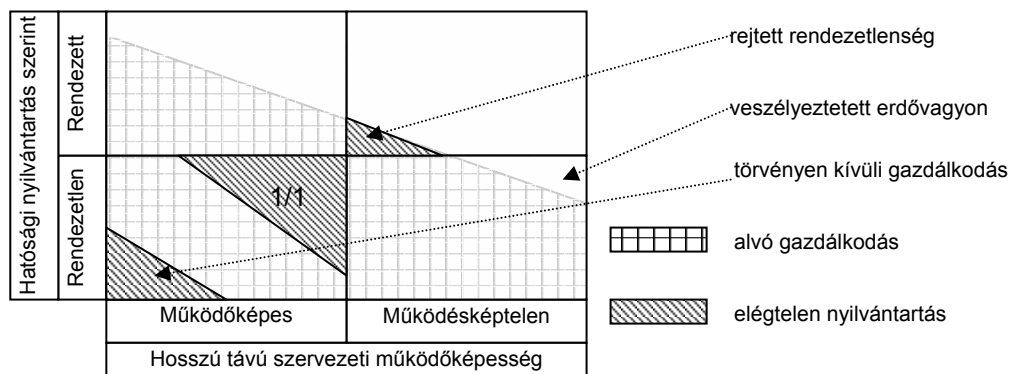
Az előző csoporttal ellentétben a működésképtelen erdőterületek jellemzően rendezetlen státuszban vannak. (3) Az előbbiek logikája szerint nincs rajtuk jelentős hozamlehetőség ami külső szervezőerő belépését motiválná, illetve ha van, akkor sincs elérhető szervező erő, pl: helyi adottság miatt.

Ez utóbbi területek jelentik a rendezetlenség, de még inkább a működésképtelenség (mivel ez a valós probléma) legnagyobb veszélyét. Ezek a kihasználatlan hozamlehetőségek ugyanis egyrészt az állományok túltartottságát fogják eredményezni, nevelővágások esetében pedig a minőségük leromlását és/vagy állékonyságuk elvesztését.

A működőképes erdőterületek rendezetlenségét (4) a működőképességről elmondottak alapján a motiváció hiánya okozza. Ez első sorban a hozamlehetőségek hiányát jelenti, de nem kizárólagosan, mivel ha nem is fordul elő gyakran, de ismertek olyan esetek, amikor a gazdálkodás - beleértve a hozamlehetőségek kihasználását - a hatóság tudta nélkül folyik.

A fenti kategorizálás nem egzakt abban az értelemben, hogy a kategória határok megállapítására nincsenek objektív szempontok, és bár a szélsőséges esetek egyértelműen elkülönülők egymástól, a köztes tartomány értékelése bizonytalan. Ez a kategorizálás azonban a megértést és a ható tényezők működésének bemutatást szolgálja, és célja egy gondolkodási keret létrehozása, nem pedig az egyedi tényleges esetek elbírálása.

Látható tehát, hogy a hozamlehetőségek a működőképes erdőterületen megteremtik a rendezetlen állapotból a rendezettbe való beáramlást, a működésképtelenek esetében pedig egy fluktuáció jön létre. Ez a fluktuáció azonban nem tökéletes, és emiatt jönnek létre egyik irányba az áramlásba be nem kerülő veszélyeztetett területek, másik irányban pedig az áramlásból kikerülő rejtett rendezetlenség. (57. ábra:)

57. ábra: A rendezetlenség és a hosszú távú működőképesség szerinti kategorizálás kiemelt jelenségei

Fontos kiemelni a 55. ábra: által is hangsúlyozott szervező erő jelentőségét. Látható, hogy a hosszú távú gazdálkodási képesség megteremtésében a tulajdoni szerkezet mellett a szervező erő megteremtésére is szükség van. Ennek pedig olyan szervező erőnek kell lennie, amely a hosszú távú működésben érdekelt, máskülönben a hozamlehetőségek gerjesztette

fluktuáció lesz meghatározó. Ennek az elsődleges veszélye az, hogy a szükséges erdőgazdálkodási tevékenységek nem kizárólag a hozamlehetőségekhez kötődnek, pl: tisztítások, más feladatokat pedig folyamatosan el kell tudni látni, pl: erdőőrzés vagy erdőkárok megelőzése, ezért a hozamlehetőség mint motivációs tényező nem elegendő.

A fentiekben csak az erdőtulajdonosok és erdőgazdálkodók jogkövető magatartásáról és a belső motivációról esett szó, de a rendezetlenség jelenségének, és problémává emelkedésének tekintetében a hatóságnak is szerepe van. A 57. ábra: bemutatja, hogy a hatóság gyakorlata a törvényi előírások betartatásában és a tulajdonosok presszionálásában mely csoportok esetében nem megfelelő.

A rendezetlenség jelenségének visszaszorításában például érezhető előrelépést jelentene, ha az 1/1-es tulajdonosokat bejegyeznék erdőgazdálkodónak. (Erre vonatkozó statisztikai adatokat lásd: 9.4 9.2 pont alatt.)

A jól működő hatóságtól, de még inkább az ésszerű szabályozástól elvárható lenne, hogy kiszűrje a jogszerűtlen gazdálkodást, amit nem a hatósági gyakorlat megváltoztatásával, hanem a szabályozás ésszerűsítésével kellene elérni.

Szintén nem a jogszabályokat végrehajtó és végrehajtható hatóságok, hanem a magán-erdőgazdálkodás jogszabályi háttere maga tehető felelőssé abban a kérdésben, hogy az erdőgazdálkodók nyilvántartása csak látszólagosan jelenti, hogy az erdőgazdálkodói kötelezettségeknek van alkalmas viselője. Ezt cáfolja a rejtett rendezetlenség kialakulásának lehetősége és léte.

Összefoglalásul elmondható, hogy a rendezetlenség jelensége nyilvánvaló indikátora a magán-erdőgazdálkodás működési nehézségeinek, és kialakulásában a működésképtelenség jelentős szerepet játszik. A fentiek alapján azonban látni kell, hogy a problémát a jogszabályi és hatósági rendszer tökéletlenségei is okozzák, például már önmagával a bejelentett erdőgazdálkodó intézményének megalkotásával.

Mivel a lényegi probléma, a működésképtelenség nem tökéletes megfelelője a rendezetlenségnek, a rendezetlenség problémájának megoldása nem jelenti a magán-erdőgazdálkodás működési problémáinak megoldását sem.

9.1.2. A rendezetlenség kiterjedése

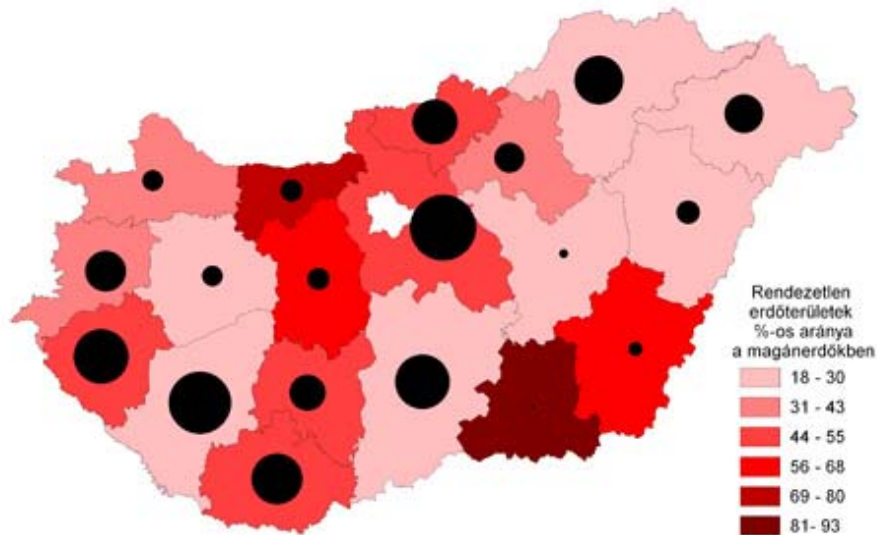
A rendezetlen gazdálkodású erdőterületek 2006. január 1. állapot szerinti kiterjedése 233 ezer ha, ami a teljes magán erdőterület 29%-a, és csak lassuló ütemben csökken, ez pedig egy telítődési folyamatot mutat, és jelzi, hogy a földtulajdonosok egy jelentős része nem tud erdőgazdálkodói szervezetet alakítani.

Az 59. ábra: alapján látható, hogy az ország egyes megyéiben a rendezetlenség aránya és abszolút kiterjedése változó.

Az egyébként is kevés erdővel rendelkező délkelet-alföldi megyékben a rendezetlenség nagyon kis területet érint, még ha arányaiban magas is. Komárom és Fejér megyében az erdőszűrség magasabb, de a magánerdők kiterjedése kicsi, emiatt a rendezetlen területek is kicsik, bár hasonlóan az előző csoporthoz magas arányt ér el.

A leginkább kiemelkedő példa Veszprém megye, ahol a nagy területű magánerdő mellett abszolút értelemben és arányaiban is kis rendezetlenséget találunk.

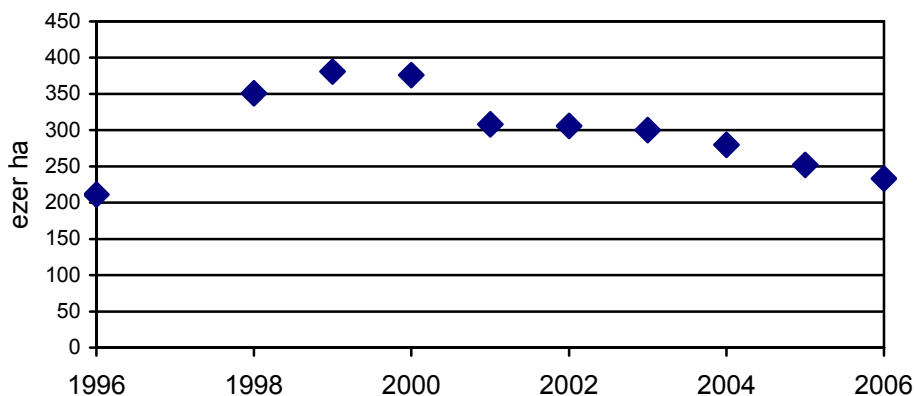
Az olyan nagy kiterjedésű, és erdőkben gazdag megyékben mint például Somogy, Pest és Borsod-Abaúj-Zemplén megye, bár alacsony arányú, de országos összehasonlításban abszolút értelemben magas a rendezetlen területek kiterjedése.

58. ábra: A rendezetlen erdőterületek abszolút kiterjedése és aránya a magán-erdőterülethez viszonyítva
 Forrás: [ÁESZ 2005]

9.1.3. Folyamatok

Amennyiben a rendezetlen gazdálkodású erdőterület csökkenési üteme az 2000-2006 időszakban tapasztaltakhoz képest nem változik, a teljes jelenlegi magán-erdőterületre vetített rendezetlenségi arány 2014-ben csökkenhet 10%-alá. Ebben a számításban nem vettem figyelembe, hogy az erdőtelepítések révén akkor is csökken a rendezetlenségi arány, ha a rendezetlen gazdálkodójú erdőterületek abszolút kiterjedése változatlan marad, ami éppen ezért nem is jelentené a probléma csökkenését. (59. ábra:)

59. ábra: A rendezetlen gazdálkodású erdők területe (ezer ha)
 Forrás: FVM

A rendezetlen gazdálkodású erdőterületek csökkenési trendjének alakulása nehezen jelezhető előre, de bemutatatható, hogy a csökkenési folyamatot mely tényezők segítik, és melyek hátráltatják.

A csökkenés folyamatát kedvezően befolyásolják:

- az integrátorok és magánerdészetek szervezési és szakirányítási tevékenysége
- egyes ÁESZ igazgatóságok automatikus erdőgazdálkodói nyilvántartásba vételi gyakorlata 1/1 tulajdon esetén, amelyre - megítélésem szerint - az Etv. 13§ (2) rendelkezése lehetőséget ad,
- a fapiac élénkülése.

Kedvezőtlenül befolyásoló tényezők:

- kedvezőtlen és az öröklés által tovább romló birtokszerkezet,
- az erdészeti igazgatás aránytalan adminisztrációs követelményei, amik esetenként számottevő anyagi teherrel is járnak,
- az adás-vételek magas tranzakciós költségei,
- a jövőben gazdaságilag ellehetetlenülő és felbomló gazdálkodó szervezetek által jelenleg kezelt erdőterületek rendezetlenné válása.

9.2. A rendezetlen erdőgazdálkodás és kialakulásának okaira vonatkozó hipotézis

A 9.1.1 pont alatt kifejtettem, hogy a rendezetlen gazdálkodójú erdőterületek jelensége milyen módon tükrözi vissza, illetve milyen módon kapcsolódik a magán-erdőgazdálkodás működési problémáihoz.

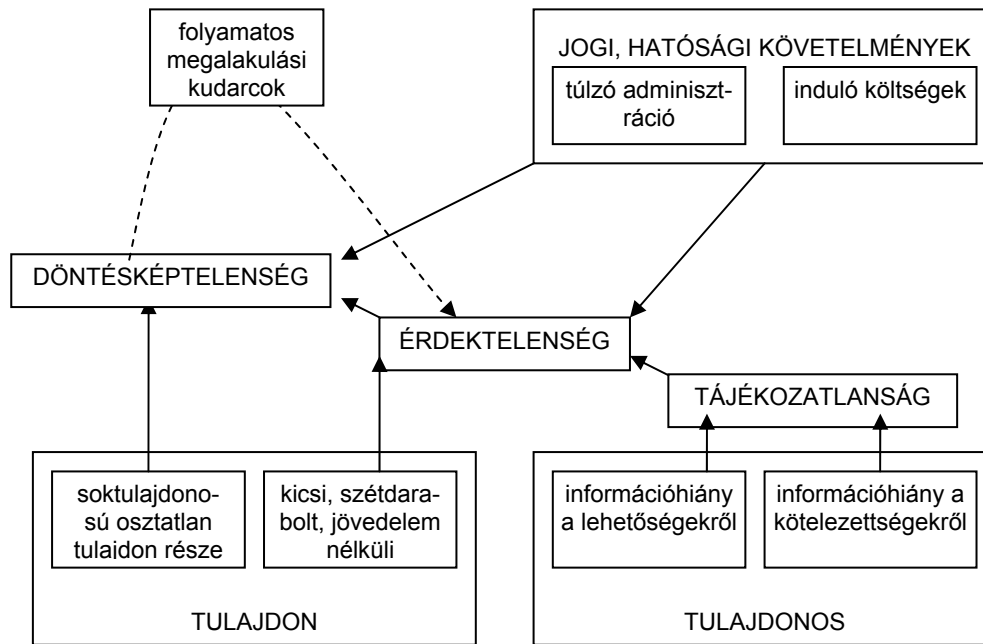
A rendezetlen gazdálkodás jelenségének több oka van, amelyek az egyes esetekben különböző jelentőséggel bírnak. Az alapvető okok a tulajdon és a tulajdonosi kör jellemzőiből egyaránt származnak, összefoglalva a tájékozatlanságban, az érdektelenségben és a döntésképtelenségben jelölhetők meg, amely okok egymástól nem is teljesen függetlenek, egymást erősítve jelentkeznek. A rendezetlen gazdálkodás jelensége nem csak a tulajdon és a tulajdonosok jellemzőinek a következménye, hanem erős hatása van a jogszabályi környezetnek, és az ágazatirányítási döntéseknek is.

Az erdőtulajdonosok jellemzője, hogy tájékozatlanok az erdővagyonukkal kapcsolatos kötelezettségekről, csakúgy, mint a lehetőségeikről, amibe beleértem magukat a haszonlehetőségeket, és azokat az erdészeti szakmai ismereteket is, amelyek a hasznok szedéséhez szükségesek. Ez a tájékozatlanság eleve korlátozza, hogy a vagyonukkal kapcsolatos döntések meghozatalában rész vegyenek, és érdekeiknek megfelelően cselekedjenek, vagy egyáltalán, hogy a teljes passzivitásukból kilendüljenek.

A magán-erdőtulajdon egyik legfontosabb jellemzője, hogy abszolút értelemben kicsi, területileg szétdarabolt (azaz nem egy helyrajzi számon belül található), és nem szolgáltat jövedelmet, vagy ha igen, akkor sem számottevő a tulajdonos egyéb jövedelmeihez képest. Ezért az erdővagyonnal szembeni anyagi érdek elégtelen motiváció ahhoz, hogy a tulajdonos a vagyonával való rendezett gazdálkodásról gondoskodjon. Ez az érdektelenség egyrészt tehát az erdőtulajdon jellemzőinek a következménye, másrészt összefügg a korábban említett tájékozatlansággal is, ami miatt az érdekek felismerése sem lehetséges.

A tulajdonosok szubjektív jellemzőit: a tájékozatlanságot és érdektelenséget kiegészíti egy objektívnek tekinthető akadály is: a döntéshozatal fizikai, szervezési nehézsége, amely a tulajdonosok nagy számának a következménye. A tulajdonostársak személyesen nem ismerik egymást, a nyilvántartásokban szereplő címek pontatlanok és elavultak, ezért a döntési folyamat lebonyolítása sok esetben lehetetlen, illetve a szokásoshoz képest lényegesen nagyobb költségeket senki sem vállalja fel. Az elérhetetlen tulajdonostársak számát növeli, illetve a döntési folyamat lebonyolítását tovább akadályozza az érdektelen, passzív tulajdonosok távolmaradása.

A rendezetlen erdők jelenségének az erdőktől és az erdőtulajdonosoktól független okozói a magán-erdőgazdálkodással szemben támasztott jogi követelmények és adminisztratív terhek, amelyek a magánosítás óta eltelt időszakban többször változtak, de ma is számottevő anyagi terhet rónak a leendő gazdálkodókra, és ésszerűtlenül magas az adminisztrációs igényük.

60. ábra: A rendezetlen gazdálkodójú erdőterületek kialakulásának folyamatábrája

A rendezetlen gazdálkodású erdőterületek jelensége okainak lényeges része a földtulajdonosi szerkezet ellentmondásaira vezethető vissza: az osztatlan tulajdonosi közösségek - a mintegy egy évtizedes tapasztalatok szerint – a nagy tulajdonosi létszám esetén gyakran nem képesek döntést hozni a tulajdonhasznosítás módjáról. Ez az érintett erdőterület gondozatlanságát és gazdáltságát eredményezi, ami számos kár és érdeksérelem forrása:

- jogszerű erdőgazdálkodó nélkül a jogszabályi előírások nem érvényesíthetők, nem kérhetők számon (közérdek sérülése)
- a gazdálkodás nélkül az erdővagyon értéke csökkenhet (erdőtulajdonos vagyoni érdeksérülme)
- a közös tulajdonon az érdektelen tulajdonostársak miatt a gazdálkodni akarók nem tudnak gazdálkodót állítani, és tulajdonosi járadékaikhoz hozzájutni (erdőtulajdonos(társ)) jövedelmi érdek sérülése

Az erdőgazdálkodó szervezetek szerveződési nehézségei, és a mögöttük rejlő birtokszerkezeti okok azonban nem csak az eddig felhalmozódott akut problémák miatt érdemelnek figyelmet, megoldásuk amiatt is egyre sürgetőbb, hogy a jelenleg igen széles körben alkalmazott közös megbízotti gazdálkodás formáját az Európai Unió nem ismeri el, ezeket át kell alakítani, és ebben az átalakulási folyamatban ugyanezekkel az akadályokkal kell majd megküzdeni.

A rendezetlen erdőterületek vizsgálatának célja, hogy bemutassam: kialakulásuk és fennmaradásuk milyen főbb okokra vezethető vissza. Az elemzéshez három információforrás áll rendelkezésre, amelyek közül

- az egyik 60 erdőtulajdonos kérdőíves megkérdezésével dolgozza fel a rendezetlen erdőterületek tulajdonosi viszonyait
- egy másik 300 db, rendezetlen erdőterületet magában foglaló földrészlet adatait gyűjti össze
- a harmadik pedig egy erdőtervezési körzet teljes tulajdonosi és gazdálkodási adatait tartalmazza.

A rendezetlenség jelenségének okai között az alábbi tényezőket feltételeztem, és ezekre vonatkozóan végeztem összehasonlító vizsgálatot a rendezett és a rendezetlen erdőterületekre vonatkozóan:

- erdőállományok jellemzői
 - o faj-eloszlás
 - o koreloszlás
- földrészletek jellemzői
 - o földrészletek területe
 - o tulajdonosok abszolút száma a földrészleten belül
 - o tulajdoni arányok eloszlása
 - o tulajdoni illetőségek méreteloszlása (Ak filléresek szám- és területaránya)
- tulajdonosok jellemzői
 - o kor
 - o lakhely

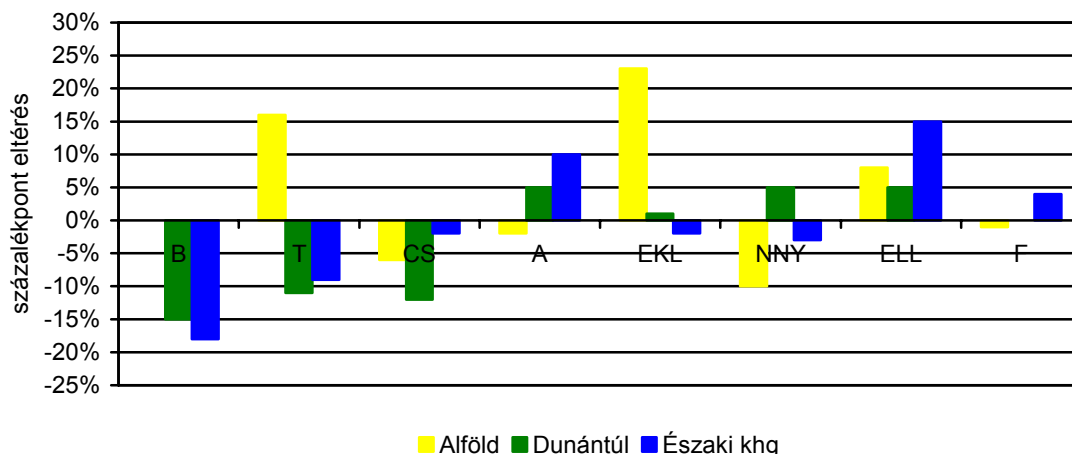
A vizsgálatot kiegészítettem azzal, hogy megvizsgáltam az erdészeti hatóság szerepét is.

9.3. A rendezett és a rendezetlen erdőterületek összehasonlítása a feltételezett okok szempontjából

9.3.1. Erdőállományok jellemzői

9.3.1.1. Faj-eloszlás

Az erdőállományok faj szerinti eloszlásának vizsgálatával ki szeretném mutatni, hogy van-e különbség rendezett és rendezetlen területek között, és ha van, az lehet-e a rendezetlenség kialakulásának oka?

61. ábra: A faj-csoportokon belüli rendezetlenség eltérése a teljes erdőterület rendezetlenségi arányához képest nagytájanként

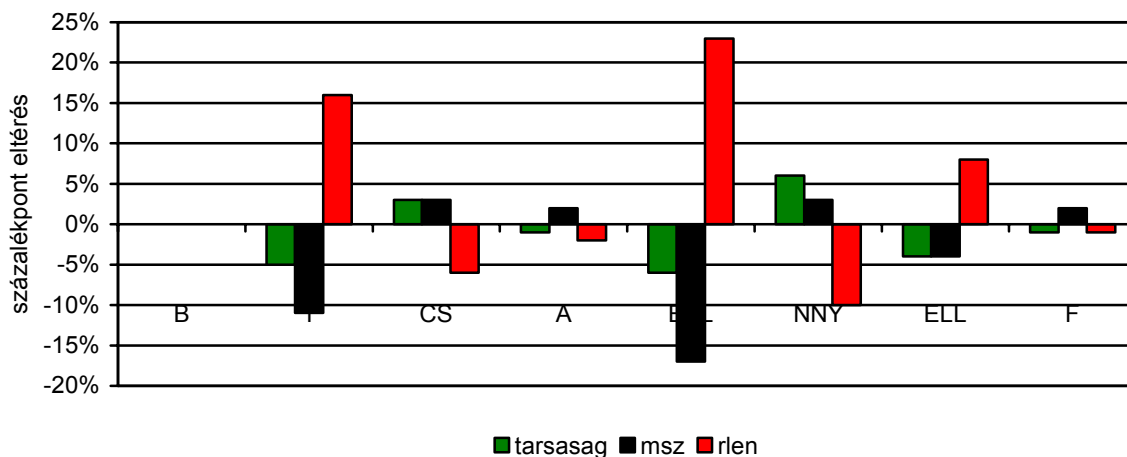
A teljes erdőterületre végzett vizsgálat alapján azt állapíthatjuk meg, hogy a rendezetlen állapot az

- Alföldön a T, EKL, és ELL faj-csoportok esetében nagyobb arányban jelenik meg, mint az összes faj-csoportra vonatkozó átlagos aránya. NNY esetén viszont az aránya lényegesen kisebb, míg A, CS és F faj-csoportokban az átlaghoz közeli értékeket vesz fel.
- A Dunántúl és az Északi-középhegység esetén a főbb faj-csoportokban egymáshoz hasonló eredményeket kaptam, a B, T és Cs faj-csoportokban az átlagos részesedésnél alacsonyabb a rendezetlen területek aránya, A esetében magasabb, a NNY pedig lényegesen nem tér el, 5 százalékponton belül marad.

Mindezek alapján az a következtetés vonható le, hogy a rendezetlen erdőterületek, (hasonlóan a magánszemélyekről mondottakhoz) egy-egy régió jelentősebb faj-csoportjai eseté-

ben kisebb, kisebb jelentőségű fafaj-csoportjaiban pedig nagyobb részarányt érnek el. (61. ábra:)

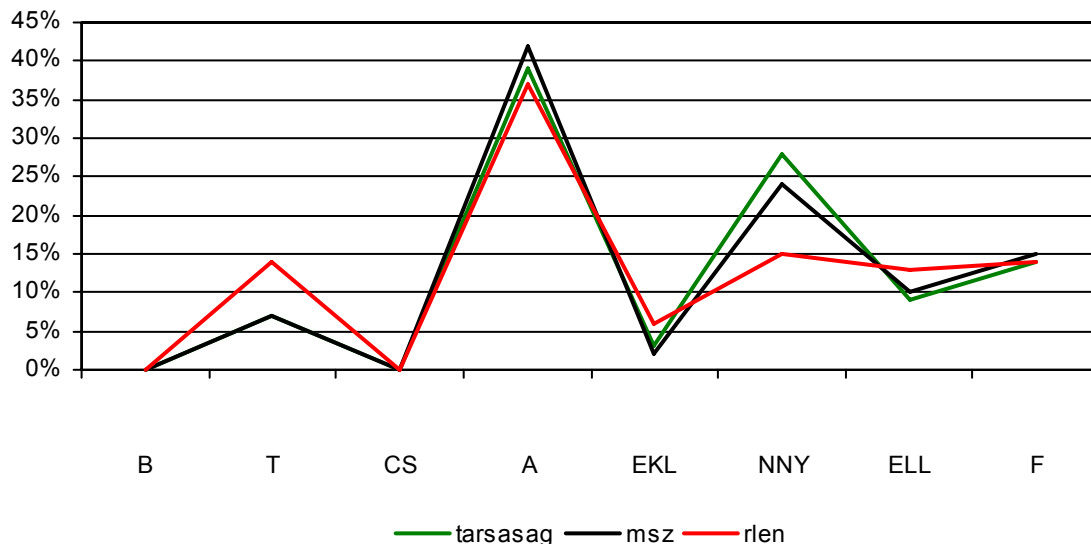
Mivel a magánszemélyek és a társasági formában működő erdőgazdálkodók faj-eloszlásában is láthatók különbségek, e fenti gazdálkodási típusok, és a rendezetlen erdőterületek faj-eloszlását is összevetettem nagytájanként.

62. ábra: A főbb erdőgazdálkodói típus-csoportok területarányos részesedésének eltérése a teljes erdőterületi részesedéshez képest fajokonként az Alföldön
Adatok forrása: [ÁESZ 2005]

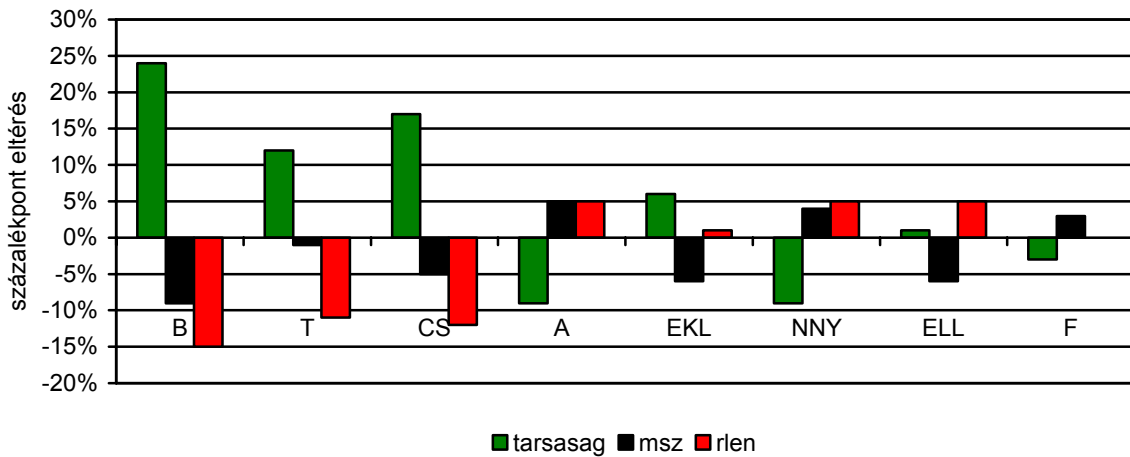
Az Alföldön a T és az ELL faj-csoportokban a rendezetlen állapot felülreprezentált, míg a NNY faj-csoportokban alulreprezentált.

Ebben az országrészben a rendezetlen erdőterületek legjellemzőbb fafaja az A (37%), amit a T, ELL és NNY faj-csoportok egészítenek ki (13-15%).

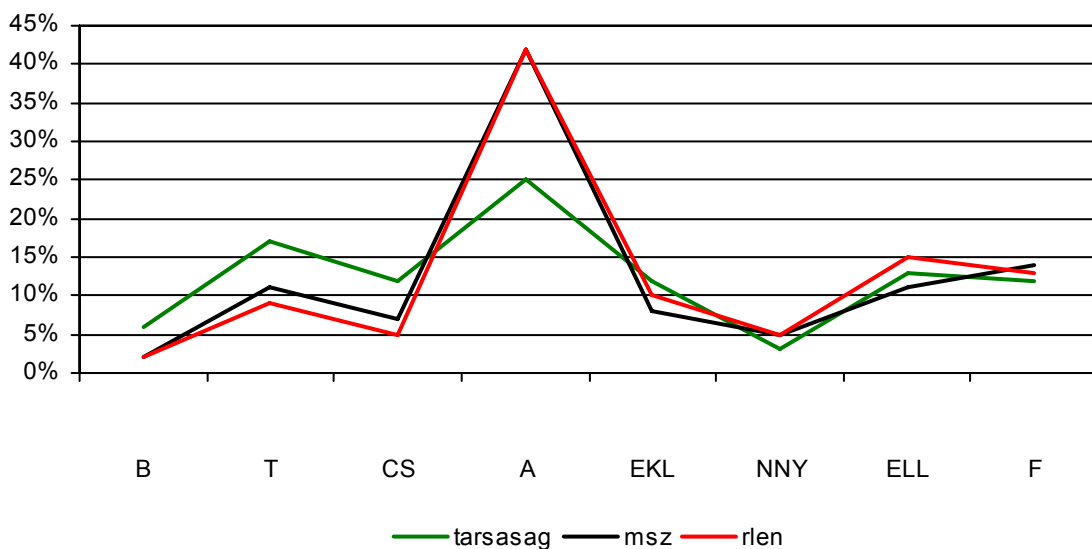
63. ábra: A főbb erdőgazdálkodói típus-csoportok faj-eloszlása az Alföldön
Adatok forrása: [ÁESZ 2005]

A Dunántúlon a rendezetlen területek lényegesen alulreprezentáltak a B, T és CS faj-csoportokban, és bár 5%-ot nem meghaladó mértékben, de felülreprezentáltak az A és a NNY esetében.

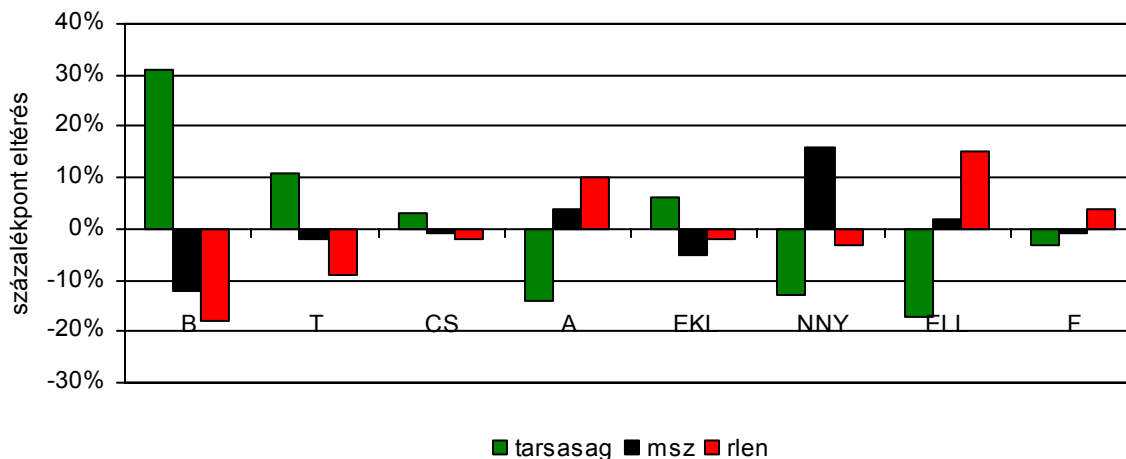
64. ábra: A főbb erdőgazdálkodói típus-csoportok faj-csoportokon belüli területarányos részesedésének eltérése a teljes erdőterületi részesedéshez képest a Dunántúlon
Adatok forrása: [ÁESZ 2005]

A Dunántúl rendezetlen erdőterületein a legnagyobb területarányú faj az A (40% felett), amit az ELL, T, és EKL faj-csoportok egészítnek ki (8-15%).

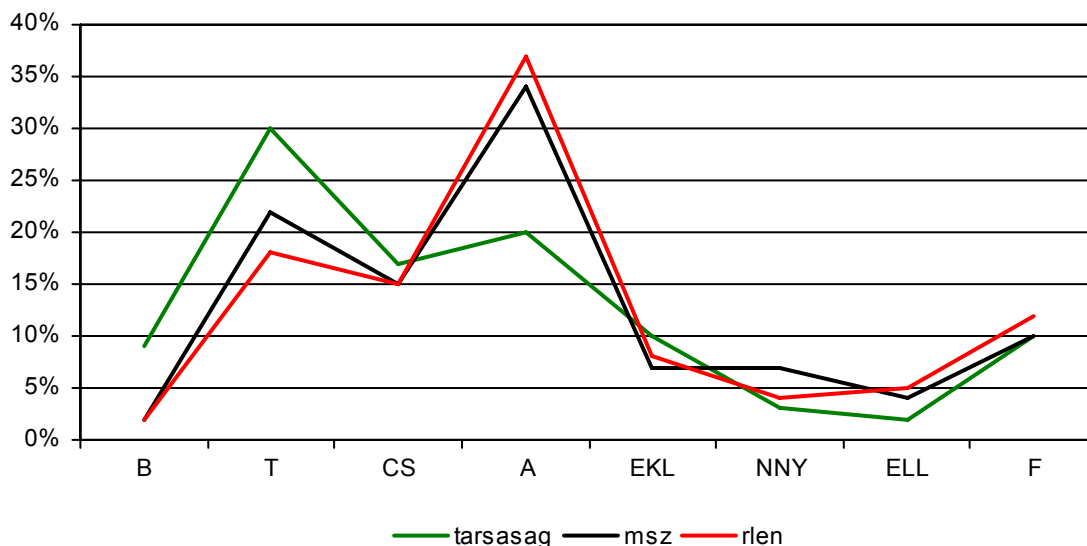
65. ábra: A főbb erdőgazdálkodói típus-csoportok faj-eloszlása a Dunántúlon
Adatok forrása: [ÁESZ 2005]

A Dunántúlhoz hasonlóan az Északi-középhegységben is a B és T faj-csoportok relatíve kisebb arányban szerepelnek, különbség csak annyi adódik, hogy az A és az ELL faj-csoportok 10%-ot elérő mértékben felülreprezentáltak.

66. ábra: A főbb erdőgazdálkodói típus-csoportok területarányos részesedésének eltérése a teljes erdőterületi részesedéshez képest faj-csoportonként az Északi-középhegységben
Adatok forrása: [ÁESZ 2005]

Az Északi-középhegységben is a rendezetlen területeken a legjelentősebb az A területfoglalása (35% felett), és 15% feletti részesedést ér el a T illetve a Cs.

67. ábra: A főbb erdőgazdálkodói típus-csoportok faj-eloszlása az Északi-középhegységben
Adatok forrása: [ÁESZ 2005]

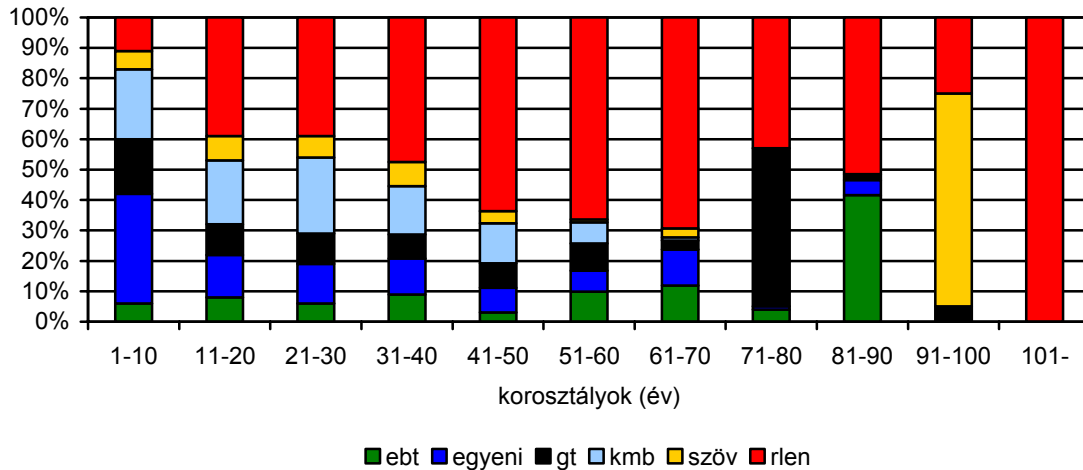
A faj-eloszlás országos adatainak elemzésével bemutattam, hogy a fajnak van szerepe a rendezetlenség kialakulásában, mégpedig oly módon, hogy a régióra jellemző fajok esetében a rendezetlenség relatíve kisebb a régióban jelentéktelenebb fajokban tapasztalt rendezetlenségi arányhoz képest. Ez az összefüggés azonban közvetett okokon keresztül jön létre, hiszen a fő vezérlő ok a gazdasági vonzerő. Ezért fordulhat elő, hogy a Dunántúlon nagy gazdasági értéket képviselő T faj-csoport esetében a rendezetlenségi arány relatíve kisebb, míg ugyanezen faj-csoport esetében az Alföldön, ahol kisebb gazdasági értéket képvisel, nagyobb a rendezetlenség aránya.

9.3.1.2. Korosztály szerkezet

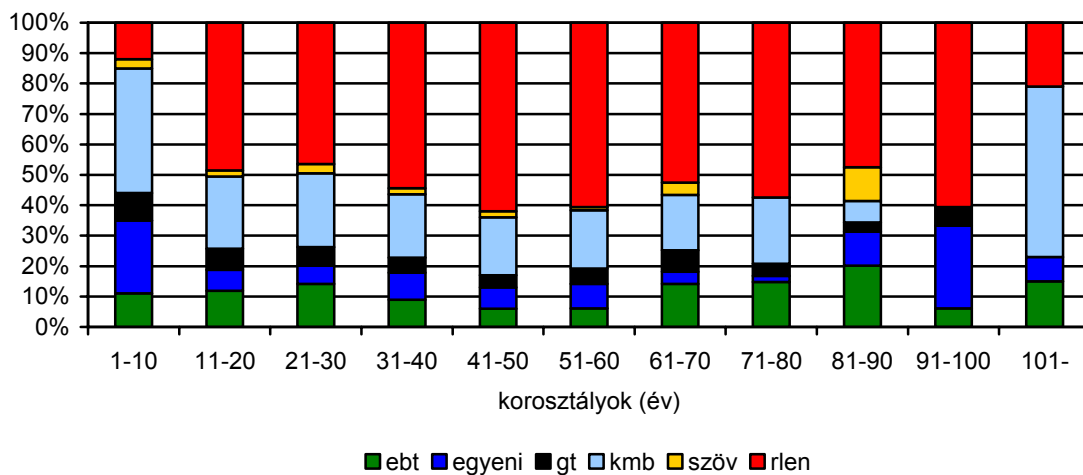
Az egyes gazdálkodói típusok illetve a rendezetlen erdőterületek korosztály szerkezetének vizsgálatával azt szeretném kideríteni, hogy a hozamot biztosító, a véghasználati korhoz közelebb eső korosztályokban a gazdálkodói típusok az átlagos területi részesedésüknek

megfelelő mértékben vannak-e jelen, illetve a rendezetlen erdőterületek milyen korosztályel-
oszlással jellemezhetők.

A vizsgálatot a főbb fafaj-csoportokra: T, A és NNY végeztem el nagytájanként, amelyek
azonban teljes részletettségével itt nem tudok bemutatni. Ezért az alábbiakban kiemelem
az A fafaj-csoportot mint a rendezetlen erdőterületek legfontosabb fafaj-csoportját az Alföld
és a Dunántúl nagytájakon, valamint a T fafaj-csoportot a Dunántúlon, mivel az A-tól eltérő
sajátosságokat mutat.

68. ábra: Az erdőgazdálkodói típusok részesedése akác fajú erdőterületek korosztályaiban az Alföldön
Forrás: [ÁESZ 2005]

69. ábra: Az erdőgazdálkodói típusok részesedése akác fajú erdőterületek korosztályaiban a Dunántúlon
Forrás: [ÁESZ 2005]

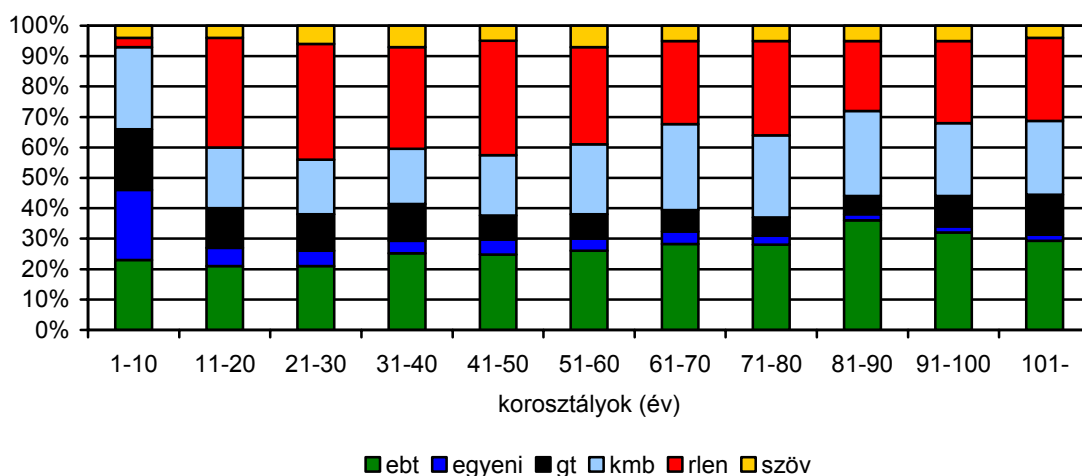
Az 1-10 éves korosztályban a rendezetlen erdőterületek aránya alacsony, mivel itt a folya-
matban lévő erdőfelújítások és erdőtelepítésekben többnyire van bejelentett erdőgazdálkodó,
bár a részesedés így is meghaladja a 10%-ot. Az akác esetében a véghasználati lehetőséget
nyújtó állományok a 31-40 éves korosztályban találhatók, amely korosztályban azonban igen
magas, 50% feletti a rendezetlen erdők aránya, és különösen érdekes, hogy a fiatalabb ál-
lományoktól kiindulón egészen az 51-60 éves korosztályig a rendezetlenség aránya emel-
kedik.

A 60 év feletti állományok esetén a rendezetlenség magas aránya azért jelent különösen
nagy problémát, mert ezen túltartott állományok léte veszélyeztetett. Az állományszerkezet-

ben esetlegesen bekövetkező helyrehozhatatlan károsodás az értékvesztésen keresztül a hozamoktól való esést, és feltételezhetően az egyébként szükségesnél nagyobb költségű helyreállítást fog jelenteni. Bár az 69. ábra: a 100 év feletti állományokat is magában foglalja, országosan a 70 év feletti állományok kiterjedése ~250 ha.

A túltartott állományok helyzetének értékelése külön vizsgálatot igényel. Egyrészt feltételezem, hogy ezek az állományok többségükben erdőtervezés alá került fasorok, erdősávok, fás legelők és erdőfoltok, amelyeknek a zárt faállományoktól eltérő életfeltételei vannak, és így veszélyeztetettségük mértéke nem egyértelmű.

Másrészt ezek azok az állományok, amelyek mivel kis területűek és egyenként nem képviselnek nagy értéket, valamint elsődleges céljuk a mezőgazdasági tevékenység támogatása, ezért sem a tulajdonosok, sem a hatóság részéről nem kapnak nagy figyelmet. Ezeken a területeken fordulhat elő leginkább, hogy bár a tulajdonos figyelemmel kíséri az állomány fejlődését, és így az esetleges leromlási folyamatokat is, a hatósági bejegyzésre tájékoztat-lanság vagy érdektelenség miatt nem kerül sor.

70. ábra: Az erdőgazdálkodói típusok részesedése a tölgy fajaj-csoport korosztályaiban a Dunántúlon
Forrás: [ÁESZ 2005]

A T fajaj-csoport korosztály eloszlásában a rendezetlen területek és az egyéni gazdálkodók aránya az elő- és véghasználati korosztályok felé haladva csökken, amivel egy időben az erdőbirtokossági társulatok, a gazdasági társaságok és a közös megbízottak területaránya növekszik. Országos viszonylatban is hasonló megállapítások tehetők, kivéve, hogy a gazdasági társaságok aránynövekedése kevésbé figyelhető meg.

Ezt a megfigyelést az magyarázza, hogy a fahasználati lehetőségek vonzereje mozgósítja a rendezetlen állapot megszüntetéséhez szükséges szervező erőt. Ugyanez az ok az akác esetében is érvényesül, de abban az esetben egyrészt a fahasználatok értéke - ezzel együtt a vonzerő is - lényegesen kisebb, másrészt a szórványterületek rendezetlensége ellensúlyozza az erdőtömbökben megfigyelhető rendezetlenségi arány csökkenését, ami a T esetében nem jelentkezik, mivel a szórványterületeken a T nem jellemző fajaj-csoport.

A korosztály eloszlás országos adatainak elemzésével bemutattam, hogy az erdőállományok korának van hatása a rendezetlenség kialakulásában és fennmaradásában, mivel a kor növekedésével növekszik a fahasználati lehetőségek mértéke és értéke is.

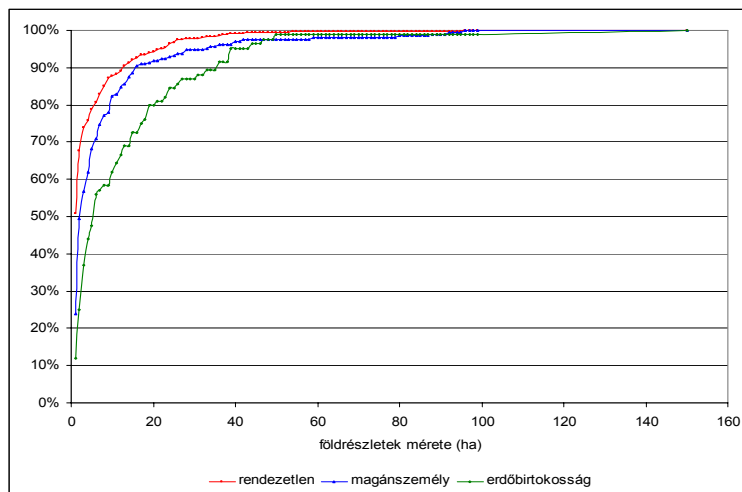
9.3.2. Földrészletek jellemzői

9.3.2.1. Földrészletek területe

Amennyiben a földrészletek méretének szerepe van abban, hogy van-e rajta erdőgazdálkodó, és ha van, akkor milyen típusú, akkor a földrészletek méret szerinti eloszlása az egyes gazdálkodói kategóriákban különböző kell, hogy legyen.

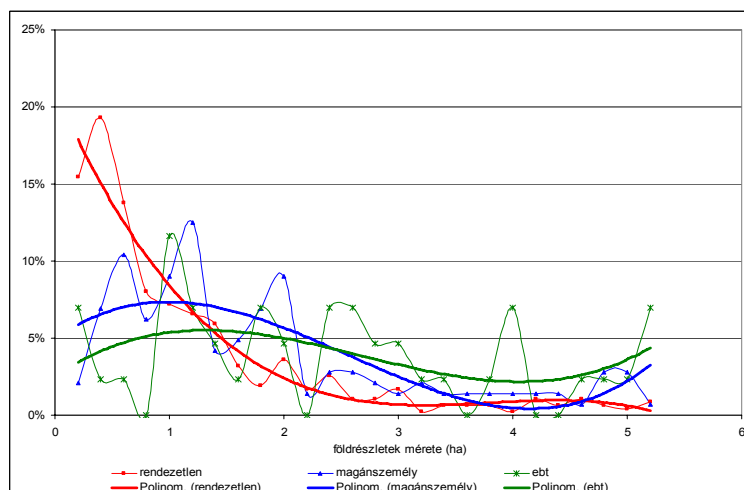
A földrészletek méret szerinti kumulált darabszám eloszlása az erdőbirtokosságok esetében lényegesen eltér a rendezetlen területek és a magánszemélyek eloszlásához képest, mégpedig olyan módon, hogy a nagyobb területű földrészletek aránya nagyobb.

A rendezetlen erdőterületek és a magánszemélyek eloszlásgörbéje alakjában nem tér el egymástól, viszont a függőleges irányú eltolódás a kiindulás, azaz a kis méretű földrészletek kategóriájában jelez eltérést.

71. ábra: Földrészletek méret szerinti kumulált darabszám eloszlása egy dombvidéki erdőtervezési körzetben
Forrás: [ÁESZ, 2006.b]

A kisterületű (5 ha alatt) földrészletek darabszámának eloszlásán mutatom be, hogy az eltolódást valóban a rendezetlen erdőterületeken található kis területű földrészletek felhalmozódása okozza. (72. ábra:)

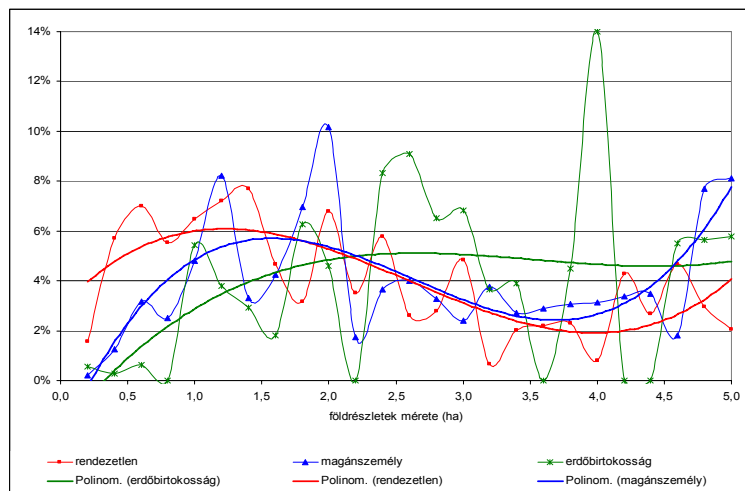
72. ábra: A földrészletek méret szerinti darabszám eloszlása a 0-5 ha tartományban
Forrás: [ÁESZ, 2006.b]

Megfigyelhetjük, hogy azon kívül, hogy a „töredékföldek” miatt a földrészletek méret szerinti eloszlása a rendezetlen kategóriában tolódik a kisebb mérettartományok felé a leginkább, a magánszemélyek és az ebt-k eloszlása is különböző. Az ebt-k eloszlása azért tolódik a ma-

gánszemélyekénél jobban a nagyobb méretkategóriákba, mert bár nem kizárólag, de tipikusan a földprivatizációval, különösen a vagyonnevesítéssel összekötődő folyamatban elkezdtek, ezért földrészlet megosztásokra ezekben az esetekben nem került sor.

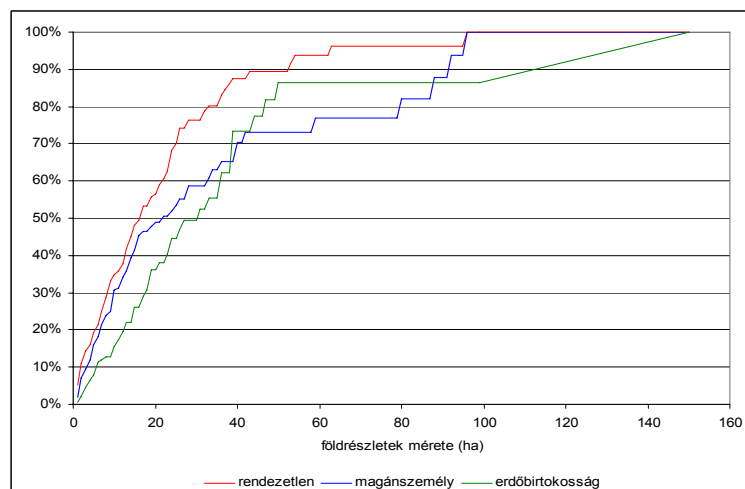
Mivel az erdőgazdálkodó bejegyzése földrészlet szinten történik, a rendezetlen területek felszámolásakor számolni kell azzal, hogy a kis területű földrészletekből nagy darabszám rendezése esetén is csak kis terület kerül ki a rendezetlen kategóriából. Ezzel szemben kevés nagyterületű földrészlet rendezése nagyban csökkentheti a rendezetlen kategória arányát.

Megvizsgálva az erdőterület méretkategóriák szerinti eloszlását a legfontosabb gazdálkodói csoportokra vonatkozóan, a darabszámok eloszlásánál elmondottakkal megegyező eredményeket kaptam. Az 73. ábra: által bemutatott eloszlások megerősítik a töredékföldek felhalmozódását a rendezetlen erdőterületen, és a magánszemélyek illetve az erdőbirtokossági társulatok eloszlás görbéjéről korábban elmondottak is megerősítést kaptak.

73. ábra: Földrészletek erdőterületének eloszlása a földrészletek kis (5 ha alatti) méretkategóriái között
 Forrás: [ÁESZ, 2006.b]

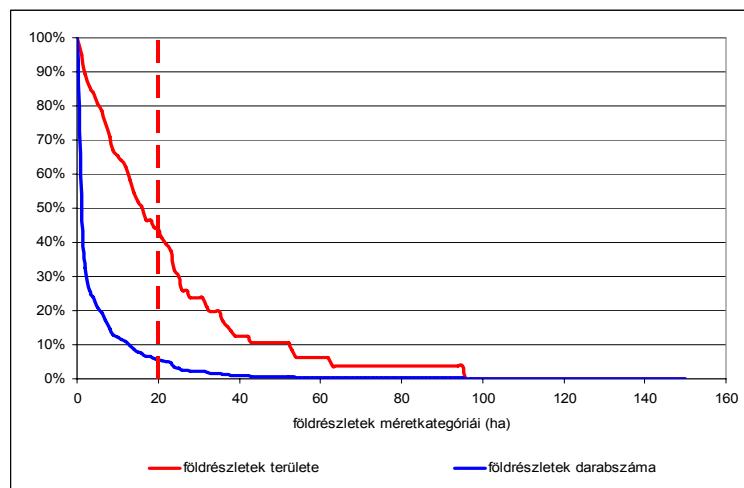
A magánszemélyek erdőterületének és a rendezetlen erdőterület méretkategóriák szerinti kumulált eloszlása a darabszám eloszláshoz képest eltérő képet mutat. Ennek oka, hogy ezen eloszlásgörbék lefutására a nagy területű földrészletek vannak nagy hatással. Így néhány nagy területű földrészlet lényegesen lenyomhatja a görbét. A 40 ha feletti tartományban látható hosszú vízszintes szakaszt követő nagy ugrások éppen ezeket a kis számú, de nagy területű földrészleteket jelzik.

74. ábra: Földrészletek erdőterületének kumulált eloszlása a földrészletek méretkategóriáiban
 Forrás: [ÁESZ, 2006.b]

A rendezetlen állapot és a földrészletek területe közötti kapcsolatról a fentiek alapján az alábbiak állapíthatók meg:

- A rendezetlen állapot és a földrészlet mérete közötti összefüggés a nagyon kis méretű földrészletek (<0,6 ha) esetén a legerősebb, de a teljes rendezetlen területnek ez csak kis részét adja, a jelenség egészének szempontjából kis jelentősége van.
- A rendezetlen és a magánszemély gazdálkodók által kezelt földrészletek eloszlásai a nagyon kis, illetve a nagyon nagy méretkategóriákban mutatkozó különbségektől eltekintve megegyezik. Ez azt jelenti, hogy földrészletek méretének van jelentősége a rendezetlenség kialakulásában olyan módon, hogy a kis méretű, és ezért kis egyedi értékű földrészletek nagyobb arányban rendezetlenek, a nagy területű és emiatt nagyobb egyedi értéket képviselő földrészletek pedig gazdálkodás alá kerültek.
- A két típusú eloszlás összevetésével megállapítható, hogy ha csak a 20 ha feletti földrészletek kerülnének rendezésre, akkor a rendezetlen földrészletek darabszámának 6%-ával kellene csak foglalkozni, míg a rendezetlen földrészletek területének 43%-a rendeződne. (75. ábra:)

75. ábra: A rendezetlen gazdálkodójú földrészletek darabszámának és területének fordított kumulált eloszlása a földrészletek méretkategóriái között
Forrás: [ÁESZ, 2006.b]

9.3.2.2. Tulajdonosok abszolút száma a földrészleten belül

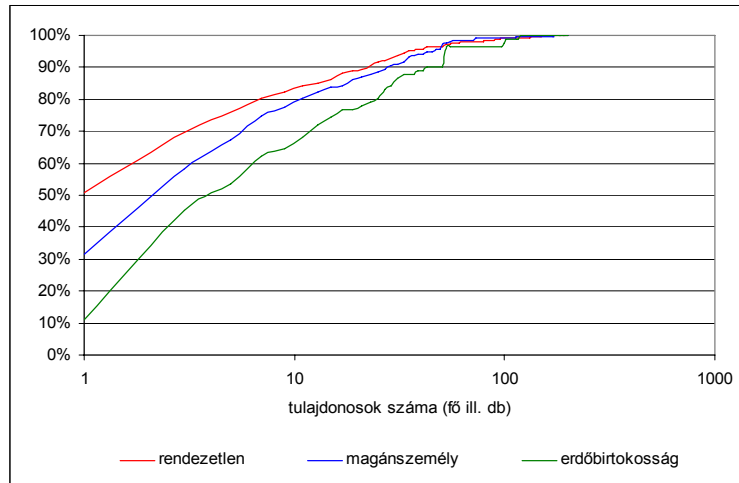
A tulajdonosok száma alapvetően határozza meg azt, hogy mekkora nehézséget okoz a tulajdon hasznosításával kapcsolatos döntések meghozatala. Minél több tulajdonos közös döntéshozatalára van szükség, annál nagyobb szervezést igényel egy döntés meghozatala, és minél nagyobb szótöbbség szükségességét írja elő jogszabály egy adott döntés meghozatalához, a tulajdonosok számának növekedésével annak elérésének az esélye annál kisebb.

Amennyiben a tulajdonosok száma különbözik az egyes gazdálkodói kategóriák által kezelt erdőterületen, akkor a társ-tulajdonosok abszolút száma befolyásolja az eltérő gazdálkodói típusok megalakításához szükséges szavazat-többség elérésének lehetőségét.

Megvizsgáltam tehát, hogy a rendezetlen területeken, a magánszemélyek és az erdőbirtokosságok által kezelt erdőterületen a földrészletek darabszáma hogyan oszlik el a tulajdonosok száma szerint.

A fenti állításokkal ellentétben azt az eredményt kaptam, hogy a rendezetlen erdőterületeken a földrészletek nagyobb arányának van kevés tulajdonosa, mint akár a magánszemélyek, akár az erdőbirtokossági társulatok erdőterületeinek.

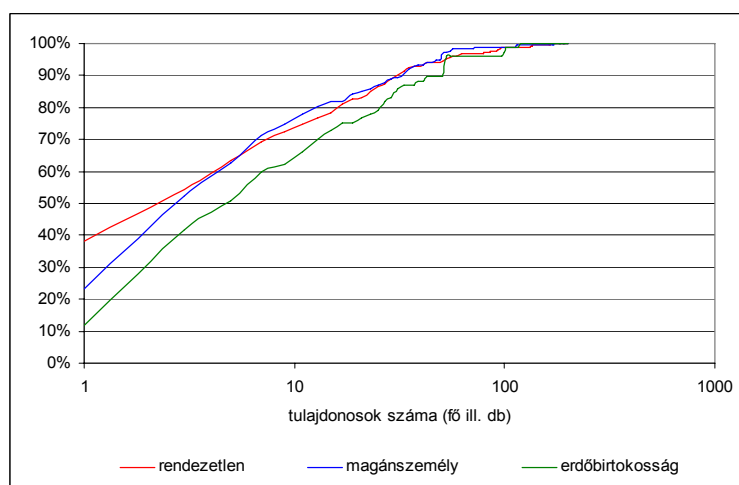
Ennek a jelenségnek az előidézésére a korábban már említett töredékföldeknek lényeges hatása van. Ezek a töredékföldek ugyanis a foltszerű megjelenésük miatt még a mainál szigorúbb, a privatizáció alatt hatályban lévő rendelkezések szerint sem voltak társult gazdálkodásra kényszerítve, az ugyanis csak a természetben összefüggő erdőterületekre vonatkozott. A töredékföldek tehát nem kerültek az erdőbirtokossági társulatok kezelésébe. A töredékföldekre jellemző továbbá, hogy részint a kis területük miatt, részint a mezőgazdasági tevékenységhez való kapcsolódás miatt kevés tulajdonossal rendelkeznek.

76. ábra: A földrészletek darabszámának eloszlása a társ-tulajdonosok száma szerint
Forrás: [ÁESZ, 2006.b]

Az adatsorokat tovább elemezve megvizsgáltam, hogy a töredékföldek kizárása hogyan módosítja az 76. ábra: eloszlásait. A töredékföldeket ebben az esetben úgy határoztam meg, hogy azok 0,6 ha-nál kisebbek, és a tulajdonosok száma nem több kettőnél.

A módosított kumulált eloszlások a megelőző feltételezésekhez közelebb eső eredményt adtak. Az eredmények nem cáfolják ugyan egyértelműen, azt a hipotézist, miszerint a tulajdonosok száma alapjaiban határozza meg a gazdálkodó szervezetek megalapításának lehetőségét, hiszen a rendezetlen erdőterületek görbéjének kevésbé meredek lefutása azt mutatja, hogy a tulajdonosok számának tartománya szélesebb. Ugyanakkor a görbe magas induló értéke, azaz a kevés tulajdonosú földrészletek magas aránya jelzi, hogy a tulajdonosság rendezése szükséges, de nem elégséges a rendezetlenség felszámolásához.

77. ábra: A földrészletek darabszámának eloszlása a társ-tulajdonosok száma szerint (töredékföldek nélkül)
Forrás: [ÁESZ, 2006.b]

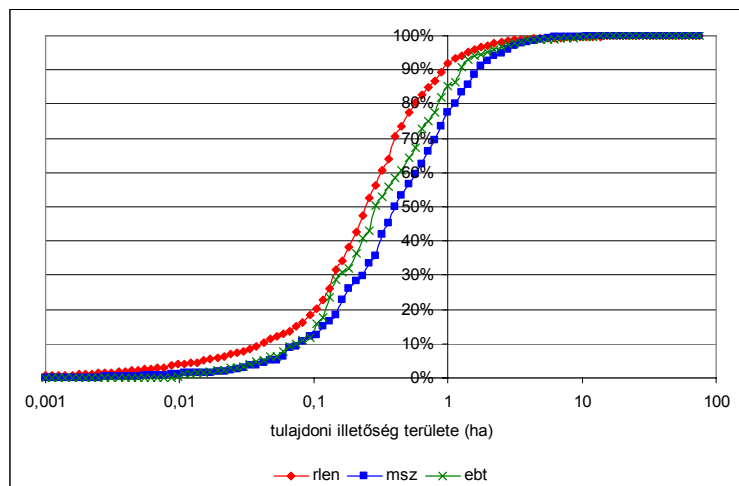
A hitelesség érdekében meg kell jegyezni, hogy a töredékföldekről eddig elmondottak alapján a vizsgálatban használt számszerű feltételek csak részben érvényesek, hiszen a föld-

részlet mérete és a tulajdonosok száma mellett fontos tényező lenne az is, hogy fasor, erdőfolt, erdősáv, vagy fás legelő funkciója legyen ezeknek az erdőknek, amely feltételek vizsgálatára a rendelkezésre álló adatok nem adtak lehetőséget.

9.3.2.3. Tulajdoni illetőségek méreteloszlása

A tulajdoni illetőségek területe befolyásolja a tulajdonos érdekeltségét, hiszen ez arányos a kérdéses vagyon-elem értékével. Ha a tulajdonosi érdekeltségnek van szerepe a jogszerű gazdálkodás megindításában, akkor a tulajdoni illetőségek eloszlásának különbözni kell a gazdálkodóval rendelkező és nem rendelkező földrészletek esetében.

A tulajdoni illetőségek vizsgálata azért nagyon érdekes, mert a korábban bemutatott földrészlet-méret és tulajdonos szám itt együttesen jelenik meg. Eddig megállapítottam, hogy a tulajdonosok alacsony száma szükséges, de nem elégséges feltétele a gazdálkodás rendezésének, valamint azt is, hogy a kis méretű földrészletek között a rendezetlenség nagyobb arányú, mint a nagy méretű földrészletek között. Most a kérdés az, hogy a tulajdonosok száma és földrészlet mérete által is befolyásolt tulajdonosi illetőségek eloszlásában van-e különbség a gazdálkodói típusok és a rendezetlen erdőterületek között.

78. ábra: A tulajdoni illetőségek kumulált darabszám eloszlása területkategóriák szerint
Forrás: [ÁESZ, 2006.b]

A 78. ábra: bemutatja a tulajdoni illetőségek darabszámának méret szerinti eloszlását. A logaritmusos skála jól elkülöníti a több nagyságrendi különbséget mutató tulajdoni illetőségeket, így jól látható a görbék közötti lefutási különbség is. Az összehasonlítást ebben az esetben a rendezetlen területek és a magánszemélyek között végeztem el, mivel a jelenleg rendezetlen erdőterületeken a magánszemélyek általi erdőgazdálkodóként való bejelentkezés reálisabb alternatíva, mint az erdőbirtokossági társulat alakítása.

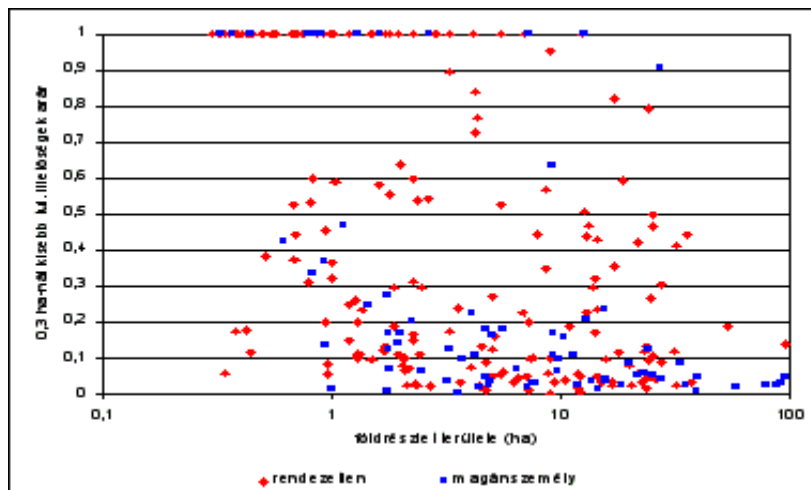
A rendezetlen erdőterületek és a magánszemély erdőgazdálkodók görbéje közötti markáns különbség jól igazolja, hogy a rendezetlen erdőterületeken a tulajdoni illetőségek elaprózottsága nagyobb mértékű. Ez a megállapítás összhangban van a rendezetlen erdőterületekre vonatkozó feltételezésekkel, de nem szabad elfelejteni, hogy az elaprózott tulajdon jelentőségét nem a nagy darabszám, hanem a kis területfoglalás határozza meg, és így bármennyire is nagy számban jelenik meg, ha a földrészleten belül elfoglalt aránya kicsi, akkor az okozott probléma is ezzel arányosan kicsi.

Bár a vizsgálat nagyszámú földrészlet bevonásával készült, és így feltételezhető, hogy a általánosságban valószínűleg nagyobb a kis tulajdoni illetőségek számának az aránya a rendezetlen erdőterületeken, az egyedi esetekben az a döntő, hogy a kis tulajdoni illetőségek mekkora részt tesznek ki a földrészlet teljes területéből.

A döntéshozatal szempontjából az a kedvező, ha kis tulajdoni érdekeltségek egyszerre jelennek meg a nagy tulajdoni érdekeltségekkel, mivel ezek elég motivációt jelenthetnek az

érintett tulajdonosok számára ahhoz, hogy a tulajdonukkal kapcsolatos döntéseket meghozzák, és elég szavazati mértéket, hogy az előírt szótöbbségi arányt elérjék. Ennek ellentéte, ha a sok kis tulajdoni illetőség teszi ki a teljes földrészletet, mivel egy ilyen helyzetben nagyszámú, egyenként kis motivációval rendelkező tulajdonos egyetértésére és a döntéshozatalban való részvételére lenne szükség.

A földrészleteken belüli tulajdoni illetőség eloszlást aszerint vizsgáltam meg, hogy mekkora a 0,3 ha-nál kisebb tulajdoni illetőségek területaránya. A 79. ábra: bemutatja, hogy a magán-személyek pontfelhője a 30% alatti tartományba koncentrálódik, míg a rendezetlen erdőterületek pontfelhője jobban szóródik.

79. ábra: A 0,3 ha-nál kisebb tulajdoni illetőségek összesített aránya a földrészleten belül (a mintából kikerültek azok a földrészletek, amelyeken nincs 0,3 ha-nál kisebb tulajdoni illetőség, illetve azok, amelyek kisebbek 0,3 ha-nál)

Forrás: [ÁESZ, 2006.b]

A tulajdoni illetőségek eldarabolódása a fentiek értelmében szorosan összefügg a rendezetlenség állapotával, és a magán-erdőterületen belül van egy olyan tartomány, amelyben az elsődlegesen az elaprózott tulajdoni illetőségek tehetők felelőssé a rendezetlenség állapotáért.

9.3.3. Tulajdonosok jellemzői

A tulajdonosok vizsgálata több kérdőíves felmérésen keresztül is megtörtént, azonban ezek hibája, hogy csak a rendezetlen erdőterületek tulajdonosai kerültek be a mintába, ezért nem állapítható meg, hogy a tulajdonosok ismeretei, szándékai és egyéb jellemzői lényegesen eltérnek-e azon tulajdonosokétól, akik erdeiben van bejelentett erdőgazdálkodó.

Ezért a továbbiakban azokat a tényezőket fogom vizsgálni, amelyeken keresztül a tulajdonosi kör összehasonlítható.

9.3.3.1. Lakhely

A tulajdonosok lakhelye azért kap lényeges szerepet, mert a tulajdonosi döntések meghozatalához esetenként a tulajdonosi körnek személyesen is találkozni kell. Minél távolabb él egy tulajdonos az erdejétől, annál nagyobb gondot okoz a személyes jelenlét, vagy a képviselőről való gondoskodás.

A tulajdonosok lakhelye és a gazdálkodó típusa közötti összefüggés vizsgálatára χ^2 alapján számított Cramer mutatót használva a két tényező függetlennek adódott. (80. ábra:)

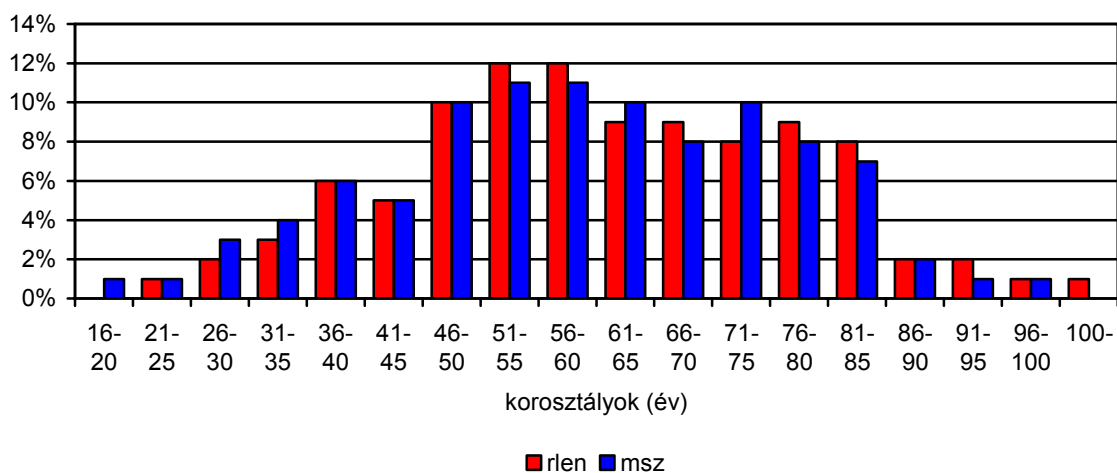
lakhely ill. telep- hely	rln	msz	gt	ebt	szöv
helyben	43%	55%	11%	50%	34%
környék	50%	39%	87%	42%	64%
nagytájon belül	3%	3%	0%	3%	1%
Budapest	2%	2%	0%	3%	2%
másik nagytáj	1%	1%	3%	2%	0%
állami	0%	0%	0%	0%	0%
ismeretlen hely	0%	0%	0%	0%	0%
külföld	1%	0%	0%	0%	0%

80. ábra: Az erdőtulajdonosok száma a lakhely szerint

Forrás: [ÁESZ, 2006.b]

9.3.3.2. Életkor

A 81. ábra: alapján a rendezetlen és a magánszemélyek által kezelt erdőterületek tulajdonosainak életkor szerinti eloszlása között nincs különbség, ezért az nem lehet a rendezetlenség oka.

81. ábra: Az erdőtulajdonosok koreloszlása

Forrás: [ÁESZ, 2006.b]

9.4. A rendezetlen erdőgazdálkodás értékelése

A rendezetlen erdőgazdálkodás jelenségének értékelésekor mindenek előtt újra felidézem, hogy a fogalom az erdészeti hatóságnál bejelentett erdőgazdálkodó hiányát jelenti, ami nem független ugyan a gazdasági értelemben vett működőképességtől, de nem is feleltethető meg egyértelműen egymásnak ez a két értelmezés.

Azt a fentiekben bemutattam, hogy a rendezetlenség kialakulásában szerepe van az erdővagyonnak és a tulajdonosi szerkezetnek is. Ezek a tényezők tehát mind hatással vannak a rendezetlenség kialakulására és fennmaradására hatósági és gazdasági értelemben egyaránt. Ugyanakkor, ha pusztán a hatósági értelemben vett rendezetlenség problémáját elemezzük, a fenti tényezők hatása korántsem olyan erős, mint ahogyan azt a hipotézisben feltételeztem.

A vizsgált mintaterületet olyan szemszögből elemeztem, hogy a hatósági bejegyzéshez kapcsolódó tulajdonosi döntéshez szükséges motiváció illetve lehetőségek alapján képeztem csoportokat.

A rendezetlen gazdálkodójú erdőterületek egészének szempontjából nem számottevő, de „példamutatás” szempontjából fontos, hogy az állami és önkormányzati tulajdonú ingatlanokon is van rendezetlen állapot. Ez mindenképpen rávilágít arra, hogy a rendezetlenség jelensége nem írható kizárólag a tulajdonosok érdektelenségének és elérhetetlenségének rovására.

ra, hiszen elérhető, és elsődlegesen nem érdekeltség-vezérelt tulajdonosok esetén is előfordul.

A teljes rendezetlen erdőterület 27%-a egyéni tulajdonosok kezében van, amelyek nagy része cég. Mivel ezek a tulajdonosok 1/1-es tulajdonosok, az Evt. értelmében gazdálkodónak minősülnek, rendezetlen státuszban való nyilvántartásuk nem indokolt.

Az erdőtulajdonnal kapcsolatos döntések meghozatalakor a tulajdonosi érdekeltség feltételezhetően arányos a tulajdonnagysággal. Jelen vizsgálat szempontjából ez csak a döntéshozatali folyamatban való részvétel tekintetében érdekes. A rendezetlen gazdálkodójú erdőtulajdon területének több, mint 60%-án a 0,3 ha feletti tulajdoni részesedéssel rendelkező tulajdonosok szavazati aránya (tulajdoni illetőségének aránya) meghaladja az 50%-ot, tehát a megbízotti erdőgazdálkodáshoz szükséges szavazati többség elérhető. (82. ábra:)

		földrészle- tek területe	erdőterü- let	db szám	földrészle- tek területe	erdőterü- let	db szám
		ha			a teljes rendezetlen terület %-a		
Teljes rendezetlen		3371	2480	593			
Állami és önkormányzati 1/1		46	45	46	1%	2%	8%
1/1-esek		1025	659	255	30%	27%	43%
ebből: cég		697	473	49			
a 0,3 ha-nál na- gyobb tulajdoni illetőségek szava- zataránya	100%	233	169	57	7%	7%	10%
	75%	1090	1017	87	32%	41%	15%
	50%	372	311	17	11%	13%	3%
Csoportosított összesen		2766	2201	481	82%	89%	78%

82. ábra: A rendezetlen gazdálkodójú erdőterületek csoportosítása I.

Ugyanezen feltételeket fenntartva, de a 0,5 ha feletti tulajdoni részesedéssel rendelkező tulajdonosokat figyelembe véve a rendezetlen erdőterület 48%-án érhető el az 50%-os szavazati arány. (83. ábra:)

		földrészle- tek területe	erdőterü- let	db szám	földrészle- tek területe	erdőterü- let	db szám
		ha			a teljes rendezetlen terület %-a		
a 0,5 ha-nál na- gyobb tulajdoni illetőségek szava- zataránya	100%	144	91	29	4%	4%	5%
	75%	796	738	69	24%	30%	12%
	50%	419	340	30	12%	14%	5%

83. ábra: A rendezetlen gazdálkodójú erdőterületek csoportosítása II.

A fentiek alapján azt állítom, hogy a rendezetlenség jelenségének elsődleges oka nem az erdőtulajdon jellemzői közül kerül ki, hanem a szervezőerő hiányában jelölhető meg. Igaz, a szervezőerő az erdőtulajdon gazdasági értékét és potenciálját követi.

A vizsgálat egyik legfontosabb eredménye, hogy bár megerősítette a közszájon forgó szélsőséges esetek létét, amelyekben az irreálisan kis földrészletek, tulajdonok, tulajdoni illetőségek és elérhetetlen tulajdonosok szerepelnek, ugyanakkor azt is bemutatja, hogy ezen esetek kiterjedése nem indokolja a probléma ilyen mértékű kialakulását.

Az elemzés során korábban jeleztem, hogy a rendezetlen erdőterületek egy része nem nagyobb erdőtömb részeként jelenik meg, és nem elsődlegesen fatermesztési célú. Ezen területek rendezetlenségének kezelése a sajátos funkció miatt a többitől eltérő módszereket igényel. Ezek az erdők jellemzően kis földrészleteken találhatók (töredékerdők), vagy nagy szántók illetve gyepek szélében (gyepüerdők), vagy a földrészletek egyik alrészletében erdőfoltként. Ha alrészletben elkülönülten jelennek meg, akkor erdő művelési ágat kapnak (az alrészleten belül), de előfordul az is, hogy más művelési ágon találhatók. (84. ábra:)

Művelési ág	Tulajdonosok száma							Összesen
	1	2	3	5	6	7	8	
erdő	30%	9%	2%		1%		1%	43%
gyep	26%	5%	1%	1%				33%
gyümölcsös	1%							1%
kivett	3%							3%
szántó	10%	3%	0%	1%				14%
szőlő	3%							3%
	72%	17%	3%	2%	1%		1%	96%*

*kerekítések miatt nem 100%

84. ábra: Rendezetlen gazdálkodójú földrészek alrészletei darabszámának művelési ág és tulajdonosok száma szerinti relatív eloszlása

Rendezetlenségük elsődleges oka a kis méret, amit az bizonyít, hogy ezen területek 72%-ának csak egy tulajdonosa van, további 17%-uknak pedig kettő, tehát a hatóság számára a tulajdonos elérése nem lehet lehetetlen.

Az ilyen erdőterületek esetében a bejelentett erdőgazdálkodó létének szükségessége átgon-dolandó.

10. A magán-erdőgazdálkodási szektor hosszú távú működésének formái

10.1. A gazdálkodási alapok létrehozása

A magán-erdőgazdálkodás hosszú távú működőképességének megteremtéséhez mindenképp először a rendezetlenség problémájára kell megoldást találni. A megoldásnak a gazdálkodási akadályokra és a hatósági rendezetlenségre is ki kell terjednie.

A rendezetlenség jelensége függetlenül a tényleges tartalmi jelentéstől, és a mögötte álló valós problémától óriási presztízs veszteséget okoz a magyar erdőgazdálkodás egészének.

Az Állami Erdészeti Szolgálatról azt a képet alakítja ki, hogy képtelen a jogszabályi előírásoknak érvényt szerezni, és ezzel a hatósági alapfunkcióját nem látja el.

A magán-erdőgazdálkodásról az 1990-es években történt újjászületésétől fogva élő negatív érzéseknek a rendezetlenség mint tény és mint kifejezés egyaránt újabb erősítést ad.

Ez az általános hírnévrombolás jól kommunikálható, meggyőző és - a jelen állapotok szerint - valós hivatkozási alapot nyújt azoknak, akik szerint az egész magyar erdőgazdálkodás fel-fogása, gyakorlata és a hagyománya nem felel meg a 21. század elvárásainak. Ez pedig végül az állami tulajdonú erdőkel való gazdálkodás kérdését is érinti.

Mindezek alapján egyértelmű, hogy a rendezetlen állapot megszüntetése az erdőgazdálkodási ágazat egészének és minden szektorának, szereplőjének is érdeke. A megszüntetés első lépéseként pedig azonnal felmerül a kérdés, hogy mindez kinek a felelőssége.

A tulajdonos felelőssége egyértelmű, hiszen a rendezetlenség definíciója szerint a tulajdonos jogszabályi kötelezettségének elmulasztásáról van szó. Ugyanakkor a tulajdonos kész tényként kellett hogy elfogadja, adottságként kapta azt a privatizációs folyamatot, ami lehetővé tette az elszórt és elaprózódott tulajdonosi/tulajdoni szerkezet létrejöttét. Ezt a helyzetet tehát nem az erdőtulajdonosok hozták létre és nem is képesek önerőből, alulról induló kezdeményezéssel megváltoztatni, ehhez összehangolt, koordinált cselekvésekre van szükség.

Az a fenti elemzésből is kiderült, hogy megfelelő motiváció esetén a jelenlegi tulajdoni viszonyok mellett is lehet gondoskodni bejelentett erdőgazdálkodóról, ezért a tulajdonosok felelősségét teljesen nem lehet elhárítani az önhibájukon kívüli kedvezőtlen adottságokra hivatkozva. A tulajdonosok kezdetben nyilván tájékozatlanok voltak az erdőgazdálkodás szakmai, gazdasági és jogi vonatkozásaival kapcsolatban egyaránt, és élő hagyományok nélkül jutottak erdőhöz. Ez azonban ma már nem lehet ok és kifogás a tulajdonosi felelősség elhárítására. Ennek jó példái azok az erdők, amelyeknek egy, vagy csak néhány tulajdonosa van. Ezekben az esetekben a tulajdonosi szerkezet végképp nem lehet hivatkozási alap még akkor sem, ha kis területű és kis értékű tulajdonokról van szó.

A tulajdonosi felelősség mellett felvetődik a kérdés, hogy azok a jogszabályok, amelyek alapján a rendezetlenség mint fogalom kialakult, vajon megfelelnek-e, az általuk állított kötelezettségek szükségesek-e és ésszerűek-e? Éppen az előző bekezdésben említett egy vagy néhány tulajdonosú erdők hozhatók fel példaként itt is, hiszen ahogyan a 9.4 pontban is kifejtettem, ezek egy része olyan erdőfolt, fasor, mezőgazdasági tevékenységhez kapcsolódó faállomány, amelynek az erdőgazdálkodástól eltérő céljai vannak, mégis ugyanazok a szabályok vonatkoznak rájuk függetlenül a céljuktól és méretüktől.

A jogszabályi feltételek nem csak nem követik a magán-erdőgazdálkodás fejlődését, és korábbi működési struktúrákból örökölt igazgatási megoldásokat igyekeznek alkalmazni az új helyzetekre, hanem a tulajdonos, az erdő és a társadalom viszonyában bekövetkezett válságot tükröznek.

Az erdő mint magántulajdon és a magán-erdő mint közérdekeket is szolgáló nemzeti érték kapcsolatában a társadalmi normák nem harmonizáltak. Nincs kialakult és elfogadott mértéke sem a tulajdonos jogainak, sem a társadalom tulajdonossal szemben megkövetelhető elvárásainak. Ezek a konfliktusok aztán az új helyzetet nem követő jogszabályok alkalmazá-

sakor kerülnek a felszínre. Ez nem csak az erdészeti jog, hanem a kapcsolódó szakterületek jogrendszerére, pl. a természetvédelemre is vonatkozik.

Nem csak a jogszabályok, hanem azok alkalmazása sem megfelelő, amire elég indok megemlítenem, hogy az 1/1 tulajdonosú erdőterületek a rendezetlen erdőterületek 20-30%-át teszik ki. Pedig az Evt. alapján ezeket a tulajdonosokat automatikusan be lehetne jegyezni erdőgazdálkodónak, amit néhány állami erdészeti szolgálati igazgatóság meg is tesz egy eredménytelen felszólítás utáni, fellebbezési lehetőséget biztosító határozat keretében. Ezzel szemben például a NATURA 2000 területek kijelölése, amely az erdővagyonnal való rendelkezés közvetlen korlátozásával jár, az erdőtulajdonosok értesítése nélkül emelkedett jogerőre. Ebből a példából is látható, hogy a jogszabályi környezet és a jogalkalmazás, illetve a társadalmi normák súlyos válságban vannak, amiért talán a legkevésbé tehető az erdőtulajdonosok felelőssége.

A magán-erdőgazdálkodás hosszú távú működőképességének megteremtése érdekében

- ki kell alakítani az erdőkkel mint tulajdonnal és közértékkel kapcsolatos normákat,
- ezek szerint rendezni kell a jogszabályi környezetet, és
- egységesíteni a jogalkalmazás módszereit.

A gazdálkodás folyamatának felépíthetőségéhez le kell tisztítani a tulajdonosi viszonyokat egyrészt az osztatlan tulajdonok megszüntetésével, másrészt az eltöredezett erdőtulajdonok arányának lecsökkentésével.

Csak mindezek után, a gazdálkodási alapok rendbetétele után lehet gondolkodni az erdőgazdálkodó szervezetek működőképességének megteremtéséről.

10.2. Családi vagy kisparaszti gazdálkodás

A családi vagy kisparaszti gazdálkodás modelljében a gazdálkodás legfeljebb egy-két száz hektár termőföldön történik, amelyen vegyesen található szántó, legelő és erdő is. A gazdálkodás alapegysége az általában egy család tulajdonában lévő kisbirtok, így a gazdálkodás erőforrásai is alapvetően a családhoz kötődnek.

Mindenek előtt a munkaerő a család tagjaiból kerül ki, bár állandó vagy idényjelleggel külső munkaerőt is foglalkoztathatnak ezek a gazdaságok. A felhasznált eszközök is keverednek a családi vagyonnal, a járművek, ingatlanok vegyes használatban vannak.

A családi gazdálkodás egyszerre jelent egy gazdálkodási formát és egy életformát, ezért egyrészt beszélhetünk a gazdálkodási versenyelőnyről és beszélhetünk vonzerőről.

A családi gazdálkodás legfontosabb versenyelőnye abban rejlik, hogy a rendelkezésre álló erőforrásokat integráltan hasznosítja, a termelési folyamatokat a lehetséges mértékig összehangolja és a gazdaságon belül végzi el, kihasználja a lehetséges szinergia hatásokat, és ezzel az integrált termeléssel elkerüli a tranzakciós költségeket.

A családi gazdaságok további versenyelőnye a motiváció, a gazdaságban dolgozók többnyire a saját vagyonukkal gazdálkodnak, ezért azt nagy elhivatottsággal és felelősséggel teszik.

Mivel a munkafolyamatok egymásra épülnek, egy-egy termék termelésének teljes folyamatában ugyanazok a személyek vesznek részt, és a termelés nagyobb emberi felügyelettel zajlik, a gazdaságok speciális minőségű termékek létrehozására képesek.

Az életszínvonal emelkedésével az élelmiszerigény egyre kisebb hányadát teszi ki a családok teljes fogyasztásának, azonban még ma is érzékelhető gazdasági hatása van az önellátás lehetőségének, és nem csak az élelmiszer, de akár a tüzelőanyag vagy esetlegesen az építőanyag esetében.

A gazdasági versenyelőnyök mellett az emberek egyéb okok miatt is foglalkozhatnak a családi gazdálkodással. A vidéki élet, a saját élelmiszer termelésének lehetősége, a több generációs családmodell, a falusi-vidéki kulturális hagyományok és örökség különleges életminőséget biztosítanak az erre vágyóknak. Természetesen a gazdálkodás ebben az esetben sem

passzió, abban a gazdasági racionalitásnak érvényesülnie kell, de a kapitalista gazdaság mozgatóelve, a tőkemegtérülés elve mellett más tényezők is megjelennek. Természetesen hosszú távon ettől a szemponttól sem lehet eltekinteni, azonban a családok képesek jövedelmük fokozására, egyrészt azzal, hogy a keresők részmunkaidőben máshol is munkát vállalnak, például távmunka keretén belül, másrészt új tevékenységek, jellemzően a turizmus elindításával.

A kisparaszti gazdálkodásban az erdőgazdálkodás szerepe sokféle lehet, ahogyan kisparaszti gazdálkodás is sokféle van. Általánosságban elmondható, hogy az erdőgazdálkodás kiegészítő szerepet játszik mindenféle tekintetben. Az egyik legfontosabb szerepe a már említett önfelhasználásban, és a gazdaság faanyag igényének kielégítésében van. Kiegészítő jellege van a gép- és munkaerő-felhasználásban is, csakúgy, mint a főtevékenységekből származó jövedelmek ingadozásának kiegyenlítésében.

A kisparaszti gazdálkodás csak speciális feltételek mellett valósítható meg. Mindenekelőtt szükség van olyan mezőgazdasági főtevékenységű családi gazdaságokra, amelyek gazdálkodásába az erdőgazdálkodás integrálódhat.

Szükség van arra is, hogy a családi gazdaságok az erdőtulajdonukat 1/1-es, vagy legalábbis családi tulajdonban tartsák.

A kis méretű gazdaságokban végzett erdőgazdálkodás elindulásának a második legnagyobb akadálya a hagyományok hiánya. Ez vonatkozik egyrészt az erdővel kapcsolatos ismeretekre, az erdővel való gazdálkodás gazdasági vonatkozásaira és speciális szemléletére.

Az erdőgazdálkodás szakmunka végzését igényli, ami egyrészt jelenti a szakszerűséget, másrészt azt, hogy különösen a fakitermelések esetében különleges biztonsági előírások betartására van szükség. Mindkét szempont, a szakszerűség és a munkabiztonság is szükségessé teszi egy szolgáltatói kör létét, amely szellemi és kivitelezési szolgáltatásokat is nyújt, főként a speciális erdészeti gépeket igénylő tevékenységek esetében.

Ez némileg ellentmond a kisparaszti gazdálkodás minden lehetséges munkafolyamatot gazdaságon belül elvégző, és a tranzakciós költségeket lefaragó modelljével, amit tetéz az is, hogy a kis gazdaságok kis területegységeken gazdálkodnak, ami az igénybevett szolgáltatások fajlagos költségeit fokozza.

A kis területegységek kialakítása azért fontos, mert az egyébként rendelkezésre álló néhány 10 ha erdőterület hozamkiegyenlítése csak az erdőterület 0,25-1 ha méretű parcellákra való feldarabolásával lehetséges. Az ilyen kis területen végzett erdőgazdálkodás számos, jelenleg nem megoldott erdőgazdálkodási problémát vet fel, különösen kérdéses az ilyen kis területek felújíthatósága, a feltáráshálózat kialakítása és az erdőrendezési-erdőfelügyeleti kezelhetősége.

A kisparaszti gazdálkodás legfontosabb előnye a népességmegtartó képessége. Az erdőgazdálkodásból származó jövedelem ugyanis nagyobb részben marad a megtermelés helyén, nem a befektetett tőke megtérülésére fordítódik, és nem kerül kivonásra.

10.3. Falusi közösségi erdőgazdálkodás

A falusi közösségi erdőgazdálkodás történelmi hagyományokkal rendelkezik a magyarországi hegy- és dombvidéki területeken, bár nem élő hagyományokról van szó. A falusi közösségi erdőgazdálkodás formája az 1935. évi IV. tc. hatályba lépése óta az erdőbirtokossági társulat, ami az 1952-es megszűnés és az 1956-1960 közötti újjraéledés után csak az 1994. évi XLIX. tv. hatálybalépésével került vissza ismét a magyar jogrendbe.

Működésük mind a döntéshozatal, mind a költség és hozamrészesedés tekintetében az illetékességi hányadokon alapult, amely elv értelemszerűen a mai erdőbirtokosságokban is alapvető.

A gazdálkodás a középkorban a közösség tagjainak személyes részvételével történt, amihez elég motivációt nyújtott, hogy az erdőgazdálkodás lényegében a fakitermelésre korlátozó-

dott. Az erdők felújítása kötelezettségének bevezetésével a közös munkavégzés már nagyobb problémát jelentett, mivel ehhez nem kapcsolódott közvetlen hozam, és elvégzéséhez a tagok részéről nem kapcsolódott motiváció.

A bér munkások általi munkavégzés a XX. század elején és különösen a II. vh utáni rövid időszakban terjedt el, és a természetes hozammegosztások helyett gyakoribb lett a pénzügyi szemléletű gazdálkodás. Ez a folyamat a technikai színvonal emelkedésének és a munkamegosztás gazdaságon belüli erősödésének tudható be.

Az erdőbirtokossági társulatokról a jelenlegi működési is pénzügyi szabályozás feltételezi, hogy céljuk már nem az éves fakitermelések helyének megszabása, és a fa elosztása, hanem a cégszerű keretek közötti, bér munkára alapozott, profitérdekelt gazdálkodás. Ennek megfelelően a mai erdőbirtokossági társulatokat részben ugyan a tagok faszükségletének kielégítése vezérli, mégis a pénzügyi szemléletű működés jellemzi őket. Ennek az ellentmondásnak az egyik súlyos következménye, hogy amíg egy magántulajdonos, a saját erdejéből származó faanyagot a saját szükségleteire adómentesen használhatja fel, addig ugyanez a tulajdonos, az erdőbirtokossági társulat kezelésében levő erdőtulajdonáról származó faanyagot megvásárolni kénytelen. Igaz ugyan, hogy a bevétel jogosultja, az erdőbirtokossági társulatban is tulajdonos, és így saját magának termel jövedelmet, ezt azonban csökkentik a cég működési költségei és az így keletkezett jövedelem adója is.

Az erdőbirtokossági társulatokban a személyes közreműködésen alapuló gazdálkodás nehezen oldható meg, mivel a tagok által elvégzett munkák értékének meghatározása nem piaci alapon történik, emiatt pedig mindenképpen nagy viták forrása lehet. Vannak ugyan jelenleg is olyan erdőbirtokosságok, amelyekben a személyes munkavégzést alkalmazzák, azok azonban nem a tipikus „községi erdőbirtokosságok” közé tartoznak, hanem más, például távoli rokonsági alapon szerveződnek.

A piaci szolgáltatások igénybevétele a tranzakciós költségek emelkedését hozza magával, jelentősen megdrágítva a cég működését és az erdők fenntartását.

A községi erdőgazdálkodás előnye az lehetne, hogy az összefogás révén növekedhetne a piaci jelenlét intenzitása, ami javítaná az értékesítések és beszerzések hatékonyságát, és segítené az erdőgazdálkodási ismeretek felhalmozását, ezzel együtt a racionális gazdálkodást. Ehhez azonban a szervezet folyamatos működésére és életképességére van szükség, ami pedig megfelelő, legkevesebb 200 ha erdőterületet feltételez. Tekintve, hogy az erdőbirtokossági társulatok átlagos gazdálkodási területe 110 ha, és az 1105 erdőbirtokossági társulattól csak 162 éri el a 200 ha, illetve a 100 ha-t is csak 388, azaz mintegy 35%, az életképes méret eléréséhez több falu gazdálkodásának összevonására lenne szükség. [ÁESZ, 2005.]

10.4. Integrátorok

Az erdőgazdálkodási integrátor fogalmát a 6/2000. (II.26.) FVM rendelet vezette be és több kritériumon keresztül egy kiemelt szakirányítói státuszt hozott létre. A részletes szabályozás azóta megváltozott, a hatályos 25/2004. (III.3.) FVM rendelet 18§ (1) b) pontja szerint az erdőgazdálkodási integrátor kritériumai az alábbiak:

- ba) legalább kettőszáz, de legfeljebb négyezer hektár magántulajdonú erdőterület jogszerű használója és az erdészeti hatóság erdőgazdálkodóként nyilvántartásba vette,
- bb) legalább kettőszáz hektár erdőterületet szerződés alapján szakirányít,
- bc) legalább ötven hektár fahasználati és erdőművelési (fakitermelés, erdősisítés és ápolás alá vont terület) munkára vonatkozó szerződése van,
- bd) nettó árbevétele az ötszázmillió forintot nem haladja meg, melynek legalább hetvenöt százaléka erdőgazdálkodásból (TEÁOR 02.0), vadgazdálkodásból (TEÁOR 01.5) és fűrészáru gyártásból (TEÁOR 20.1) származik, és erről a kérelem benyújtásával egyidejűleg nyilatkozott,

- be) elfogadja a miniszter által kiadott kényszerkezelői megbízást abban az erdőtervezési körzetben, amelyikben gazdálkodik vagy szakirányítást végez,
- bf) tagja a Magánerdő-tulajdonosok és Gazdálkodók Országos Szövetségének.

A fenti feltételek tükrözik, hogy az erdészeti integrátor egy szakismeretekkel és szakirányítói jogosultsággal rendelkező erdőgazdálkodó, amelynek gazdálkodásági tevékenysége alapvetően az erdőgazdálkodás és a kapcsolódó szakterületek felé orientálódik, és erdészeti kivitelezési tényleges tevékenységgel is rendelkezik, ha nem is saját kapacitással, de legalább alvállalkozók bevonásával.

Az integrátorok hálózatának kialakítása a létrehozásáért nagyon sokat tevő Bartha Pál szerint is csak az első lépés volt abba az irányba, hogy a magán-erdőgazdálkodási szektorban megjelenjenek a szakismereteket, a vállalkozói képességeket és tőkét is egyesítő vállalkozások, amelyek képesek a szektor szerveződését elősegíteni azáltal, hogy az erdőtulajdonosok változatos igényeinek megfelelő szolgáltatásokat nyújtanak. [Bartha, 2005. 110. o.]³⁹

2006-ban 63 integrátor került bejegyzésre, saját erdőgazdálkodói területük 31 ezer ha, a szakirányított terület pedig 129 ezer ha. Átlagosan tehát 500 ha erdőgazdálkodói területtel és mintegy 2000 ha szakirányított területtel működnek.

10.5. Magánerdészetek

A magánerdészet fogalma az állami erdőgazdálkodás alapegységeinek, az erdészeteknek a magánszektorbeli megfelelője. Lényegi jellemzője, hogy az erdőgazdálkodási tevékenység bármelyik elemének ellátására képes, és nem csak a saját erdőgazdálkodói területén dolgozik, hanem erdészeti szolgáltató központként is funkcionál.

Működési elve, hogy a saját erdőgazdálkodói területe mint magterület elegendően nagy a működésének egy minimális szinten való tartásához, amit rövid távú szerződésekkel további területekkel egészít ki, illetve a fennmaradó kapacitáit az erdészeti szolgáltatások piacán értékesíti.

10.5.1. Emberi erőforrások

Alkalmazottai révén birtokában van az erdészeti szakismereteknek, a gazdasági méret elegendően nagy ahhoz, hogy hierarchikusan felépített szervezetben működjön, amiben a különböző végzettségű erdészeti szakemberek a nekik megfelelő szintű munkát végezzék. Ide értjük a szakmailag felkészült és minőségi munkavégzésre alkalmas erdei szakmunkások alkalmazását, a munkafolyamatokat irányítani képes erdész technikusokat, és az erdőgazdálkodás egészének tervezésére és átfogó irányítására hivatott erdőmérnököket.

A magánerdészetek jellemzően kisvállalkozások, amelynek az irányítását a tulajdonos végzi, aki szinte kivétel nélkül szakismeretekkel is rendelkezik, így aktívan részt vesz az erdőgazdálkodás részfolyamataiban és a szakirányításban is. Várhatóan ez a magánerdészetek tartós jellemzője fog maradni, és előrevetíthető e feladat családon belüli öröklése is, ami a generációkon keresztül öröklődő erdészahagyományok és szakmaiság újfajta kultúráját fogja megteremteni.

Miután a magánerdészetek kiléptek az egyszemélyes vállalkozás kategóriájából, szükségessé válik megfelelő adminisztratív támogató háttér megteremtése, ami egyszerre jelenti az adminisztratív személyzetet a könyvelési, pályázati, hatósági kapcsolattartási feladatok ellátására, és az ehhez szükséges irodai háttérrel, az irodahelyiséget, iroda berendezéseket, informatikai eszközöket.

10.5.2. Gép- és eszközfelszereltség

A saját szolgáltatói kapacitás legalább az alapeszközök meglétét feltételezi. Így a magánerdészeteknek szüksége van többfunkciós és speciális erdészeti erőgépekre, vonszolókra, amelyek megteremtik az alvállalkozóktól független munkatervezési lehetőséget. Az erőgépekhez hasonlóan különösen az erdőművelési, csemetékerti és fahasználati munkagépekből

van szükség saját eszközállomány fenntartására, hiszen az ezekkel történő erdészeti munkaműveletek jelentik a magánerdészetek szolgáltatási profiljának lényegét.

A gép- és eszközpark mellé - ahogy korábban is említettem - a szakszerű működtetéshez képzett szakemberekre is szükség van, nem utolsósorban pedig telephelyre.

10.5.3. Területhasználat

A magánerdészet tevékenységi körzete egy magterület köré épül, ami a magánerdészet tulajdonosainak vagy kulcsembereinek tulajdonában van. Minimális nagyságára vonatkozóan nem lehet pontos értéket mondani, de tekintettel a 7.4.2 pontban vizsgált kiegyenlíthető gazdálkodás üzemméretére, ez hozzávetőlegesen 600-700 ha fölött van, becslésem szerint legalább 1000 ha. Természetesen a magánerdészetek működésére is a hozamlehetőségek, és nem az erdőterület nagysága gyakorolja a legnagyobb hatást.

A magterület mellett a magánerdészetek számára lehetőség van egyrészt rövid távú szerződések segítségével a gazdálkodói terület bővítésére, ami komplex munkafolyamatok szerződéses elvégzését jelenti. Ilyen például az erdők lábán történő vásárlása, és ennek keretében a fakitermelés és az erdőfelújítás elvégzése. Ezekben az esetekben a tevékenység célja az erdőgazdálkodói nyereség elérése.

A magánerdészetek kapacitáskihasználásának legvégső, és talán kevésbé kívánatos esete, hogy csak egyes műveleteket végeznek el, amelyben a gépszolgáltatások nyereségét érik el. Ez a szolgáltatási forma egyrészt kedvező a megrendelőnek, mert pénzügyileg és szakmailag megbízható partnerrel dolgoztat, a magánerdészetnek viszont ilyen formában nem nyílik lehetősége, a magasabb kvalitású szervezeti képességeinek, szakértelemének kihasználására. Ezért sokkal inkább kívánatos az, ha a magánerdészetek gépkapacitása csak a szükséges mértéket éri el, és a megrendeléseknek megfelelő mértékben ő vesz igénybe alvállalkozási szolgáltatásokat a stratégiai gépei és eszközei kiegészítésére.

A magánerdészetek területhasználatának egyik lényeges következménye, hogy a magterületen és körzetében nincs összefüggő „magánerdészeti terület”, hanem közbeékelődnek egyéb magántulajdonú erdők is, amelyekben mintegy mellékhatásként a magánerdészetek révén növekszik a fgyelem és felügyelete, lényegében az erdő őrzése, őrizhetősége javul.

10.5.4. A működés gazdasági logikája

A magánerdészetek működési körzetében teljes körű erdőgazdálkodási szolgáltatást nyújtására képesek, és bár versenyhelyzetben vannak az egyéb szolgáltatókkal, a komplexitásból, a mérethatékonyságból és a részletes helyismeretből versenyelőnyük származik. Az állandó piaci jelenlét, a nagytételű beszerzések és értékesítések, a folyamatos tevékenység hatékonyságnövelő és optimalizálási lehetőségeket rejt magában.

A magánerdészetek működésének gazdasági logikája abban tér el az államerdészeti példától, hogy bár a magterületen az erdőgazdálkodó szervezet és az erdő tulajdonosa megegyezik, itt is, és különösen a bérelt, vagy egyéb módon kezelt erdőterületeken a tulajdonosi járadék és az erdőgazdálkodási tevékenység nyeresége különválik. Ellentétben az állami erdőgazdálkodással, ahol az erdőtulajdon az erdőgazdálkodó szervezet kvázi tulajdonaként funkcionál, a jelképes bérleti díj formájában megjelenő tulajdonosi járadékon kívül a tulajdonos nem része a gazdálkodási folyamatnak, a tulajdonosi szervezet a gazdálkodás lényegi kérdéseire nincs hatással. Igaz, az összehasonlítás megint csak felületes lehet, ahogyan a fajlagos adófizetési mérték esetében is az volt, de tény, hogy az állami erdőgazdálkodás kifejezetten erdőgazdálkodó szempontú, és az erdőtulajdonos ellényegtelenül.

A magánerdészetek tevékenységének szükséges feltétele a jó hírnév, amely nélkül a hosszú távú működés lehetetlen. Ezért ilyen szervezetek megjelenése mindenképpen tisztáná a magán-erdőgazdálkodás szolgáltatási színvonalát, javítaná az erdőgazdálkodás minőségét és tisztább gazdasági-adózási-foglalkoztatási környezetet teremtene.

10.5.5. Kiegészítő tevékenységek és részvétel a vidékfejlesztésben

A magánerdészetek az erdőgazdálkodás mellett számos kiegészítő tevékenységet is folytathatnak, amelyek közül a legtipikusabb a fakereskedelem és a fafeldolgozás, ez utóbbi saját eszközökkel vagy bér munkában érve.

A gazdaságilag erős magánerdészeteknek nagyon fontos szerep juthat a vidékfejlesztésben, hiszen olyan vállalkozások, amelyek elkötelezettek a vidéki életforma és általában a vidék iránt, rendelkeznek megfelelő vállalkozási képességekkel és tőkével is. Így a vidéki erőforrások és vállalkozási lehetőségek kihasználásával a helyben termelődő jövedelem helyben kerül felhasználásra, és a helyi munkaerő foglalkoztatását segíti.

Ilyen tipikus vállalkozási lehetőségek a turizmus különböző változatai, mint a falusi, lovas, vadász, természetfotós stb. turizmus-ágak. [Héjj, 2005.]⁴⁰ Emellett új lehetőségként kínálkozik a fára alapuló energiatermelés, amelyben mind a működtetés, mind a faanyagellátás potenciális magánerdészeti feladat lehet.

A vidéki életben a vállalkozások léte azért kiemelten fontos, mert működésükkel használják a helyi erőforrásokat, amelyek ezáltal hasznot hoznak, a haszon pedig nem vonódik ki a keletkezés helyéről. Így például ma is előforduló gyakorlat, hogy megyejogú városi központtal rendelkező vállalkozás a helyi adóját megosztja azon települések között, amelyeken a munkákat végezték.

A vidéki vállalkozások nélkül a vidékfejlesztési tervek nem valósulhatnak meg, ugyanis ezek a vállalkozások alkalmasak arra, hogy a fejlesztési projekteket felépítsék, menedzseljék, és az erre szánt forrásokat felhasználják, összességében tehát ezek a vállalkozások teremtik meg a befogadóképességet. Ez alapulhatna ugyan például faluközösségi kezdeményezésen, vagy kis gazdálkodók összefogásán, de ennek sajnos a tapasztalatok szerint nincsenek meg a hagyományai Magyarországon.

10.5.6. A magánerdészetek kialakulása és jelenlegi állapotuk

A magánerdészetek kezdeményei nem kizárólagosan, de többnyire az integrátorok közül kerülnek ki. Az integrátori hálózat elsődleges feladata ugyan a szakirányítás, de ennek folyamán az egyéb szolgáltatások is megjelennek az integrátori kapcsolatokban.

A magánerdészetekről eddig elmondottak azt sugallják, hogy ez a kiterjesztett szakirányítási tevékenység a piaci alapon működő magánerdészetek esetén is megmaradna, azonban látni kell, hogy erre tartós állami támogatás nélkül nincs esély. A jelenlegi rendszert is pusztán a támogatási rendszer tartja életben.

Elgondolkodtató azonban, hogy a XIX. század végén keletkezett erdőtvények a hatályuk alá tartozó magánerdőkre vonatkozóan nem tudták a szakirányítást megnyugtatóan rendezni, és végül a közbirtokosságok és volt úrbéres birtokosságok 2/3 része állami kezelés alá került. Feltételezem, hogy ez ma sem volna másként, a szakirányítás és a felügyelet csak állami támogatásokkal tartható fenn. Egy évszázaddal ezelőtt ezt a közigazgatás keretei között oldották meg, ami ugyanúgy költségvetési terhekkel jár, mint a közvetlen támogatás.

2006.-ban több erdészeti vállalkozás is magánerdészetnek nevezi magát, és mivel nehéz is lenne meghatározni a magánerdészetek objektív kritériumait, az elnevezés jogosságát nem vonhatjuk kétségbe. Személyes tapasztalataim, és a magánerdészetekről leírt kritériumok alapján véleményem szerint 9 olyan vállalkozás van, amely nem pusztán egy ember, vagy egy család kizárólagos munkájára alapul, eszközökkel és szakemberekkel is rendelkezik, és így a magánerdészetek előrehaladott kezdeményeinek nevezhetők. Azonban egyetlen egyet sem tekinthetünk a magánerdészetek ideáltípusának, leggyakrabban a kis gazdálkodói erdőterület, és a területhasználat esetlegessége, strukturátlansága miatt.

Több szakértői becslés létezik a magánerdészetek lehetséges és kívánatos számára vonatkozóan, ám ezek egyike sem részletes számításokon alapul, hanem az állami erdészetek példájából indulnak ki, és arányosítva jutnak el egy 100 és 150 közötti értékhez.

Véleményem szerint a magánerdészetek az erdősült megyékben alakulhatnak ki, amelyekben 5-6 számára lenne elegendő mozgástér, és egyúttal a piaci verseny is kialakulhatna közöttük, amennyiben az átlagos magterületük 2000 ha körül alakulna. Komárom, Győr-Moson-Sopron, Csongrád, Békés és Jász-Nagykun-Szolnok megyéket nem számítva országosan tehát 75-90 magánerdészettel lehetne számolni. A magterületek összesen 150-200 ezer ha-t fednének le a teljes magán-erdőterületből országosan.

10.6. Koncentráció és a modellek egymásmelletti megjelenése

A termőföld használata nem csak a történelmi időkben bírt nagy jelentőséggel, amikor a termőföld használata alapjaiban határozta meg az országok gazdaságát és gazdagságát, hanem ma is nemzetstratégiai kérdés, még ha nem is mindenképpen gazdasági értelemben. Nem véletlen, hogy az oly sokat vitatott Közös Agrárpolitika az Európai Unióban kiemelten kezeli a vidéki népesség megtartását, és ez képezi a közös költségvetés legnagyobb kiadási tételeit.

A vidéki lakosság megtartásának társadalompolitikai és nemzetstratégiai jelentősége abból származik, hogy az etnikai csoportok szállásterületének változása előbb vagy utóbb társadalmi feszültségeket vonz magával. Egyes területek elnéptelenedése tehát vákuumként vonz más etnikumokat, és ez a folyamat oda fog vezetni, ami a történelmi Magyarországon zajlott le a középkortól kezdődően, és a XIX. században csúcsondott ki az etnikai feszültségek, majd az ország területi feldarabolásának formájában.

A magyar nemzeti területvesztés történelmi folyamatairól, és az ezzel együtt járó idegen nemzetiségi térhódításról többen is írtak az Erdészeti Lapokban az 1900-as évek elején.[Anonymus, 1913. 489. o.]⁴¹ Ezekből az írásokban csak utalás történik arra, hogy a gazdasági ellehetetlenülésnek és az elnéptelenedésnek az okai a birtokszerkezetben, pontosabban a nagybirtokrendszerben keresendő.

A magyar agrárértelmiség körében a kisbirtok-nagybirtok vita évszázados múltra tekint vissza, és nincsenek megdönthetetlen érvek ezekben a kérdésekben.

A nagybirtokra mindenképpen igaz, hogy a mérethatékonyság kihasználására, és tökemegtérülésre törekszik, tevékenységére a tömegtermelés jellemző, a termelési erőforrások járadékai koncentrálnak, általában kivonásra kerülnek és újabb befektetések alapját képezik, amely befektetések azonban nem a mezőgazdaságban valósulnak meg.

Ezzel szemben a kisbirtok gazdasági előnye az alacsony tranzakciós költségekben, a nagy hozzáadott értékű, magas minőségű és munkaigényes termékek előállításában rejlik. A termelési erőforrások járadékai helyben maradnak, és a jövedelemmel együtt a megélhetést biztosítják.

A mezőgazdaság birtokszerkezetének problémáiról és átalakulásának veszélyeiről közölt írásában a „kisbirtokpártiak” képviselőjében Tanka Endre [Tanka, 2004. 21-38. o.]⁴² az üzemszabályozásban látja a megoldás lehetőségét első sorban Dánia példájából kiindulva. Az üzemszabályozás alternatívát állít az Európai Unióban nehezebben korlátozható tulajdonjoggal szemben, és közvetlenül a lényegi elemeket, a minimális és maximális üzemméretet, a helyben lakást stb. lehet megszabni általa.

Igaz, ennek a vitának egy másik vetülete a külföldiek földszerzéséről is szól, lényegében mégis a kis és nagybirtok ellentéte jelenik meg, mivel a külföldi befektetők jelenléte csak akkor jelent problémát, ha azok nagybirtokokat, és ezzel jelentős területeket vásárolnak.

Tanka a nagybirtokok legnagyobb veszélyét egyik oldalról monopolhelyzetek kialakulásában látja, amelynek színterei lehetnek a községek, vagy ellátási láncok, illetve abban, hogy a nagybirtokok a termőföld és az újabban megjelenő termelési kvóták birtokában erős politikai befolyásra tesznek szert. Mindkét tényező a vidéki lakosság kiszolgáltatottságához járul hozzá.

Ezzel az állásponttal szemben Varga Gyula azt állítja, hogy „A hagyományos családi gazdasági modell felbomlóban vagy legalábbis erősen átalakulóban van. A családi gazdaságok zöme nem 'piroscserepes' tanya többé, hanem tőkeerős vállalkozás, olyan ágazati méretekkel, amelyeket számos magyar nagyüzem is megirigyelhetne.” [Varga, 2004.]⁴³ Véleménye szerint csak a termőföld koncentrációja által létrejövő nagyüzemek lehetnek élet- és fejlődőképesek.

A mezőgazdasági területhasználat és birtokpolitika közvetlen hatással van az erdészeti birtokpolitikára is, hiszen a kisparaszti erdőgazdálkodásnak csak kisparaszti mezőgazdasági üzemek keretein belül van létjogosultsága. Ezért az erdészeti birtokpolitika kialakításánál figyelembe kell venni a gazdasági realitásokat, a mezőgazdasági birtokpolitikához való illeszkedési kényszert, a nemzetközi és a történelmi tapasztalatokat az erdőgazdálkodás sajátosságainak is megfelelően.

Azt a korábbiakban is többször megállapítottam, hogy a magán-erdőgazdálkodásban a területi koncentráció jelenleg is nagy. Ez az oka annak, hogy például a stabilizálható gazdálkodás kategóriájában a jelentéktelen létszám arányokkal szemben számottevő területi arányok figyelhetők meg, és mindez fordítva jelentkezik a szakaszos gazdálkodás kategóriájában.

A magán-erdőgazdálkodás területi koncentrációja véleményem szerint elkerülhetetlen és szükséges is. Elkerülhetetlen azért, mert a jelenleg működő, átlag feletti területtel rendelkező gazdálkodók a fakitermelési lehetőségeik kihasználása révén befektethető tőkével rendelkeznek a nem működő gazdálkodókkal, illetve a rendezetlen erdőterületekkel ellentétben. Emiatt megfelelő erőforrásokkal rendelkeznek újabb erdők és erdősíthető földterületek vásárlásához, és ez a versenyelőny a terület növekedésével csak tovább növekszik az elaprózott birtoktestekhez képest.

Az erdőtulajdonosi koncentrációra ugyanakkor szükség is van az osztatlan közös tulajdonok megszüntetése, és az ún. aranykorona fillérek felszámolása érdekében. Nem is csak azért, mert ezek a kis tulajdonok életképtelen, összeszervezhetetlen tulajdonosi közösségeket alkotnak, megszüntetésük felosztással pedig szintén nem lehetséges. Hanem azért is, mert a családi gazdálkodásba illeszkedő közepes méretű erdőgazdálkodási egységek kialakulásához az lehet az egyetlen út, ha a meglévő kis tulajdonhoz a családi gazdálkodó továbbiakat vásárol. Amíg a nagybirtokon elképzelhető a bérletre alapozott területhasználat, addig a családi gazdálkodók esetében a teljesen idegen erdő bérlete, és lényegében erdészeti szolgáltatás nyújtása nem a családi gazdálkodás modelljének a célja.

11. Összefoglalás

Doktori értekezésemben a magán-erdőgazdálkodás működési problémáit elemeztem első sorban gazdasági nézőpontból. A vizsgálatok egyaránt érintették az erdőgazdálkodás tevékenység szintű, gazdálkodó szintű és szektor szintű legjelentősebb problémáit.

Kidolgoztam a magán-erdőgazdálkodás egyszerű intézményi modelljét, amely az erdőgazdálkodási folyamat felépüléséhez szükséges funkciókat és szerepköröket azonosítja, és rendszerbe foglalja az egymáshoz való viszonyukat.

A modell egyik célja, hogy bemutassa az 1990-es évek változásainak eredményeként létrejött magán-erdőgazdálkodás intézményi szerkezetét, és kiemelje az „erdészeti modell” illetve a kialakult magán-erdőgazdálkodók közötti különbségeket. A másik cél az, hogy a magán-erdőgazdálkodás rendkívüli változatosságot mutató gazdálkodói, földhasználati és kiviteli konstrukcióit rendszerezze, és egyúttal lényeges tartalmi elemeiket bemutassa.

A modellhez kapcsolódóan áttekintettem a magán-erdőgazdálkodás szakkifejezéseit, és több olyan jogszabály által definiált fogalmat is találtam, amelyek a hatósági fogalom eszköztár részei, de logikai hibát rejtenek, és a magán-erdőgazdálkodás körülményeihez nem illeszkednek. A modell kidolgozásával, illetve a gazdálkodói típusok rendszerezésével több új fogalmat is sikerült megalkotni, ezáltal növelve a szaknyelv kifejező gazdagságát.

A magán-erdőgazdálkodás tevékenység szintű vizsgálatának keretében értékeltem, hogy a mezőgazdasági ágazatban több célra is alkalmazott standard fedezeti hozzájárulás az erdőgazdálkodásban alkalmazható-e, továbbá, hogy a már meglévő erdészeti fedezetszámítási módszerek közül melyek használhatók fel ugyanezen célokra.

Az SFH alkalmazásának elvei és gyakorlati példái jó alapot szolgálnak egy erdészeti fedezeti mutató kidolgozásához, azonban meg kell állapítani, hogy a nem figyelembe veendő költségek köre az erdőgazdálkodási költségek túlnyomó részét teszik ki, ezért a kapott értékek tartalma sokkal közelebb lenne az anyagmentes termelési értékhez, mint a fedezetnek. Az SFH eredeti formájában való alkalmazása az erdőgazdálkodási ágazatban emiatt tehát csak korlátozottan lehetséges.

Ugyanakkor az erdőgazdálkodásban az egyes műveletek, vagy komplex tevékenységek fedezettermelése illetve fedezetigénye számos új feladatra felhasználható lenne, így például az erdészeti üzemtervek pénzügyi értékeléseket is tartalmazó „gazdasági üzemtervek”-ké alakítására, a magán-erdőgazdálkodás támogatási szükségletének kimutatására, vagy útmutatásként a földbérleti díjak és adás-vételi árak meghatározására.

A fenti feladatokra több fedezetszámítási mód is alkalmazható, amelyek mindegyike előnyökkel és hátrányokkal is rendelkezik. Az egyik eljárás csoport a hagyományosnak tekinthető számítási mód, amelyben a teljes vágásforduló hozamait állítjuk szembe a közvetlen költségekkel és a kapott fedezetértéket, normál erdőt feltételezve egyszerű átlagolással, vagy az annuitás módszerével osztjuk el éves szintre. Teljeskörűsége ellenére ez a módszer emberi léptékkel értelmezhető tartalommal nem bír, sokkal inkább tekinthető indikátornak, amely azonban jól használható a fedezettermelő képesség monitorozására, vagy a földhasznosítási formák közötti összehasonlításra.

A másik eljárás csoport az egyszerűsített, fatermelési ciklusonkénti fedezet, amely csak a lényeges fakitermelési ciklusokra, a növedékfokozó gyérítésre és a véghasználat időszakára számol fedezeti értékeket, a többi ciklust önfinanszírozónak tekinti. Lényeges előnye e fedezeti értékeknek, hogy az állományokat életciklusuk szerint differenciáltan veszi figyelembe, és az előző módszerhez képest lényegesen kisebb időtávok miatt az időtényező figyelembe vétele kisebb torzítást eredményez. Minden olyan feladatra jól alkalmazható, ahol a valóságnak megfelelőbb fedezeti érték ismeretére van szükség.

A magán-erdőgazdálkodói egységek gazdálkodási sajátosságait több szempontból is vizsgáltam, amelyek közül a legjelentősebbek az állományviszonyok jellemzői, a területhasználat koncentrálttsága és a gazdálkodás elsődleges célja. Ezek alapján megállapítottam, hogy a

társas gazdálkodók erdőállomány adottságai kedvezőbbek a magánszemélyekhez képest, mivel egy-egy régió gazdaságilag jelentősebb a fajaiból a részesedésük az átlagos részesedésük feletti, illetve az idősebb korosztályokban is ugyanez a megfigyelés tehető.

Részletes adatokkal mutattam be, hogy az egyes gazdálkodói típusok mekkora mértékben koncentrálták az erdőterületeiket, és a koncentráltság a működés folytonosságáról végzett felmérés eredményeiben is visszatükröződik olyan módon, hogy a nagyobb koncentráltságú gazdálkodói típusok nagyobb arányban képesek folyamatos piaci termelésre.

A szolgáltatásokra épülő erdőgazdálkodási kivitelezés elterjedésével általánossá vált az a felfogás, hogy eszközök és alkalmazottak nélkül a magán-erdőgazdálkodók számára az üzemméret elveszítette jelentőségét, mivel általános költségeik lecsökkentek és folyamatos hozam biztosítására ezért nincsen szükségük. Ezt a feltételezést több érveléssel is cáfoltam és az erdőbirtokossági társulatok mérlegbeszámolóival meg is határoztam két nevezetes üzemméreti pontot.

Az első nevezetes pont a szakaszos és a folyamatos gazdálkodás határa, amelyet az az üzemméret jelent, amely mellett az éves árbevétel várhatóan nem süllyed 1 millió Ft alá. Az erdőbirtokossági társulatok tényleges adatainak elemzése alapján ehhez az Alföldön 250-300, a Dunántúlon 300-400 és az Északi-középhegységben 450-500 ha erdőgazdálkodói terület szükséges. Hasonlóképpen állapítottam meg az un. kiegyenlíthető, vagy stabilizálható gazdálkodás határát is, amely az Alföldön 600, a Dunántúlon és az Északi-középhegységben pedig 700 ha.

Az erdőgazdálkodó szintű és a szektor szintű vizsgálatok között képez átmenetet a fakitermelésekből keletkező jövedelmek érintettek közötti eloszlását nyomon követő számítás. Ennek célja az volt, hogy bemutassam a módszert, amellyel a tulajdonosok, a gazdálkodó és a kivitelező jövedelemrészesezése megállapítható, illetve a mintaszámítás alapján megadtam az első nagyvonalú becslést is, valamint elvégeztem a változó tényezőkre vonatkozó érzékenységvizsgálatot is.

A magán-erdőgazdálkodási szektor egyik legsürgősebben megoldandó problémája a rendezetlen erdőterületek jelensége, amellyel kapcsolatban számos közkeletű feltételezés élt, tényadatokra alapuló elemzésre eddig azonban nem adódott lehetőség. Egy dunántúli erdőtervezési körzetben most sikerült olyan vizsgálatot lefolytatni, amely során egyszerre álltak rendelkezésre a földrészletek és az erdőállomány adatai.

Az eredmények több korábbi feltételezést is megcáfoltak a rendezetlenséggel kapcsolatban, és általánosságban kiderült, hogy a tulajdonszerkezet problémáinak az eddig feltételezettnél lényegesen kisebb szerepe van, míg a szabályozási környezetre az ellenkezője igaz.

Egyértelműen sikerült bemutatni azt is, hogy a rendezetlenség és a szervezeti működőképesség fogalmi között lényeges különbségek vannak, aminek fogva az ezen problémák megoldására választott eszközök sem lehetnek azonosak.

A magán-erdőgazdálkodási szektor jövőbeli működésére és a vidékfejlesztésbe történő illesztésére több alternatívát vázoltam fel, amelyeket kritikai értékeléssel jellemeztem, részben támaszkodva a mezőgazdaság ugyanezen területének aktuális dilemmáira és tapasztalataira.

Mindezekkel a vizsgálatokkal a célom az volt, hogy a magán-erdőgazdálkodás működőképességi problémáit több szinten és több szempontból elemezzem, törekedve a jelenségek rendszerezésére és jelentőségüknek megfelelően fókuszálva az egyes területekre.

Remélem, hogy az eredmények tovább gazdagítják a magán-erdőgazdálkodással kapcsolatos ismereteinket, és fejlesztéséhez is hozzájárulhatnak.

12. Tézisek felsorolása

- 1) A magán-erdőgazdálkodás funkcionális felépítésére vonatkozóan kidolgoztam egy intézményi modellt, amelynek segítségével bemutatathatók az 1990-es években lezajlott erdőgazdálkodási változások, összevethetők az „erdészeti modell” és az új erdőgazdálkodási struktúrák alapvető jellemvonásai, és rendszerbe foglalhatók az erdőgazdálkodási folyamat felépítéséhez szükséges funkciókat változatosan allokáló gazdálkodási konstrukciók. A modell megalkotásával párhuzamosan, illetve annak logikája alapján a magán-erdőgazdálkodás nevezéktanának korszerűsítésével egyértelművé tettem a használt fogalmakat, kiszűrtem a helyenként a jogszabályokban is alkalmazott, ellentmondásokat tartalmazó szakkifejezéseket, és új kifejezésekkel bővítettem a magán-erdőgazdálkodás nevezéktanát.
- 2) Megállapítottam, hogy az előírásoknak megfelelő, és a mezőgazdasággal összevethető erdőgazdálkodási SFH értékek kialakítására csak korlátozott mértékben van lehetőség. A hagyományos erdészeti fedezetszámítási eljárásokat felhasználva olyan fedezeti mutatókat dolgoztam ki, egyedi felhasználási célokra felelnek meg, és beilleszthetők a Magán-erdőgazdálkodói Tesztüzemi Hálózat információ-szolgáltató tevékenységébe.
- 3) Kimutattam, hogy a társas magán-erdőgazdálkodók erdőállomány adottságai kimutathatóan jobbakként, mint a magánszemélyeké, valamint karakterisztikus eltérések találhatók a területhasználat koncentráltságában, a szakirányítás jellegében, és a gazdálkodási cél tekintetében az egyes gazdálkodó típusok között.
- 4) A magán-erdőgazdálkodók kibocsátása és egyéb gazdasági jellemzői alapján nevezetes üzemléti pontokat határoztam meg, amelyek a korábbi nézetekkel ellentétben egyéb tényezők mellett alátámasztják, hogy az üzemléti pontoknak a magán-erdőgazdálkodásban is van jelentősége. Meghatároztam, hogy a magán-erdőgazdálkodás keretei között az Alföldön hozzávetőlegesen 250-300, a Dunántúlon 300-400 és az Északi-középhegységben 450-500 ha erdőgazdálkodói terület alatt a folyamatos gazdálkodás feltételei nem állnak fenn, ezért a szakaszos gazdálkodás a jellemző.
- 5) Bemutattam egy módszert, amelynek segítségével a magán-erdőgazdálkodásban a véghasználati fakitermelésekből keletkező fedezet eloszlása az érintettek között nyomon követhető. Ennek az eljárásnak a felhasználásával kiszámítottam, hogy bár az állományviszonyoktól és a kialakított ártól az érintettek részesedése lényeges mértékben függ, hozzávetőlegesen az erdőtulajdonos, az erdőgazdálkodó és a kivitelező között egyenlő arányban oszlik el.
- 6) Vizsgálataimmal kimutattam, hogy a rendezetlenség kialakulására és megmaradására hatással van az erdőállomány gazdasági értéke, a földrészletek mérete és a tulajdoni illetőségek elaprózottsága, valamint cáfoltam, hogy összefüggés lenne a tulajdonosok kora illetve lakhelye és a rendezetlenség állapota között. Cáfoltam továbbá a rendezetlenség és a tulajdonosok száma közötti korábban feltételezett pozitív korrelációt.
- 7) Adatelemzéssel és a tapasztalatok rendszerezésével bemutattam, hogy a rendezetlenség és a működésképtelenség egymásnak nem megfeleltethető fogalmak. Megállapítottam, hogy a rendezetlenség megoldása előtt a korábban feltételezettnél kisebb akadályok állnak, ugyanakkor az is igaz, hogy a rendezetlenség megoldása nem jelenti egyben a működőképesség megoldását is.
- 8) Összefoglaltam, hogy a magán-erdőgazdálkodás hosszú távú fejlesztéséhez szükség van a gazdálkodási alapok rendezésére, ezen belül
 - az erdő mint magántulajdon és mint kiemelt közérdeket szolgáló jószág korlátozásai közötti konfliktusok feloldására,
 - a törvényi környezet, a hatósági ellenőrzés gyakorlatának a fenti konszenzus alapján történő újragondolására, és

- a rendezetlenség, valamint a működésképtelenség okozó tényezőinek a felszámolására.

- 9) Ugyanebben az értekezésben kimutattam, hogy a termelési koncentráció szükségességének kérdése az erdőgazdálkodásban is felmerül, azonban jelentős kötöttségek és kényszerpályák hatására a szektor választási lehetőségei korlátozottak. Ezek a kényszerpályák abból adódnak, hogy a koncentráció mértéke ma is magas, ami miatt a nagyterületű gazdálkodók behozhatatlan előnnyel rendelkeznek a szétaprózott területű gazdálkodókkal szemben. Ennek következményeként a további koncentráció nem az üzemméreték egyenletes emelkedéséhez fog vezetni, hanem polarizáció következik be: nagyon kevés igen nagy és nagyon sok igen kicsi gazdálkodó jön létre.

13. Köszönetnyilvánítás

Doktori értekezésem megírása után köszönettel tartozom az Erdővagyon-gazdálkodási Intézetnek és igazgatójának, Prof. Mészáros Károlynak azért, hogy a munkámhoz kivételesen jó feltételeket teremtett, szakmai előmeneteletem messzemenően támogatta és személyes problémáimban is számíthattam segítségére.

Köszönetet mondok továbbá Dr. Héjj Botondnak, hogy témavezetőként munkámat éveken át nyomon követte és segítette, illetve hogy tőle és általa szerethettem meg az üzemgazdaságot.

A sok támogató barát és munkatárs közül kiemelten szeretném megköszönni Prof. Lett Bélának, hogy a disszertációban szereplő eredmények elérésében építhettem ötleteire és tanácsaira, valamint különösen azt, hogy a közös munkákon és számtalan beszélgetésen keresztül megtanított a tények tiszteletére.

A fentiekén kívül köszönöm Dr. Jáger Lászlónak a dolgozat átnézését és a hozzáfűzött tanácsokat illetve javaslatokat.

Utoljára, de nem utolsó sorban köszönöm a családomnak, az eddigi tanulmányaim és munkám során nyújtott támogatást és biztos családi háttérrel.

KIVONAT

A magán-erdőgazdálkodás működőképességének gazdasági értékelése

Schiberna Endre

A disszertáció a magán-erdőgazdálkodás szervezeti és gazdálkodási szempontú vizsgálatával foglalkozik a tevékenységek, a gazdálkodó egységek, és a szektor szintjén. Ennek során leíró megállapításokkal mutatja be a gazdálkodás sajátosságait és a változási folyamatokat. Az elemzések során problématerületeket tár fel, amelyek értelmezésére és magyarázatára törekszik. A tényszerű, gyakorlati eredmények mellett több módszertani újdonság is bemutatásra kerül, amelyek a kutatás folytatásához jó alapot nyújtanak.

A szerző egy intézményi modell felállításával mutatja be a magán-erdőgazdálkodás szerkezeti felépítését, és értelmezi a kapcsolódó fogalmakat. Ennek keretében feltárja az erdőgazdálkodás magánszektorra jellemző funkcióit és szerepköreit, bemutatja az egymás közötti kapcsolataikat, és rendszerezi a gazdálkodók funkcionális típusait. Ennek során több szakki-fejezés tartalmát teszi egyértelművé, rámutat egyes kifejezések pontatlanságaira, és néhány új fogalmat is bevezet.

Az erdőgazdálkodási tevékenység vizsgálatának célja, hogy az erdőgazdálkodás fedezettermelő képességének kimutatására a hagyományos eljárásokból kiindulva az újabb célokhoz újabb eljárásokat készítsen, felhasználva a Magán-erdőgazdálkodói Tesztüzemi Hálózat adatgyűjtési lehetőségeit. Ennek során megvizsgálja a standard fedezeti hozzájárulás erdészeti alkalmazási lehetőségeit is, illetve annak adaptálható számítási elveit is felhasználja.

Az erdőgazdálkodó egységek gazdálkodását több felmérésre alapozva mutatja be, amelynek keretében foglalkozik az erdőállományi adottságok különbségeivel és a főbb gazdálkodási elvekkel. Elkülönült vizsgálatot végez az üzemméret és a gazdálkodás jellemzői közötti összefüggés vizsgálatára, amely egyrészt egy új módszer bemutatását szolgálja, másrészt becslést ad egyes gazdálkodói típusok erdőterületben kifejezett üzemméret-határértékeire.

A gazdálkodó és a szektor szintű vizsgálatok között képez átmenetet a fakitermelési jövedelmek érintettek közötti eloszlásának modellezése és az erre vonatkozó számítások. Ennek során a disszertáció egy faja esetében mutatja be azt a módszert, és azokat az adatforrásokat, amelyek alapján a korábbiaktól eltérően piaci értékekre alapozva osztható el a jövedelem a tulajdonos, az erdőgazdálkodó és a kivitelező vállalkozó között. A jövedelem-eloszlás arányainak ismerete fontos információ a az erdőgazdálkodási egységek tevékenységintegrációjának stratégiai megítélésében.

A disszertáció részletesen foglalkozik a magán-erdőgazdálkodás egyik legfontosabb problémájával, a rendezetlenség kérdésével. A problémakört előzetesen elméleti megközelítésben vizsgálja arra koncentrálna, hogy milyen összefüggés van a rendezetlenség és a működőképesség között, majd tényadatok feldolgozásával elemzi a rendezetlenség okairól kialakított hipotéziseket. Az eredmények számos, korábban elfogadott okot megcáfolnak, és a rendezetlenség jelenségét új megvilágításba helyezik.

ABSTRACT

Organizational structure and economic conditions of private forestry in Hungary

Endre Schiberna

The main objective of the dissertation is to give an overview of the private forestry sector in Hungary with a strong emphasis on economic perspectives. The issues covered are ranging from the most recent developments to the long-standing and acute problems overarching the 16 year history of this sector. The theses are employing a structured approach in which the problems are revealed on different levels from forest operations through forest management units to the sector level.

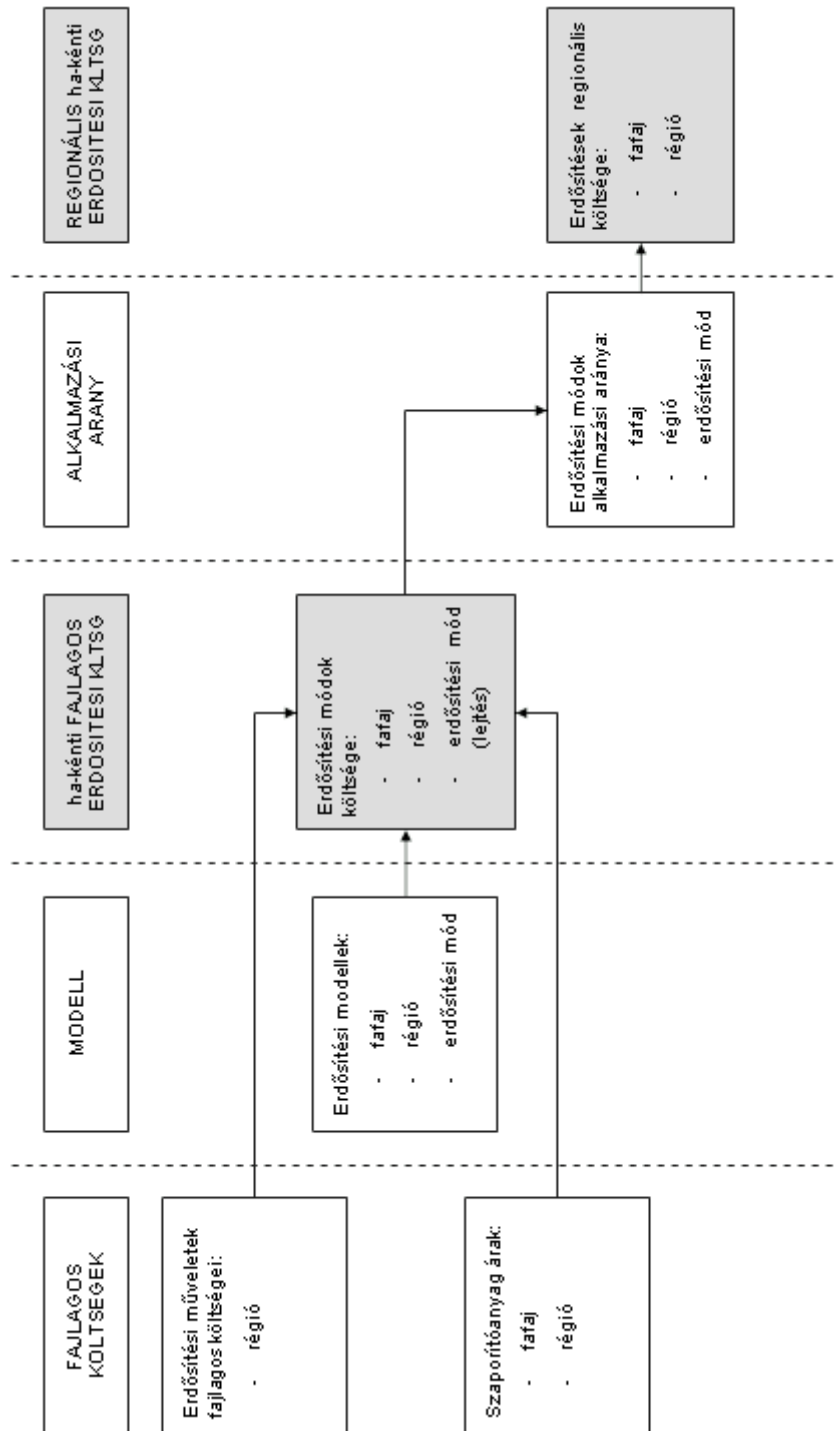
As a theoretical basis of the discussion, the author builds up a model of the private forestry sector by identifying functions to be fulfilled in the management of forest estates. Using this theoretical framework many of the technical terms of forestry have been revised and corrected, and some have been proved to be misused. The author makes an attempt to fill the gaps of the professional language with describing the functional types of forest management units, and propose new expressions.

Profitability is the key issue of the study in the forest operations level. The author gives an overview of the application of standard gross margin in agriculture, and taking it as an example develops new forest gross margin indexes, by modifying traditional methods.

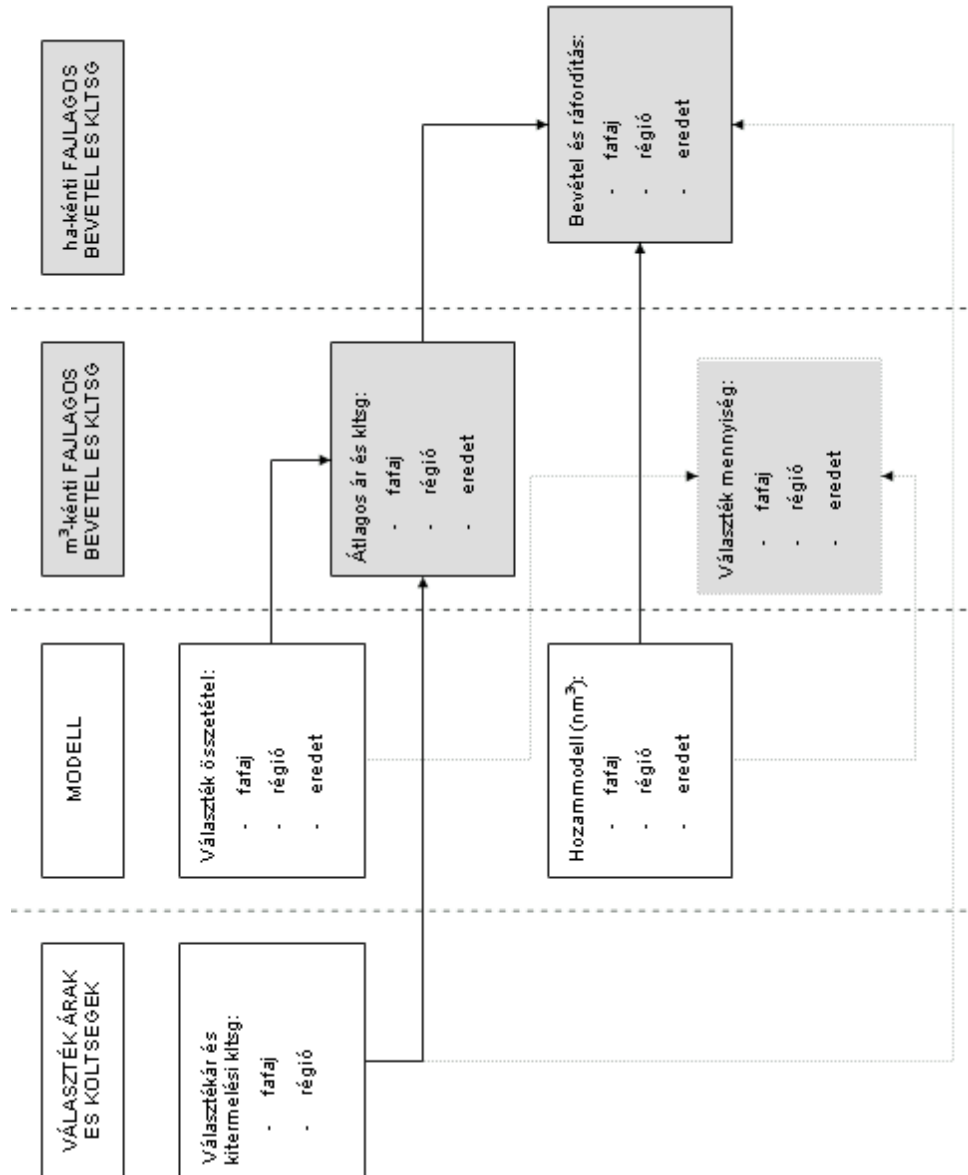
On the management unit level the core of the research is to describe the main characteristics of the forest management units, and to determine distinctive forest management unit sizes that refer to different types of functionality.

One of the top priority problems to be solved in the development of the sector is the phenomenon of abandoned forests. The author disputes the general believes regarding abandoned forests and its triggering factors, and based on statistical evidences provides new understanding of the problem.

1. MELLÉKLET

2. MELLÉKLET

ÁBRAJEGYZÉK

1. ábra: Az USA erdeinek térképe	8
2. ábra: Az USA magán erdőtulajdonosainak és magán erdőterületének eloszlása méretkategóriák szerint	9
3. ábra: Európa országainak erdőtulajdoni térképe	11
4. ábra: Az erdőgazdálkodási ágazat szektorszerkezete	13
5. ábra: Magyarország megyei erdőterületének tulajdonforma szerinti megoszlása	22
6. ábra: Az egyes fafaj(csoport)ok területének megoszlása tulajdonformák szerint	23
7. ábra: Az egyes tulajdonformákba eső erdőterületek fatermőképesség szerinti megoszlása	23
8. ábra: Az egyes tulajdonformák terület és folyónövedék arányai	24
9. ábra: Elsődleges rendeltetés megoszlása az egyes tulajdonformák területében	24
10. ábra: A magán-erdőgazdálkodói típusok területe 1997-2003 időszakban	26
11. ábra: A magán-erdőgazdálkodói típusok 2004. évi fakitermeléseinek összefoglaló táblázata	28
12. ábra: A magán-erdőgazdálkodói típusok 2004. évi erdőfelújításainak összefoglaló táblázata (ha ill. %)	29
13. ábra: Erdősítési hátralékok alakulása	30
14. ábra: A magán-erdőgazdálkodói típusok 2004. évi erdőtelepítéseinek összefoglaló táblázata (ha ill. %)	31
15. ábra: Az erdőgazdálkodás intézményi modelljének szemléltetése	34
16. ábra: A tulajdonos, az erdőgazda és a bejelentett erdőgazdálkodó jogi kapcsolatai önálló gazdálkodás, bérlet és megbízás esetén	36
17. ábra: Az erdőgazdálkodók típusai az erdőgazdálkodói és kivitelezői funkciók integrálása szerint	39
18. ábra: Az Európai Méret Egység szerint kialakított mezőgazdasági üzemekre vonatkozó méretkategóriák	42
19. ábra: Az erdőszítési modellekben szereplő erdőszítési módok	50
20. ábra: A társasági erdőgazdálkodói csoport fafaj-csoportonkénti területarányos részesedésének eltérése a teljes erdőterületi részesedéshez képest	53
21. ábra: A gazdálkodói típus csoportok részesedése az egyes korosztályokban a T fafaj-csoport esetén a Dunántúlon és az Északi-középhegységben	53
22. ábra: A magán-erdőgazdálkodók szakirányítási kapcsolatainak jellege	54
23. ábra: Az erdőgazdálkodási tevékenység szerepe a magán-erdőgazdálkodók gazdálkodásának egészében	54
24. ábra: A magán-erdőgazdálkodói típusok erdőgazdálkodási tevékenységének gazdálkodási célja	55
25. ábra: Az erdőgazdálkodási tevékenység részleges vagy teljes megszüntetésére vonatkozó szándékok	55
26. ábra: A magán erdőgazdálkodók főbb csoportjai és erdőterületük	56
27. ábra: Az erdőgazdálkodói típusok területi koncentrációs görbéi	57
28. ábra: Az erdőgazdálkodói típusok erdőterületének és létszámának eloszlása jellemzői	57
29. ábra: Az erdőgazdálkodói típusok területének és létszámának kumulált eloszlása az erdőgazdálkodók fajlagos területének függvényében	57
30. ábra: Az erdőbirtokosságok darabszámának eloszlása a teljes sokaságban és a mintában	58
31. ábra: Az erdőgazdálkodók erdőterületének és bevételének elméleti és tapasztalati szórásmezője	59
32. ábra: Az erdőbirtokossági társulatok árbevételének főbb jellemzői a 2003. évben	61
33. ábra: Az erdőgazdálkodó egységek terület és létszám szerinti eloszlása a gazdálkodói terület alapján megállapított gazdálkodói kategóriákban	62
34. ábra: Az erdőbirtokossági társulatok árbevételének szórásmezeje az erdőgazdálkodói terület függvényében az Alföldön logaritmikus skálán ábrázolva	63
35. ábra: Az erdőbirtokossági társulatok árbevételének szórásmezeje az erdőgazdálkodói terület függvényében az Alföldön	63
36. ábra: Az erdőbirtokossági társulatok gazdálkodói területre vetített fajlagos árbevételének szórásmezeje az erdőgazdálkodói terület függvényében az Alföldön	63
37. ábra: Az erdőbirtokossági társulatok árbevétele az erdőgazdálkodói terület függvényében a Dunántúlon logaritmikus skálán ábrázolva	64
38. ábra: Az erdőbirtokossági társulatok árbevétele az erdőgazdálkodói terület függvényében a Dunántúlon	64
39. ábra: Az erdőbirtokossági társulatok gazdálkodói területre vetített fajlagos árbevétele az erdőgazdálkodói terület függvényében a Dunántúlon	64
40. ábra: Az erdőbirtokossági társulatok árbevételének szórásmezeje az erdőgazdálkodói terület függvényében az Északi-középhegységben logaritmikus skálán ábrázolva	65
41. ábra: Az erdőbirtokossági társulatok árbevétele az erdőgazdálkodói terület függvényében az Északi-középhegységben	65
42. ábra: Az erdőbirtokossági társulatok gazdálkodói területre vetített fajlagos árbevétele az erdőgazdálkodói terület függvényében az Északi-középhegységben	65
43. ábra: Az erdőbirtokossági társulatok mintájának darabszáma és árbevétel összege árbevételi kategóriákban	66
44. ábra: Az erdőbirtokossági társulatok területarányos üzemi eredménye (eFt/ha) az erdőgazdálkodói terület függvényében	67
45. ábra: Az erdőbirtokossági társulatok területarányos tárgyi eszköze (eFt/ha) az erdőgazdálkodói terület függvényében	68

46. ábra: Az erdőbirtokossági társulatok területarányos mérleg főösszege (eFt/ha) az erdőgazdálkodói terület függvényében.....	68
47. ábra: Az erdőbirtokossági társulatok területarányos (eFt/ha) (bal) illetve teljesítmény (árbevétel + egyéb bevétel) arányos személyi ráfordítása az erdőgazdálkodói terület függvényében.....	69
48. ábra: Az erdőbirtokossági társulatok területarányos adófizetési kötelezettsége (eFt/ha) az erdőgazdálkodói terület függvényében.....	69
49. ábra: Az erdőgazdálkodási tevékenység konszolidált hozama és jövedelmei.....	71
50. ábra: Az erdőgazda jövedelmének és az erdőtulajdonos járadékának számítási képletei.....	74
51. ábra: III. fatermési osztályú akác állomány fakitermeléseinek 1 ha-ra vetített jövedelmének eloszlása.....	74
52. ábra: Jövedelem eloszlás különböző fatermési osztályokban.....	75
53. ábra: A fakitermelések jövedelem eloszlásának érzékenységvizsgálata a lábon eladási ár változására.....	76
54. ábra: A magán-erdőgazdálkodói szektor fakitermeléseinek és erdőfelújításainak bevételei és költségei a 2003. gazdálkodási évben.....	76
55. ábra: A működőképesség értelmezése a rendezetlenség állapotának értékelésében.....	79
56. ábra: A magán-erdőterületek osztályozó ábrája a rendezetlenség és a hosszú távú gazdálkodás szempontjából.....	79
57. ábra: A rendezetlenség és a hosszú távú működőképesség szerinti kategorizálás kiemelt jelenségei.....	80
58. ábra: A rendezetlen erdőterületek abszolút kiterjedése és aránya a magán-erdőterülethez viszonyítva.....	82
59. ábra: A rendezetlen gazdálkodású erdők területe (ezer ha).....	82
60. ábra: A rendezetlen gazdálkodójú erdőterületek kialakulásának folyamatábrája.....	84
61. ábra: A fajaj-csoportokon belüli rendezetlenség eltérése a teljes erdőterület rendezetlenségi arányához képest nagytájékanként.....	85
62. ábra: A főbb erdőgazdálkodói típus-csoportok területarányos részesedésének eltérése a teljes erdőterületi részesedéshez képest fajaj-csoportonként az Alföldön.....	86
63. ábra: A főbb erdőgazdálkodói típus-csoportok fajaj-eloszlása az Alföldön.....	86
64. ábra: A főbb erdőgazdálkodói típus-csoportok fajaj-csoportokon belüli területarányos részesedésének eltérése a teljes erdőterületi részesedéshez képest a Dunántúlon.....	87
65. ábra: A főbb erdőgazdálkodói típus-csoportok fajaj-eloszlása a Dunántúlon.....	87
66. ábra: A főbb erdőgazdálkodói típus-csoportok területarányos részesedésének eltérése a teljes erdőterületi részesedéshez képest fajaj-csoportonként az Északi-középhegységben.....	88
67. ábra: A főbb erdőgazdálkodói típus-csoportok fajaj-eloszlása az Északi-középhegységben.....	88
68. ábra: Az erdőgazdálkodói típusok részesedése akác fajajú erdőterületek korosztályaiban az Alföldön.....	89
69. ábra: Az erdőgazdálkodói típusok részesedése akác fajajú erdőterületek korosztályaiban a Dunántúlon.....	89
70. ábra: Az erdőgazdálkodói típusok részesedése a tölgy fajaj-csoport korosztályaiban a Dunántúlon.....	90
71. ábra: Földrészletek méret szerinti kumulált darabszám eloszlása egy dombvidéki erdőtervezési körzetben.....	91
72. ábra: A földrészletek méret szerinti darabszám eloszlása a 0-5 ha tartományban.....	91
73. ábra: Földrészletek erdőterületének eloszlása a földrészletek kis (5 ha alatti) méretkategóriái között.....	92
74. ábra: Földrészletek erdőterületének kumulált eloszlása a földrészletek méretkategóriáiban.....	92
75. ábra: A rendezetlen gazdálkodójú földrészletek darabszámának és területének fordított kumulált eloszlása a földrészletek méretkategóriái között.....	93
76. ábra: A földrészletek darabszámának eloszlása a társ-tulajdonosok száma szerint.....	94
77. ábra: A földrészletek darabszámának eloszlása a társ-tulajdonosok száma szerint (töredékföldek nélkül).....	94
78. ábra: A tulajdoni illetőségek kumulált darabszám eloszlása területkategóriák szerint.....	95
79. ábra: A 0,3 ha-nál kisebb tulajdoni illetőségek összesített aránya a földrészleten belül.....	96
80. ábra: Az erdőtulajdonosok száma a lakhely szerint.....	97
81. ábra: Az erdőtulajdonosok koreloszlása.....	97
82. ábra: A rendezetlen gazdálkodójú erdőterületek csoportosítása I.....	98
83. ábra: A rendezetlen gazdálkodójú erdőterületek csoportosítása II.....	98
84. ábra: Rendezetlen gazdálkodójú földrészletek alrészletei darabszámának művelési ág és tulajdonosok száma szerinti relatív eloszlása.....	99

RÖVIDÍTÉSEK

- ÁESZ:	Állami Erdészeti Szolgálat
- FVM:	Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium
- Evt.:	1996. évi LIV. tv - Az erdőről és az erdő védelméről
- Ptk:	1959. évi IV. tv – A Polgári Törvénykönyvről
- Tftv.:	1994 LV. tv – A termőföldről
- Vhr.:	a jelölt törvény hatályos végrehajtási rendelete
- Ebt:	erdőbirtokossági társulat
- Msz:	magánszemély
- Egyéni:	egyéni gazdálkodó, aki a saját tulajdonán gazdálkodik
- Kmb:	osztatlan közös tulajdonon a tulajdonosok közül megbízott erdőgazdálkodó
- Szöv:	szövetkezet
- Gt:	gazdasági társaság
- Egy:	egyéb gazdálkodó
- Rlen:	bejelentett erdőgazdálkodó nélküli erdő (rendezetlen gazdálkodó)

ADATFORRÁSOK

ÁESZ [2006]:	Állami Erdészeti Szolgálat: Beszámoló az erdősítésekről és a fakitermelésekről a 2005. évben
ÁESZ [2006b]:	Állami Erdészeti Szolgálat egyedi adatközlése
METH [2005]:	Magán-erdőgazdálkodói Tesztüzemi Hálózat adatai
ÁESZ [2005]:	Állami Erdészeti Szolgálat
FVM [2004]:	Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium: Tájékoztató a 2004. évi erdőállomány-gazdálkodásról, Budapest, 2004.
METH [2004]:	Magán-erdőgazdálkodói Tesztüzemi Hálózat adatai
Cégadatbázis [2003-2004]:	OPTEN Kft. Céginformációs adatbázisa az IM cégnyilvántartása alapján
ÁESZ [2002]:	Állami Erdészeti Szolgálat: Magyarország erdőállományai, 2001. Budapest, 2002.
ÁESZ [1996]:	Állami Erdészeti Szolgálat: Magyarország erdőállományainak főbb adatai 1996 Budapest, 1997

HIVATKOZÁSOK

-
- ¹ Brett, J. Butler - Earl C. Leatherberry [2004] America's Family Forest Owners, Journal of Forestry Vol.102. Nr.7., ISSN 0022-1201
- ² Illyés, Benjamin [2006] A tőár meghatározása a kanadai British Columbiában, Erdészeti Lapok CXLI. évf.
- ³ Birch, W. Thomas [1994] Private forest-land owners of the United States, 1994, USDA Forest Service, North-esatern Forest Experiment Station Resource Bulletin
- ⁴ Irland, C. Lloyd [2005] U.S. Forest Ownership: Historic and global perspective, Maine Policy Review, 2005. Winter ISSN 1064-2587
- ⁵ FAO [2005] Global forest resources assesment 2005, FAO, Róma, 2005. ISBN 92-5-105481-9
- ⁶ European Commission [2005] Communication on the implementation of the EU Forestry Strategy, Brüsszel, 2005. SEC(2005) 333
- ⁷ Hegedűs, Attila [2004] Az Európai Unióba csatlakozó országok (10) erdőgazdálkodásának összehasonlítása, doktori szigorlat, Nyugat-Magyarországi Egyetem, Sopron, 2004.
- ⁸ Kaán, Károly [1907] Házilagos erdőgazdálkodás, Erdészeti Lapok XLVI. évf.
- ⁹ Márkus, László - Mészáros, Károly [1997] Erdőérték-számítás, Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó, Budapest, 2000. ISBN 963 356 219 0
- ¹⁰ Craus, Géza [1901] Vidéki levél, Erdészeti Lapok XL. évf.
- ¹¹ Harsányi, Gyöngyi [1999] Az erdőbirtokossági társulat In: Speciális Társaságok, KJK-Kerszöv, Budapest, 2000. ISBN 963 224 488 5
- ¹² Lengyel, Attila [1999] Eigentumsveränderungen in der Forstwirtschaft Ungarns und deren Auswirkungen im 20. Jahrhundert, Technischen Universität, Dresden, 1999.
- ¹³ Kaán, Károly [1902] Nemzeti akció és erdőgazdaság, Erdészeti Lapok XLI. évf.
- ¹⁴ OEE [1919] Országos Erdészeti Egyesület: Napi kérdések, Erdészeti Lapok, LVIII.évf.
- ¹⁵ Szász, Tibor [1993] Az Országos Erdészeti Egyesület Szeniorok Tanácsának állásfoglalása az állami erdőgazdaságok által kezelt erdők privatizációjával és kezelésével kapcsolatban, Erdészeti Lapok CXXVIII. évf.
- ¹⁶ Lett, Béla [2003] Erdészeti szervezés és vezetés (kézirat), Nyugat-Magyarországi Egyetem, Sopron, 2003.
- ¹⁷ Mihályi, Péter [1997] A kárpótlás, Kultúrtrade Kiadó, Budapest, 1997. ISBN 963-9069-56-6
- ¹⁸ Steiner, József et al. [1994] Az erdőbirtokossági társulatokról, Erdőgazdák Kiskönyvtára 4. füzet, FVM, Budapest, 1994. ISBN 963 03 3805X
- ¹⁹ Braxatoris, Zoltán [1938] Az erdőbirtokossági társulatokról, Erdészeti Lapok, LXXVII. évf.
- ²⁰ Péch, Kálmán [1933] Főlszólalás az új erdőtörvény-tervezetnek a magántársulásra alapított közös erdőkezelésre vonatkozó intézkedései ellen, Erdészeti Lapok, LXXII. évf.
- ²¹ Csegezy, Pál [1910] Közbirtokosságok szervezete, Erdészeti Lapok, XLIX. évf.
- ²² Kaán, Károly [1920] Eddigi erdőgazdasági politikánk, Erdészeti Lapok, LIX. évf.
- ²³ Mészáros, Károly et al. [2004] Nemzeti Erdőstratégia és Erdőprogram Fehér Könyv, Nyugat-Magyarországi Egyetem, Sopron, 2002.

- ²⁴ Jáger, László [2001] A magán-erdőtulajdonosok véleménye és ismeretei doktori értekezés, Nyugat-Magyarországi Egyetem, Sopron, 2001.
- ²⁵ Jáger, László [2003] Idézi: Lett Béla: A birtok- és üzem nagyság, a gazdálkodási forma és az adózás kapcsolata a magán-erdőgazdálkodásban In: Az erdőgazda adózásáról egyszerűen, Országos Erdészeti Egyesület, Budapest, 2003. ISBN 963 388 400 4
- ²⁶ Chikán, Attila [1998] Vállalatgazdaságtan, Aula Kiadó, Budapest, ISBN 963 9078 66 2
- ²⁷ Eurostat [2003] Structure And Typology Of Agricultural Holdings Európai Unió Bizottság Eurostat CLASSEX 321, Brüsszel, 2003
- ²⁸ Keszthelyi, Szilárd - Kovács, Gábor [2004] A teszttüzemek 2003. évi gazdálkodásának eredményei, Agrárgazdasági Kutató Intézet, Budapest, 2004. ISSN 1418 2130
- ²⁹ Héjj, Botond - Marosi, György [2001] Az erdőtelepítés szervezeti, ökonómiai kérdései In: ERTI: „Erdészeti Fórum 2001.”, Budapest, 2001. ISBN 963 7349 28 6
- ³⁰ Lett, Béla [2006] Änderung der Eigentumsverhältnisse und Auswirkungen auf die Organisation der ungarischen Forstwirtschaft, Forst und Holz, 2005/8
- ³¹ Gémesi, József [2006] Erdőgondozás Magyarországon - állami segítséggel, Erdészeti Lapok, CXLI. évf. 228-229.
- ³² Kaán, Károly [1907] Házilag os erdőgazdálkodás, Erdészeti Lapok XLVI. évf.
- ³³ Craus, Géza Aladár [1916] Házilag os termelés, Erdészeti Lapok LV. évf.
- ³⁴ Stark, Magdolna [2002] Stark - Lett: Trade Situation of the Wood Sector at the Turn of the Millennium – In: Currant Approaches to Enterprise Management, Proceedings of the International Scientific Conference, Nagyszombat (Trnava), Slovakia
- ³⁵ Fűhrer Ernő et al. [2005] Erdőfelújítás, erdőtelepítés In: ERDŐ-FA hasznosítás Magyarországon, Nyugat-Magyarországi Egyetem, Sopron, 2005. ISBN 963 936 462 2
- ³⁶ Marosi, György et al. [2005] A fatermesztés és faanyaghasznosítás modelljeinek kidolgozása célállományonként, In: ERDŐ-FA hasznosítás Magyarországon, Nyugat-Magyarországi Egyetem, Sopron, 2005. ISBN 963 936 462 2
- ³⁷ Fűhrer, Ernő-Marosi, György [2005] Minőségi fatermesztés ökológiai és ökonómiai feltételei In: Solymos Rezső: Erdő- és Fagazdaságunk időszerű kérdései, MTA Agrártudományok Osztálya, Budapest, 2005.
- ³⁸ Lett, Béla [1998] Az erdőgazdálkodás finanszírozása, In: Solymos Rezső (ed.): Erdő-, Vad- és Fagazdaság, MTA Agrártudományok Osztálya, Budapest, 1998. ISBN 963 508 061 1
- ³⁹ Bartha, Pál [2005] Javaslatok a magán-erdőgazdálkodás fejlesztésére, Erdészeti Lapok CXL. évf.
- ⁴⁰ Héjj, Botond et al. [2005] EU vidékfejlesztési politikája, erdő- és fagazdálkodás, FVM Képzési és Szaktanácsadási intézet, Budapest, 2005.
- ⁴¹ Anonymus [1913] Birtokpolitikai Mozzanatok, Erdészeti Lapok LII. évf.
- ⁴² Tanka, Endre [2004] A globális tőkeuralom új korszaka a hazai birtokpolitikában, A falu XIX. évf. 3. szám
- ⁴³ Varga, Gyula [2004] Agrárjövők az unióban, Népszabadság, 2004.II.28.